

ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ
«УКРАЇНА»

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

КРИВКО ОЛЬГА ОЛЕГІВНА

УДК: 342.95 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
ЮРИДИЧНИХ ВІДДІЛІВ В УКРАЇНІ**

12.00.07 — адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне
право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Науковий керівник —
Русецький Анатолій Анатолійович,
доктор юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України

Суми – 2020

АНОТАЦІЯ

Кривко О. О. Адміністративно-правове забезпечення діяльності юридичних відділів в Україні. — *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 — адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право (081 — Право). Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»; Сумський державний університет. — Суми, 2020.

Дисертаційну роботу присвячено визначенню сутності та розкриттю особливостей адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів в Україні, а також опрацюванню напрямів удосконалення відповідного забезпечення з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Встановлено, що суб'єкт адміністративно-правових відносин — це юридична або фізична особа, яка є носієм юридичних прав та обов'язків, що дають їй можливість бути учасником відносин у сфері влади, тобто державного управління. Подібні відносини, як правило, виникають між органами влади, а також між ними та будь-якими іншими юридичними та фізичними особами в процесі функціонування державних відомств при виконанні ними своїх законних повноважень.

Доведено, що юридичні відділи — це складові елементи органів державної влади, підприємств, установ та організацій, зміст діяльності яких полягає у проведенні правової роботи, контролі за дотриманням законності, а також здійсненні представницьких функцій, проведенні в межах визначеної законом компетенції та порядку правової експертизи проектів нормативно-правових актів.

Акцентовано увагу, що юридичним відділам притаманні усі ознаки, які дають їм можливість бути учасниками адміністративно-правових відносин.

Надано характеристику правовому регулюванню діяльності юридичних відділів та визначено місце у ньому адміністративного законодавства. Узагальнено, що правове регулювання діяльності юридичних відділів на сьогоднішній день засновується на великій кількості юридичних норм, які містяться в актах різної галузевої приналежності. Водночас, виходячи зі змісту більшості представлених нормативних документів, зроблено висновок, що велика група із загального числа останніх відноситься саме до адміністративного права.

Розглянуто адміністративно-правовий статус юридичних відділів. Констатовано, що юридичні відділи на сьогоднішній день займають особливе місце в системі органів влади, що говорить про притаманність їм специфічного адміністративно-правового статусу. Відповідно до чинного законодавства, на дані організаційні утворення покладається великий обсяг прав, обов'язків. Окрім того, вони мають широкий спектр повноважень у різних сферах суспільного життя, у тому числі у сфері державного управління.

Узагальнено, що адміністративно-правове забезпечення діяльності юридичних відділів представляє собою сукупність визначених нормами адміністративного права заходів та інструментів, які спрямовані на створення необхідних правових та організаційних умов для реалізації вказаними відділами свого адміністративно-правового статусу. Відзначено, що адміністративно-правовому забезпеченню притаманний ряд специфічних особливостей, серед яких важливе місце займають об'єкт та предмет забезпечення діяльності юридичних відділів

Аргументовано, що об'єкт та предмет адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів є взаємопов'язаними категоріями. Предмет вказує на конкретні межі, в яких адміністративно-правове забезпечення впливає на об'єкт. А відтак, відзначено, що в рамках представленої наукової проблематики предмет більш детально окреслює

правовідносини, що складають зміст діяльності юридичних відділів та безпосередньо підпадають під регулятивний вплив норм адміністративного права взагалі та механізму адміністративно-правового забезпечення зокрема.

Визначено ключові напрямки адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів, а також форми та методи відповідного забезпечення. Узагальнено, що визначення напрямів, форм та методів відповідного забезпечення має важливе теоретичне та практичне значення, оскільки це дозволяє створити умови для дотримання принципів законності, доцільності та ефективності при здійсненні даної діяльності. Окреслені вище наукові категорії тісно пов'язані між собою, адже напрямки вказують, у якому векторі має здійснюватись адміністративно-правове забезпечення, форми вказують, яким саме чином, а методи характеризують інструменти, за допомогою яких досягається кінцева мета.

Аргументовано, що відсутність єдиного наукового підходу щодо визначення понять «адміністративна процедура» та «адміністративний процес» призводить до певної правової невизначеності, що в результаті ускладнює використання даних наукових категорій на практиці.

Доведено, що адміністративні процедури діяльності юридичних відділів представляють собою сукупність законодавчо визначених послідовних дій уповноваженого суб'єкта, які він має здійснити задля реалізації прав, свобод та інтересів. Дотримання цих процедур сприяє реалізації завдань та функцій, що стоять перед юридичними відділами. Визначено основні види адміністративних процедур в діяльності юридичних відділів.

Узагальнено зарубіжний досвід правового забезпечення діяльності юридичних відділів на прикладі таких країн як Сполучені Штати Америки, Великобританія, Німеччина, Республіка Молдова, Республіка Білорусь, Російська Федерація та Республіка Узбекистан. Запропоновано напрямки адаптації відповідного досвіду до українських реалій.

Встановлено, що правова система України, зокрема в частині адміністративного законодавства, яке регулює усі без виключення суспільні відносини, у тому числі відносини суб'єктами яких є юридичні відділи, знаходиться на стадії реформування, що відбувається у вигляді адаптації, тобто перероблення такого законодавства відповідно до стандартів Європейського Союзу. Іншими словами, за даним напрямом розвитку адміністративне законодавство в майбутньому має перейняти юридичні інститути ЄС, що є вимогою подальшої імплементації України у європейську спільноту.

Акцентовано, що на сьогоднішній день в Україні не вироблено єдиного підходу щодо удосконалення національного адміністративного законодавства, яке регламентує діяльність юридичних відділів. Ані на доктринальному рівні, ані в положеннях чинних нормативно-правових актів національної юридичної системи зазначене питання належним чином не висвітлюється.

З'ясовано, що організаційні засади діяльності юридичних відділів представляють собою сукупність елементів неправового характеру, які разом створюють практичне підґрунтя для функціонування юридичних відділів. Аргументовано, що ключовими організаційними засадами діяльності юридичних відділів, які потребують комплексного вдосконалення, є: кадрове забезпечення; матеріально-технічне та фінансове забезпечення; інформаційне забезпечення; система прийняття управлінських рішень.

Ключові слова: суб'єкт, правовідносини, адміністративно-правові відносини, правове регулювання, юридичні відділи, адміністративне законодавство, адміністративно-правовий статус, об'єкт, предмет, адміністративно-правове забезпечення, напрямки, форми, методи, адміністративні процедури, зарубіжний досвід, удосконалення, організаційні засади.

SUMMARY

Kryvko O. O. Administrative and Legal Provision of Legal Departments' Activities in Ukraine. — *Qualifying scientific work as the manuscript.*

The thesis for a candidate's degree by the specialty 12.00.07 – administrative law and procedure; financial law; informational law (081 – Jurisprudence). – Open International University of Human Development “Ukraine”; Sumy State University. – Sumy, 2020.

The dissertation is focused on determining the essence and revealing the specific features of administrative and legal provision of Legal Departments' activities in Ukraine, as well as the development of areas for improving the relevant provision taking into account national and international experience.

It has been established that the subjects of administrative and legal relations are legal entities or individuals who are bearers of legal rights and obligations that enable them to be participants in relations in the sphere of power, i.e. public administration. Such relations, as a rule, arise between the authorities, as well as between them and any other legal entities and individuals in the process of functioning of government agencies while exercising their legal powers.

It has been proved that Legal Departments are constituent elements of state authorities, enterprises, institutions and organizations, where the content of their activities is to conduct legal work, control over the compliance with the law, as well as the implementation of representative functions, conduction of legal examination of drafts regulatory acts within the statutory competence and procedure.

Particular attention has been paid to the fact that Legal Departments have all the characteristics that enable them to be participants in administrative and legal relations.

The author has provided characteristics of legal regulation of Legal Departments' activities and has defined the place of administrative legislation

there. It has been generalized that the legal regulation of Legal Departments' activities is currently based on a large number of legal norms contained in the acts of different sectoral affiliation. At the same time, based on the content of most of the submitted regulations, it has been concluded that a large group of the total number of the latter refers to administrative law.

The author has studied the administrative and legal status of Legal Departments. It has been stated that Legal Departments occupy a special place in the system of government today, which indicates that they have a specific administrative and legal status. According to the current legislation, a large amount of rights and responsibilities are assigned to these organizational entities. Besides, they have a wide range of powers in various spheres of public life, including public administration.

It has been generalized that administrative and legal provision of Legal Departments' activities is a set of measures and tools defined by the norms of administrative law, which are aimed at creating the necessary legal and organizational conditions for the implementation of the administrative and legal status by these Departments. It has been noted that administrative and legal provision is characterized by a number of specific features, where the object and subject matter of ensuring the activities of Legal Departments occupy an important place among them.

It has been argued that the object and subject matter of administrative and legal provision of Legal Departments' activities are interrelated categories. The subject matter indicates the specific limits, within which administrative and legal provision affects the object. Thus, it has been noted that the subject matter in the framework of the presented scientific issues outlines in details the legal relations that make up the content of Legal Departments' activities and directly fall under the regulatory influence of administrative law in general and the mechanism of administrative and legal provision in particular.

The key directions of administrative and legal provision of Legal Departments' activities, as well as forms and methods of appropriate provision have been determined.

It has been generalized that the definition of directions, forms and methods of appropriate provision has an important theoretical and practical significance, since it allows to create conditions for the compliance with the principles of legality, expediency and efficiency in carrying out these activities. The scientific categories outlined above are closely interrelated, as the directions indicate the vector, where administrative and legal provision should be carried out, the forms indicate exactly how, and the methods characterize the tools, which assist to achieve the ultimate goal.

It has been argued that the lack of a unified scientific approach to the definition of "administrative procedure" and "administrative process" leads to some legal uncertainty, which in turn complicates the use of these scientific categories in practice.

It has been proved that administrative procedures of Legal Departments' activities are a set of legally defined consistent actions of the authorized entity, which it must perform in order to exercise the rights, freedoms and interests. Adherence to these procedures facilitates the implementation of the tasks and functions facing by Legal Departments. The main types of administrative procedures in the activities of Legal Departments have been determined.

International experience of legal provision of Legal Departments' activities has been generalized on the example of such countries as the United States of America, Great Britain, Germany, the Republic of Moldova, the Republic of Belarus, the Russian Federation and the Republic of Uzbekistan. The directions of adaptation of the corresponding experience to the Ukrainian realities have been offered.

It has been established that the legal system of Ukraine, in particular in part of administrative legislation that regulates all public relations without exception,

including relations, where Legal Departments are the subjects, is at the stage of reforming, which takes place in the form of adaptation, i.e. recasting such legislation in accordance with the standards of the European Union. In other words, administrative legislation in this direction of development, should take over the EU legal institutions in the future, which is the requirement for further implementation of Ukraine into the European community.

It has been emphasized that there is currently no single approach to improving the national administrative legislation in Ukraine regulating the activities of Legal Departments. This issue is not adequately covered either at the doctrinal level, or in the provisions of current regulations of the national legal system.

The author has clarified that the organizational principles of Legal Departments' activities are a set of elements of a non-legal nature, which together create a practical basis for the functioning of Legal Departments. It has been argued that the key organizational principles of Legal Departments' activities that need comprehensive improvement are: staffing; logistical and financial support; information support; management decision-making system.

Key words: a subject, legal relations, administrative and legal relations, legal regulation, Legal Departments, administrative legislation, administrative and legal status, an object, a subject matter, administrative and legal provision, directions, forms, methods, administrative procedures, international experience, improvement, organizational principles.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Кривко О. О. Форми та методи адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів. *Право UA*. № 1. 2016. С. 204–209.
2. Кривко О. О. Напрямки удосконалення організаційних засад діяльності юридичних відділів. *Наше право*. 2017. № 2. С. 208–213.
3. Кривко О. О. Адміністративні процедури діяльності юридичних відділів. *Європейські перспективи*. 2018. № 1. С. 208–213.
4. Кривко О. О. Адміністративно-правовий статус юридических отделов. *Верховенство права*. 2018. № 4. С. 215–219.
5. Кривко О. О. Об'єкт та предмет адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів. *Верховенство права*. 2019. № 3. С. 236–241.
6. Кривко О. О. Правове регулювання діяльності юридичних відділів та місце у ньому адміністративного законодавства. *Право UA*. 2020. № 1. С. 46–51.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Кривко О. О. Нормотворчість, як важлива форма адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів. *Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи* : міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 9–10 берез. 2018 р. – К. : Центр прав. наук. дослідж., 2018. С. 60–63.
8. Кривко О. О. Матеріально-технічне та фінансове забезпечення діяльності юридичних відділів. *Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє* : міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 1–2 листоп. 2019 р. Харків : Східноукр. наук. юрид. орг., 2019. С. 78–80.
9. Кривко О. О. До проблеми вдосконалення кадрового забезпечення юридичних відділів в Україні. *Адміністративне право та*

процес: актуальні проблеми та шляхи вирішення : тези доп. учасників наук.-практ. семінару, м. Харків, 21 лютого 2020 р. Харків: НДІ ППСН, 2020. С. 60–63.

10. Кривко О. О. Сутність та особливості адміністративних процедур в діяльності юридичних відділів. *Запорізькі правові читання: матеріали Щорічної міжнародної науково-практичної конференції*, м. Запоріжжя, 19–20 травня 2020 року / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Запоріжжя: ЗНУ, 2020. С. 301–302.

ЗМІСТ

ВСТУП	13
РОЗДІЛ 1 МЕТОДОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ВІДДІЛІВ В УКРАЇНІ	21
1.1. Сутність та особливості діяльності юридичних відділів як суб’єкта адміністративно-правових відносин	21
1.2. Правове регулювання діяльності юридичних відділів та місце у ньому адміністративного законодавства.....	36
1.3. Адміністративно-правовий статус юридичних відділів	50
Висновки до розділу 1	65
РОЗДІЛ 2 ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ВІДДІЛІВ В УКРАЇНІ	70
2.1. Об’єкт і предмет адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів	70
2.2. Напрями, форми та методи адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів	81
2.3. Адміністративні процедури діяльності юридичних відділів.....	100
Висновки до розділу 2	118
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ВІДДІЛІВ В УКРАЇНІ	124
3.1. Зарубіжний досвід правового забезпечення діяльності юридичних відділів та можливості його використання в Україні.....	124
3.2. Напрямки удосконалення національного адміністративного законодавства, яке регламентує діяльність юридичних відділів	137
3.3. Удосконалення організаційних засад діяльності юридичних відділів	150
Висновки до розділу 3.....	168
ВИСНОВКИ	175
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	180
ДОДАТКИ	211

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сьогодні в Україні відбувається масштабна адміністративна реформа, яка торкнулась фактично всіх сфер суспільного життя. Реформаційні процеси значною мірою вплинули на діяльність практично всіх державних та недержавних органів, установ та організацій. Разом із тим справедливим буде відзначити, що, проголошуючи реформи, законодавець зосередився лише на загальних засадах діяльності того чи іншого суб'єкта, залишивши поза увагою більш конкретні аспекти покращення роботи окремих структурних підрозділів. У даному контексті мова йде про функціонування юридичних відділів підприємств, установ і організацій. Важливість функціонування вказаних відділів пояснюється тим, що на них покладається досить великий масив повноважень із забезпечення законності діяльності кожного суб'єкта. А тому важливим завданням законодавця та самих підприємств, установ і організацій є створення всіх необхідних умов для того, щоб забезпечити ефективну роботу юридичних відділів.

Варто відзначити, що загальним питанням адміністративно-правового забезпечення діяльності різних органів державної влади, підприємств, організацій, їх структурних підрозділів у своїх наукових працях присвячували увагу: В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, Є. Ю. Бараш, Я. О. Берназюк, С. В. Болдирєв, Я. М. Буздуган, В. О. Бурбика, В. А. Ватрас, В. В. Волік, В. В. Галуцько, В. М. Гаращук, Ю. В. Гаруст, І. П. Голосніченко, Н. В. Дараганова, Б. В. Деревянко, О. А. Дмитренко, О. Н. Євтушенко, В. О. Зозуля, М. С. Кельман, О. І. Кисельова, Т. А. Кобзева, А. Т. Комзюк, Ю. О. Корнєв, Т. М. Кравцова, А. М. Куліш, В. І. Курило, О. В. Левченко, М. І. Логвиненко, О. В. Марцеляк, Н. П. Матюхіна, І. В. Міщенко, О. М. Музичук, В. С. Нерсисянц, Н. М. Оніщенко, С. С. Палагута, В. В. Пахомов, О. С. Передерій, Л. В. Прокопець, О. М. Рєзнік, Ю. С. Решетов, А. А. Русецький, Ю. В. Слабунова, В. В. Сокурєнко, М. В. Старинський,

С. Г. Стеценко, В. В. Сухонос, Т. В. Терещенко, В. О. Тімашов, І. М. Шопіна, Л. І. Якимів, С. М. Яровий та багато інших. Втім у вітчизняній юридичній науці питання адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів в Україні висвітлені недостатньо, в існуючих наукових працях ці питання досліджувались фрагментарно або в рамках ширшої правової проблематики, без комплексного підходу.

Таким чином, необхідність забезпечення ефективної діяльності юридичних відділів, недосконалість чинного законодавства у цій сфері, а також відсутність комплексних досліджень в окресленому напрямку обумовлюють актуальність та своєчасність дослідження особливостей адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до основних положень Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015; Стратегії реформування державного управління України на період до 2021 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 р. № 474; пріоритетних напрямів розвитку науки та техніки на період до 2020 р., встановлених на підставі Закону України від 11 липня 2001 р. № 2623-III «Про пріоритетні напрями розвитку науки та техніки»; Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., плану науково-дослідної роботи Інституту права та суспільних відносин Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» за темою «Адміністративно-правове регулювання суспільних відносин» (номер державної реєстрації 0107U008696).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є визначення сутності та розкриття особливостей адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів, а також на основі опрацювання позитивного вітчизняного та зарубіжного досвіду окреслення напрямків удосконалення відповідного адміністративного законодавства.

Для досягнення зазначеної мети в дисертаційному дослідженні необхідно було виконати такі основні завдання:

- визначити особливості діяльності юридичних відділів як суб'єктів адміністративно-правових відносин;
- охарактеризувати правове регулювання діяльності юридичних відділів та визначити місце у ньому адміністративного законодавства;
- встановити особливості адміністративно-правового статусу юридичних відділів;
- розкрити об'єкт і предмет адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів;
- окреслити напрями, форми та методи адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів;
- опрацювати адміністративні процедури діяльності юридичних відділів;
- узагальнити зарубіжний досвід правового забезпечення діяльності юридичних відділів та визначити можливості його використання в Україні;
- виявити перспективні напрями удосконалення адміністративного законодавства, яке регламентує діяльність юридичних відділів;
- встановити напрями удосконалення організаційних засад діяльності юридичних відділів.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у процесі організації та забезпечення діяльності юридичних відділів.

Предметом дослідження є адміністративно-правове забезпечення діяльності юридичних відділів в Україні.

Методи дослідження. В основу дисертаційної роботи покладено низку загальних та спеціальних методів наукового пізнання. Так, за допомогою системно-структурного методу вдалось з'ясувати сутність та розкрити особливості діяльності юридичних відділів як суб'єктів адміністративно-правових відносин (підрозділ 1.1). За допомогою методу документального аналізу було надано характеристику правовому регулюванню діяльності юридичних відділів та визначено місце у ньому адміністративного законодавства (підрозділ 1.2). Аналітичний метод надав можливість здійснити характеристику адміністративно-правового статусу юридичних відділів (підрозділ 1.3), а також адміністративних процедур діяльності юридичних відділів (підрозділ 2.3). Системно-структурний метод використано під час з'ясування об'єкта і предмета адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів (підрозділ 2.1), а також при визначенні напрямів, форм та методів адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів (підрозділ 2.2). Зарубіжний досвід правового забезпечення діяльності юридичних відділів (підрозділ 3.1) було досліджено за допомогою порівняльно-правового методу. Формально-юридичний метод дозволив окреслити напрямки удосконалення національного адміністративного законодавства, яке регламентує діяльність юридичних відділів (підрозділ 3.2), а також опрацювати напрямки покращення організаційних засад діяльності юридичних відділів (підрозділ 3.3). В роботі було використано низку інших загальних та спеціальних методів наукового пізнання, що дозволило комплексно підійти до виконання поставлених у дисертаційній роботі завдань.

Науково-теоретичне підґрунтя дослідження становлять наукові праці фахівців із галузі адміністративного, трудового, цивільного права тощо. Окрім того, було використано здобутки фахівців з інших галузевих дисциплін: теорії держави і права, соціології, філософії тощо. Нормативною основою дослідження є сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили, зокрема Конституція України, кодифіковані правові акти, закони та підзаконні

акти, а також локальні нормативно-правові акти, які прямо чи опосередковано визначають організаційні та правові засади діяльності юридичних відділів. Інформаційну та емпіричну основу дисертації становлять узагальнення практики діяльності юридичних відділів, довідкові видання, статистичні матеріали. У ході підготовки дисертації автором використано власний досвід роботи.

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що подане дисертаційне дослідження є першою спробою комплексно, на основі аналізу норм чинного законодавства України та існуючих здобутків учених визначити сутність та розкрити особливості адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів, а також з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду запропонувати напрямки вдосконалення відповідного адміністративного законодавства. У результаті проведеної роботи сформульовано нові наукові положення та висновки, які запропоновані здобувачем особисто. Основні з них такі:

вперше:

– запропоновано авторське визначення поняття «адміністративно-правове забезпечення діяльності юридичних відділів», яке являє собою сукупність визначених нормами адміністративного права заходів та інструментів, які спрямовані на створення необхідних правових та організаційних умов для реалізації вказаними відділами свого адміністративно-правового статусу;

– окреслено співвідношення об'єкта та предмета адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів, у зв'язку з чим наголошено, що в рамках поданої наукової проблематики предмет більш детально окреслює правовідносини, що становлять зміст діяльності юридичних відділів та безпосередньо підпадають під регулятивний вплив норм адміністративного права взагалі та механізму адміністративно-правового забезпечення зокрема;

– виокремлено напрями, форми та методи адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів та підкреслено, що окреслені наукові категорії тісно пов'язані між собою, адже напрямки вказують, у якому векторі має здійснюватись адміністративно-правове забезпечення, форми вказують, яким саме чином, а методи характеризують інструменти, за допомогою яких досягається кінцева мета;

удосконалено:

– визначення поняття «юридичні відділи», окреслено ознаки, які характеризують їх як учасників адміністративно-правових відносин;

– класифікацію адміністративних процедур у діяльності юридичних відділів, до яких віднесено: дозвільні процедури; процедури притягнення до відповідальності, зокрема адміністративної; процедуру надання адміністративних послуг; кадрові процедури; контрольно-наглядові процедури; процедури діловодства;

– розуміння поняття та змісту організаційних засад діяльності юридичних відділів, а також напрямків їх удосконалення;

дістали подальшого розвитку:

– обґрунтування того, що правове регулювання діяльності юридичних відділів сьогодні засновується на значній кількості юридичних норм, які містяться в актах різної галузевої належності. Разом із тим доведено, що ключова роль у системі відповідних нормативно-правових актів належить саме нормам адміністративного законодавства;

– твердження про те, що юридичні відділи наразі займають особливе місце в системі органів влади, що говорить про притаманність їм специфічного адміністративно-правового статусу. Відзначено, що юридичні відділи є органічною частиною органів влади та інших державних утворень, існують усередині них, вступають у адміністративно-правові відносини від імені відповідного державного органу чи організації та здійснюють свою діяльність задля його ефективної роботи;

– обґрунтування того, що слід запровадити досвід провідних країн Європи в контексті забезпечення високого рівня професіоналізму та освітніх вимог до представників юридичної професії, зокрема тих, що провадять діяльність із представлення інтересів органів влади;

– розуміння того, що сьогодні в Україні не вироблено узгодженого підходу щодо удосконалення національного адміністративного законодавства, яке регламентує діяльність юридичних відділів.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані у:

– науково-дослідній сфері – для проведення подальших наукових досліджень, присвячених теоретичним та практичним проблемам діяльності юридичних відділів (*акт впровадження Кримінологічної асоціації України від 20.01.2020 р.*);

– правотворчості – з метою розроблення нових та вдосконалення існуючих законодавчих актів, нормами яких регулюється діяльність юридичних відділів (*акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права від 21.01.2020 р.*);

– практичній діяльності – як основа для вдосконалення практичної діяльності юридичних відділів (*акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в практичну діяльність відділу юридичного забезпечення Харківського національного університету внутрішніх справ від 22.01.2020 р.*);

– освітньому процесі – під час підготовки підручників, навчальних посібників з дисципліни «Адміністративне право»; вони вже використовуються в ході проведення занять із зазначеної дисципліни у Сумському державному університеті. Їх враховано також у навчально-методичних розробках, підготовлених за участю автора (*акт впровадження Сумського державного університету від 13.02.2020 р.*).

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблеми в цілому, окремих її аспектів, одержані узагальнення і висновки було оприлюднено на міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах, зокрема: «Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи» (м. Київ, 9–10 березня 2018 р.); «Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє» (м. Харків, 1–2 листопада 2019 р.); «Адміністративне право та процес: актуальні проблеми та шляхи вирішення» (м. Харків, 21 лютого 2020 р.); «Юридична наука в XXI столітті: перспективні та пріоритетні напрями досліджень» (м. Запоріжжя, 8–9 травня 2020 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено у шести статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України та наукових періодичних виданнях інших держав, та чотирьох тезах наукових повідомлень на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації становить 219 сторінок. Список використаних джерел включає 306 найменувань та розміщений на 30-и сторінках, додатки розміщено на 9-ти сторінках.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ВІДДІЛІВ В УКРАЇНІ

1.1. Сутність та особливості діяльності юридичних відділів як суб'єкта адміністративно-правових відносин

Взаємодія органів влади є невід'ємним елементом ефективного функціонування всього державного механізму, виконання ним поставлених перед країною завдань, а також забезпечення добробуту населення України. В процесі такої взаємодії владні суб'єкти вступають між собою у відносини, які регламентовані нормами різних галузей національного права. У більшій мірі робота органів державного управління врегульована адміністративним правом. Відповідно до загальної теорії, адміністративне право — це галузь права (сукупність правових норм), що регулює з метою реалізації завдань і функцій держави суспільні відносини управлінського характеру, які складаються у сфері виконавчої влади, внутрішньоорганізаційній діяльності інших державних органів, а також у процесі здійснення громадськими організаціями, їх органами зовнішніх юридично-владних повноважень [12].

При цьому, не існує на сьогоднішній день органу державної влади, всередині якого не було організаційно виділено спеціальні юридичні відділи, вивченню особливостей діяльності яких присвячено дане дисертаційне дослідження. Їх робота, як і функціонування відповідного органу або установи, в рамках яких вони існують, також регламентується нормами адміністративного права. Цей момент дає підстави вважати, що юридичні відділи також вступають у адміністративно-правові відносини та відповідним чином є суб'єктами таких відносин, однак, із великою долею особливостей, притаманних процесу їх діяльності в цілому.

Ми вважаємо, щоб розібратись із сутністю та особливостями діяльності юридичних відділів як суб'єктів адміністративно-правових відносин, необхідно розуміти, якими базовими параметрами і характеристиками суб'єкт подібних правовідносин повинен взагалі володіти. Відмітимо, що слово «суб'єкт» походить від латинського «subjectus» — той, що лежить внизу; той, що знаходиться в основі [276, с. 662]. Сучасне трактування поняття «суб'єкт» бере початок від філософського вчення Декарта, який розумів його як активне начало в пізнавальному процесі [278, с. 66–67]. Однак, з етимологічної точки зору поняття «суб'єкт» в більшості випадків розглядається як слово іншомовного походження та трактується як носій певного роду діяльності; джерело активності, спрямованості на об'єкт [237, с. 553]. На окрему увагу заслуговує визначення суб'єкта в тлумачному словнику В. Даля: «Суб'єкт — будь-яка особа, про яку йдеться» [72, с. 543; 41, с. 74–75].

У філософії поняттям суб'єкта (підмета) спочатку (наприклад, в Аристотеля) охоплювався носій ознак, стану або дій. У такому значенні воно було тотожне поняттю субстанції. Починаючи з XVII століття, термін «суб'єкт», як і співвідносне з ним поняття «об'єкт» (у перекладі з лат. «objectum» — предмет), вживали насамперед у гносеологічному значенні. У даний час під суб'єктом у філософії розуміють активно діючого і наділеного свідомістю й волею індивіда або соціальну групу, яка пізнає світ. У логіці суб'єкт (суб'єкт думки) — це частина думки (форми думки, в якій стверджується або заперечується що-небудь стосовно предметів або явищ, їх ознак, зв'язків і відносин і яка наділена властивістю висловлювати або істинне, або помилкове твердження), що відображає предмет думки. У граматиці під суб'єктом розуміють слово, яке вміщує першу початкову точку висловлювання [153; 185, с. 139].

В. А. Ватрас, досліджуючи особливості поняття «суб'єкт», відмітив, що у літературі часто застосовуються такі поняття: «людина», «особа»,

«індивід», «громадянин», «фізична особа» тощо. Різні наукові галузі в повній мірі оперують вищеназваними поняттями, більше того, в окремих ситуаціях їх ототожнюють або ж, навпаки, розмежовують, але, незважаючи на це, кожна з перерахованих категорій може позначатись терміном «суб'єкт», етимологічне значення якого є універсальним [41, с. 75].

Термін «суб'єкт» часто застосовується у теорії управління. На думку С. М. Ярового, суб'єкт управління — це органічна складова системи управління, наділена владними повноваженнями приймати управлінські рішення, здійснювати вольовий, інтелектуальний і моральний вплив на об'єкт системи управління [306, с. 140]. В свою чергу, такий відомий вчений як О. М. Бандурка констатує: «Суб'єкт управління — це структурно окреслені спільноти людей з органами управління, які формуються ними, та керівним складом (на персональному рівні), наділеним управлінськими функціями, який здійснює управлінську діяльність» [19, с. 11; 306, с. 140]. На думку А. Петрова, суб'єктом управління є спеціальні групи людей, які за допомогою різних форм організаційної практики здійснюють необхідні рухи об'єкта. Відповідно до позиції В. Малиновського, суб'єкт управління — це система, наділена певною компетенцією і державно-владними повноваженнями, що дозволяють їй втілювати свою волю у форму керівних команд чи рішень, обов'язкових для виконання, тобто це система, що управляє [192, с. 267; 108, с. 64]. Н. Р. Нижник зазначає, що «суб'єкт управління — це організації, установи та люди, що здійснюють управління, у той час коли суб'єктом управлінських відносин може бути також той, хто незалежно від місця в управлінській структурі є співучасником управлінської праці і лише сприяє реалізації загального завдання, яке стоїть перед колективом або суспільством» [164, с. 26; 89, с. 61].

У правовій науці термін «суб'єкт» застосовується у контексті таких правових конструкцій як «суб'єкт права» та «суб'єкт правовідносин», через диференціацію яких розкривається його зміст. Варто звернути увагу, що у

сучасній юридичній літературі поняття «суб'єкт права» і «суб'єкт правовідносин» часто використовуються як синоніми. Але твердження про тотожність зазначених понять заперечуються навіть самою юридичною практикою застосування правових норм, тому що, беручи участь у правовідносинах якої-небудь галузі права, суб'єкт права реалізує в них не всі свої права та обов'язки, а лише якусь їх частину. Втім, ці поняття не можна ставити на один рівень узагальнення, оскільки поняття «учасник правовідносин» є похідним від поняття «суб'єкт права» [287]. Більшість правників підтримують наведену думку, наприклад, С. С. Алексєєв, який вважає, що суб'єкту права притаманні дві головні ознаки.

По-перше, це особа — учасник суспільних відносин, яка за своїми властивостями фактично може бути носієм суб'єктивних юридичних прав та обов'язків. Вона повинна володіти: а) зовнішньою відокремленістю; б) персоніфікованістю; в) здатністю виробляти, виражати та виконувати персоніфіковану волю.

По-друге, це особа, яка дійсно здатна брати участь у правовідносинах, набула властивостей суб'єкта права через юридичні норми. На думку Р. Й. Халфіної, «суб'єкт права» («правосуб'єктність») — поняття ширше, певною мірою відмінне від поняття «суб'єкт (учасник) правовідносин». «Суб'єкт права» — це особа, яка володіє правосуб'єктністю, тобто особа, потенційно (взагалі) здатна бути реальним учасником правовідносин. Таке визначення здається доцільним, адже суб'єкт правовідносин — це учасник конкретних правовідносин, а суб'єкт права — це особа, що не є учасником правовідносин, але за наявності певних умов може ним стати. Таким чином, суб'єкт права за деяких обставин може не бути учасником правовідносин, тоді як учасник правовідносин завжди є одночасно і суб'єктом права [10; 281; 282, с. 34]. А. Й. Годованюк вважає, що розуміння механізму дії права припускає розрізнення понять «суб'єкт права» і «суб'єкт правовідносин». Суб'єкти права — це потенційні учасники правовідносин, це особи, які лише

можуть бути носіями юридичних прав і обов'язків. Суб'єкт же правовідносин, на думку вченого, — це суб'єкт права, який реалізував свою правосуб'єктність і став учасником конкретного правового відношення. Будь-який суб'єкт правовідносин — це завжди суб'єкт права, але не всякий суб'єкт права — учасник тих чи інших конкретних правовідносин. Для того, щоб суб'єкт права перетворився на суб'єкта правовідносин, повинні з'явитися певні юридичні факти, які «запускають» в дію відповідну норму, і вона вже, у свою чергу, покладає на даних суб'єктів права юридичні обов'язки і надає їм юридичні права, роблячи їх тим самим учасниками правовідносин, що виникли. Суб'єкти права, таким чином, разом з нормами права і юридичними фактами, є однією з передумов (необхідних умов) виникнення та існування правовідносин [60, с. 83]. Заслуговує на увагу визначення В. М. Кириченко та О. М. Куракіна, які вважають, що суб'єкт правовідносин — це учасник правових відносин, який має суб'єктивні права та здатний виконувати юридичні обов'язки [99].

Виходячи з вищевикладеного, категорія суб'єктності в праві відрізняється складністю, адже характеризує як реальних володільців та «користувачів» відповідного набору прав та обов'язків, тобто осіб, які мають відповідний правовий статус, так і учасників правовідносин конкретного типу. При цьому, варто наголосити на тому, що відмінність суб'єктів права та суб'єктів правовідносин полягає у їх функціональному стані. Тобто суб'єкти права — це відповідне коло осіб, які тільки володіють окремим юридичним комплексом прав та обов'язків. У перспективі вони можуть вступати із іншими суб'єктами у правові відносини, але знаходяться у статичності. В свою чергу, безпосередньо суб'єкти правових відносин — це особи, що перебувають у динаміці, тобто вони практично користуються своїми правами та виконують покладені на них обов'язки. Крім того, їх відмінність полягає також в тому, що в межах конкретного типу правовідносин вони можуть відігравати відмінну від їх правового статусу, як

суб'єктів права, роль. Дана особливість пояснюється розмаїттям виникаючих в державі правових відносин та їх направленістю.

Так, юридичні відділи, вступаючи у адміністративно-правові відносини з іншими суб'єктами, набувають «галузевих параметрів», тобто провадять свою діяльність у відповідності до норм адміністративної галузі права. Простіше кажучи, вступаючи у зазначений різновид відносин, вони фактично змінюють свій правовий статус. Логічним в означеному ракурсі є відповідь на питання, в чому полягає особливість суб'єктів адміністративно-правових відносин загалом? У підручнику С. Алфьорова, С. Ващенко, М. Долгополова, А. Купіна зазначається, що суб'єктами, учасниками адміністративно-правових відносин є особи, які вирішують завдання і здійснюють функції виконавчої влади, які координують розпорядницькі та контрольні-наглядові повноваження в галузі державного управління і місцевого самоврядування, розглядають справи про адміністративні правопорушення, що вчиняються фізичними і юридичними особами в господарській, фінансовій, митній сферах, а також про порушення громадського порядку. До того ж вчені зауважують, що суб'єкти адміністративно-правових відносин: по-перше, реальні учасники адміністративно-правових відносин, які володіють адміністративно-правовим статусом і беруть участь в організації державного управління; по-друге, одна зі сторін публічної управлінської діяльності, яка наділена відповідною компетенцією, повноваженнями, наданими законодавством; по-третє, вони можуть бути конкретними учасниками адміністративно-правових відносин, у які вони вступають за власним бажанням або в силу обов'язку (громадяни, посадові особи). До основних ознак суб'єктів адміністративно-правових відносин відносяться:

– володіння відповідно до приписів адміністративно-правових норм здатністю мати або реалізовувати (безпосередньо або через представника)

права та юридичні обов'язки у сфері державного управління, тобто володіння адміністративною правосуб'єктністю;

– володіння потенційною можливістю реально брати участь в адміністративно-правових відносинах;

– зовнішня самостійність у реалізації своїх прав та обов'язків у сфері державного управління [12].

Вивченню особливостей змісту суб'єктів адміністративно-правових відносин присвятив свої дослідження С. А. Буткевич, який суб'єктів адміністративних правовідносин охарактеризував як фактичних учасників правових зв'язків у сфері управління. Вчений зазначає, що суб'єкт адміністративно-правових відносин характеризується зовнішньою відокремленістю. Він виступає як єдина особа, здатна відповідно до своїх прав і обов'язків виробляти, виражати й здійснювати певну волю як учасник конкретних управлінських відносин. Так, орган державного управління складається з багатьох фізичних осіб, як правило, має структурні частини, але в адміністративно-правовій сфері виступає виключно як єдина особа. Крім того, подібні особи володіють суб'єктивними адміністративно-правовими обов'язками — покладена державою і закріплена в адміністративно-правових нормах міра належної поведінки у правовідносинах, їх реалізація, забезпечена можливістю державного примусу. Суб'єктивні адміністративно-правові обов'язки у сфері державного управління: можуть покладатися тільки на праводієздатну особу; покладаються в інтересах інших осіб; існують у правовідносинах; реалізація забезпечується державним примусом; мають свою межу, міру; мають юридичну природу, оскільки закріплені адміністративно-правовими нормами і забезпечуються застосуванням державного примусу [109, с. 96–101; 39, с. 95–96].

Як указує І. І. Литвин, адміністративними правовідносинами є врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, що

виникають, змінюються чи припиняються у сфері державного управління [3, с. 126]. Відповідно, одним із ключових елементів структури адміністративно-правових відносин є його суб'єкти. Особливість їх полягає в тому, що адміністративне право наділяє правосуб'єктністю (адміністративною правоздатністю, дієздатністю та деліктоздатністю) широке коло учасників таких правовідносин, оскільки норми адміністративного права врегульовують досить широке коло суспільних відносин, які виникають у процесі державного управління. Аналізуючи положення чинного законодавства, автор доходить висновку, що до їх числа віднесено: органи державної влади, їх структурні підрозділи та посадових осіб, об'єднання громадян, окремих громадян, іноземців та осіб без громадянства тощо. Усі вони, як зазначає інший науковець Н. В. Дараганова, є особами, які набули властивостей суб'єкта адміністративних правовідносин у силу того, що їхня поведінка підпадає під дію норм адміністративного права та встановлена цими нормами [75, с. 228]. Такий стан речей обумовлює наявність великої кількості суб'єктів із різними повноваженнями, структурою і юридичними властивостями. Так, у загальній теорії адміністративного права під суб'єктом правовідносин розуміють носія (фізичну чи юридичну особу) прав і обов'язків у сфері публічного управління, передбачених адміністративно-правовими нормами, який здатен надані права реалізовувати, а покладені на нього обов'язки — виконувати [66, с. 226; 143, с. 63].

Відповідно до розуміння В. І. Шишкіна, суб'єкт адміністративних правовідносин — це фактичний носій правових зв'язків, тобто він обов'язково бере в них реальну участь. Для того, щоб бути таким носієм, відповідна особа повинна мати відповідні суб'єктивні права і обов'язки, які позначаються терміном адміністративна правосуб'єктність. Адміністративне право наділяє правосуб'єктністю велике коло потенційних і реальних учасників суспільних відносин. Не випадково перелік суб'єктів

адміністративного права значно ширший, ніж у будь-якій іншій галузі права [182, с. 145].

Н. В. Дараганова вважає, що суб'єкт адміністративних правовідносин завжди є фактичним учасником правових відносин, він обов'язково бере реальну участь в них, на відміну від суб'єкта адміністративного права, який тільки є можливим, потенційним претендентом на цю участь. І для того, щоб визнаватись таким претендентом, відповідна особа повинна бути потенційно здатним носієм суб'єктивних прав і обов'язків. Причому умовами вступу до таких правовідносин є: і наявність загальної норми, що передбачає джерела виникнення прав та обов'язків учасників адміністративних відносин, і наявність правосуб'єктності учасників адміністративних відносин, і наявність юридичних фактів як підстави виникнення, зміни або припинення врегульованих нормами адміністративного права правовідносин [74, с. 75].

Отже, проаналізувавши велике число наукових позицій, ми встановили, що суб'єкт адміністративно-правових відносин — це юридична або фізична особа, яка є носієм юридичних прав та обов'язків, що дають їй можливість бути учасником відносин у сфері влади, тобто державного управління. Подібні відносини, як правило, виникають між органами влади, а також між ними та будь-якими іншими юридичними та фізичними особами в процесі функціонування державних відомств при виконанні ними своїх законних повноважень. З побудованого визначення можна зробити висновок, що суб'єкти адміністративно-правових відносин володіють наступним колом особливостей:

- це реальні учасники адміністративно-правових відносин, тобто відповідні юридичні та фізичні особи, що мають власний адміністративно-правовий статус;

- подібні суб'єкти володіють відповідним ступенем дієздатності — мають коло прав та обов'язків в адміністративній галузі, а також можливість реалізовувати останні;

– вступ до адміністративно-правових відносин можливий виключно за наявності реального юридичного «дозволу» участі у них, тобто норм, які легалізують зазначений процес;

– реалізація суб'єктами адміністративно-правових відносин своїх повноважень в усіх випадках пов'язана з реалізацією державою своїх функцій.

Таким чином, проектуючи отримані висновки на тематику дисертаційного дослідження, можемо стверджувати, що юридичні відділи в своїй діяльності можуть вступати в адміністративно-правові відносини за умови відповідності вищенаведеним параметрам. Щоб зрозуміти, чи можлива їх участь у подібних відносинах загалом, проаналізуємо специфіку діяльності юридичних відділів, яка наразі визначена у правовій системі нашої держави. Так, наприклад, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Загального положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації» від 26.11.2008 р. № 1040, основними завданнями юридичної служби в органах влади або державному підприємстві, організації чи установі є організація правової роботи, спрямованої на правильне застосування, неухильне дотримання та запобігання невиконанню вимог законодавства, інших нормативних актів органом виконавчої влади, підприємством, їх керівниками та працівниками під час виконання покладених на них завдань і функціональних обов'язків, а також представлення інтересів органу виконавчої влади, підприємства в судах [203]. Так, юридична служба міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади спрямовує, координує правову роботу, здійснює методичне керівництво та перевіряє її проведення: у територіальному органі міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади; на підприємстві, яке належить до сфери управління міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, у його філії, представництві. Юридична служба обласної,

Київської та Севастопольської міської держадміністрації спрямовує, координує правову роботу, здійснює методичне керівництво, перевіряє її проведення у районних та районних у містах держадміністраціях [203].

Отже, керуючись положенням наведеного нормативного акта, юридичні служби притаманні всім органам публічного управління, а також підпорядкованим їм відомствам. Значення їх роботи передусім полягає у правовому супроводженні діяльності органів влади. Наприклад, юридичні відділи державних адміністрацій провадять діяльність із розробки проектів нормативно-правових актів з питань, що належать до компетенції відповідної державної адміністрації [206].

У Збройних Силах України правова робота представляє собою комплекс правових заходів та засобів, які здійснюються органами військового управління, військового командування, їх юридичними службами (підрозділами), командирами (начальниками), штабами всіх рівнів, органами з гуманітарних питань з метою реалізації у повсякденній життєдіяльності військ вимог законодавства України, наказів і директив Міністра оборони України, начальника Генерального штабу — Головнокомандувача Збройних Сил України. Нарівні з цим, у структурі Збройних Сил України існує юридична служба, що являє єдину структуровану та відокремлену систему спеціальних юридичних підрозділів, основним призначенням якої є правове забезпечення діяльності Міністерства оборони України та Збройних Сил України. Юридичні служби, нарівні із здійсненням власних функцій, беруть участь у реалізації функцій Міністерства оборони України та Збройних Сил України і забезпечують законність у процесі їх управлінської діяльності [107, с. 98–100].

Важливим аспектом діяльності юридичних відділів є контроль та забезпечення взаємодії відповідного органу з іншими владними структурами. Так, наприклад, одними з ключових функцій Департаменту юридичного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України виступають такі:

– контролює роботу структурних підрозділів апарату міністерства з перегляду нормативно-правових актів з метою приведення їх у відповідність до законодавства, а також додержання встановленого законодавством порядку подання нормативно-правових актів МВС на державну реєстрацію;

– забезпечує взаємодію з Кабінетом Міністрів України та іншими органами виконавчої влади і місцевого самоврядування, а саме: координацію взаємодії керівного складу апарату міністерства з Кабінетом Міністрів України та іншими органами виконавчої влади і місцевого самоврядування; підготовку матеріалів до засідань Кабінету Міністрів України з питань, що належать до компетенції МВС, у тому числі таких, що містять державну таємницю або інформацію з обмеженим доступом; організаційно-методичне забезпечення участі керівництва МВС у нарадах, засіданнях, інших заходах Кабінету Міністрів України і, у межах компетенції, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування; накопичення, узагальнення і аналіз інформації про результати взаємодії; підготовку довідково-інформаційних матеріалів, проектів розпорядчих документів щодо результатів роботи, подальшого вдосконалення взаємодії; ведення обліку результатів розгляду в Кабінеті Міністрів України законопроектів, інших нормативно-правових актів, розроблених МВС; вивчення, узагальнення та поширення передового досвіду співпраці з Кабінетом Міністрів України, іншими органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, надання постійної консультативної і методичної допомоги структурним підрозділам апарату міністерства тощо [280].

Окремим вектором роботи юридичних служб є представлення інтересів держави в судах під час розгляду справ, стороною або третьою особою в яких є органи виконавчої влади. Для цього у складі юридичної служби утворюється відповідний підрозділ або такі повноваження надаються окремій посадовій особі [203].

Частину діяльності юридичних служб складає напрям проведення правових експертиз. Правова експертиза — це доктринальне тлумачення, яке може бути використане під час офіційного казуального тлумачення норм права [214, с. 463–464; 140, с. 124]. Відповідно до законодавства України, правова експертиза може бути проведена щодо проекту: закону України; указу Президента України; постанови Кабінету Міністрів України; постанови Національного банку України; наказу міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади. Завданнями правової експертизи проекту нормативно-правового акта є: об'єктивне і повне дослідження поданого на розгляд експертів проекту відповідно до предмета експертизи, виходячи із загальносуспільних та загальнодержавних інтересів, засад побудови правової системи; розроблення у разі необхідності пропозицій щодо внесення до проекту або інших пов'язаних з ним нормативно-правових актів необхідних змін і доповнень; підготовка обґрунтованого експертного висновку з усебічною оцінкою проекту нормативно-правового акта [157].

Різноманітні аспекти діяльності юридичних відділів в структурі органів, підприємств, установ та організацій неодноразово ставали об'єктом наукового вивчення. Наприклад, Т. В. Волинець вказує, що юридична служба разом з іншими структурними підрозділами бере участь у реалізації практично всіх функцій управління тієї чи іншої організації, посідаючи при цьому особливе місце: через юридичну службу держава не тільки забезпечує, а й контролює дотримання законності та державної дисципліни в діяльності підприємств, установ і організацій. А. А. Бікеєв, З. Ф. Сафін зазначають, що юридична служба є спеціальним суб'єктом, головним обов'язком якого є здійснення правової роботи — особливий, багатоплановий вид діяльності всього колективу відповідної організації, спрямований на забезпечення виконання плану соціального і економічного розвитку на основі законності шляхом максимального використання правових засобів для підвищення продуктивності праці і якості роботи при дотриманні державної, договірної і

трудової дисципліни тощо [225, с. 7]. Варто відмітити, що з подібною думкою погоджується багато вчених. Наприклад, І. Є. Замойський, аналізуючи питання організації діяльності юридичних відділів, говорить про те, що універсалізм їх правової роботи проявляється у тому, що це діяльність не тільки з правового регулювання існуючих суспільних відносин, за допомогою наявних правових приписів органів державної влади і управління, але також і нормотворча діяльність, спрямована на оптимальний вплив на суспільні відносини всередині конкретного підприємства, організації. Іншими словами, складовою частиною правової роботи є розробка і прийняття актів локального характеру у вигляді положень, інструкцій, стандартів і правил [86, с. 41].

С. С. Алексєєв зазначає, що видання акта локального регулювання на контурному підприємстві, установі чи організації, будучи важливою ланкою у правовій роботі, в той же час не є самоціллю їх діяльності. Ці акти на підприємствах, в організаціях разом із нормативно-правовими актами централізованого характеру є юридичною базою для правового регулювання відносин у різних галузях їх діяльності [9, с. 289; 50, с. 82–83]. Л. С. Катущинська доводить, що ключовою метою юридичних відділів у структурі підприємств, установ та організацій є правова робота — нормотворча і правозастосовча діяльність, спрямована на забезпечення суворого дотримання законодавства. Правова робота в суспільному виробництві є одним із видів юридичної діяльності і охоплює різні сфери діяльності відповідних суб'єктів у сфері їх діяльності. У результаті цього вчена робить висновок, що основні завдання правової роботи полягають у:

- дотриманні законності в діяльності окремих суб'єктів;
- захисті прав і законних інтересів підприємств, установ та організацій тощо [97, с. 7–8].

Таким чином, законодавчі положення та окремі теоретичні концепції показують, що юридичні відділи — це складові елементи органів державної

влади, підприємств, установ та організацій, зміст діяльності яких полягає у проведенні правової роботи, контролі за дотриманням законності, а також здійсненні представницьких функцій, тобто представленні відповідного органу, підприємства, установи та організації у відносинах з іншими суб'єктами, проведенні в межах визначеної законом компетенції та порядку правової експертизи проектів нормативно-правових актів. Виходячи з наведеного, юридичні відділи володіють усіма факторами, які дають їм можливість бути учасниками адміністративно-правових відносин, а саме:

- це уповноважені структурні утворення державних органів, підприємств, установ та організацій, на які покладається окремий масив прав та обов'язків із забезпечення законності в діяльності конкретного суб'єкта суспільних відносин, зокрема, за рахунок виконання контрольних повноважень;

- юридичні відділи мають легальні нормативно встановлені можливості вступати у адміністративно-правові відносини, зокрема шляхом здійснення представницьких функцій;

- юридичні відділи входять у систему органів державної влади, підприємств, установ та організацій, є підрозділами останніх, а отже, з моменту утворення відповідного органу, установи, підприємства або організації стають частиною внутрішньоуправлінських ієрархічно зумовлених відносин.

Ми погоджуємось із тим, що наведені особливості є лише частиною специфіки юридичних відділів в цілому, а також їх діяльності, водночас, саме вказані моменти, на наш погляд, найбільш точно відображаються зміст роботи юридичних відділів як суб'єктів адміністративно-правових відносин.

1.2. Правове регулювання діяльності юридичних відділів та місце у ньому адміністративного законодавства

Конституція України проголошує панування на території держави принципу верховенства права. Це означає, що за своїм змістом право є основним регулятором суспільних відносин у правовій системі. Не є виключенням в наведеному контексті і правові відносини, які виникають у галузі діяльності юридичних відділів. Разом із тим, слід відмітити, що зазначеній галузі притаманна власна специфічна система правового регулювання, що включає в себе велику кількість норм права, які знаходять своє об'єктивне відображення у низці нормативно-правових актів різної юридичної сили. Окреме місце в зазначеній системі відведено адміністративному законодавству, роль якого в аспекті правового регулювання діяльності юридичних відділів і буде досліджено надалі у підрозділі.

Розпочинати дослідження слід із встановлення змісту вихідного поняття «правове регулювання». Термін «регулювання» походить від латинського слова «regulo», що має значення «улаштовую, упорядковую». Приблизно те ж саме тлумачення поняття «регулювати» дається у словнику С. Ожегова: «Регулювати — направляти розвиток, рух чого-небудь з метою упорядкувати, систематизувати» [176, с. 412; 290]. Відповідно до юридичної літератури, зокрема «Енциклопедичного словника з державного управління», правове регулювання є діяльністю держави (в особі уповноважених нею органів) щодо забезпечення впливу на суспільні процеси шляхом встановлення обов'язкових для виконання юридичних норм (правил) поведінки суб'єктів права, дотримання яких забезпечується можливостями громадської думки й застосуванням владної сили держави [80].

Різні визначення правового регулювання неодноразово фігурували у наукових працях конкретних вчених. При цьому, серед всього масиву понять

можна виділити декілька підходів до розуміння категорії «правове регулювання». Відповідно до першого з них, правове регулювання уявляється як певного роду вплив. Так, наприклад, С. С. Алексєєв у своїй науковій праці доводить, що правове регулювання — це здійснюваний за допомогою системи правових засобів (юридичних норм, правовідносин, індивідуальних розпоряджень тощо) результативний нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, охорони, розвитку відповідно до вимог економічного базису, суспільних потреб цього соціального ладу [8, с. 289; 294]. На переконання А. Т. Комзюка, правове регулювання — це специфічний вплив, який здійснюється правом як особливим нормативним інституційним регулятором. При цьому, правове регулювання має цілеспрямований організаційний результативний характер і здійснюється за допомогою цілісної системи засобів, що реально виражають саму матерію права як нормативного інституту утворення — регулятора [113, с. 47; 294]. Наступне визначення правового регулювання пропонує А. С. Піголкін: «Воно являє собою всі форми впливу права на громадське життя: видання норм права, загальновиховний вплив права, здійснення правових приписів у конкретних діях суб'єктів права, забезпечення виконання цих приписів, тобто саму правомірну поведінку, а також все те, що створює основу й передумову для такої поведінки, забезпечує її» [191]. Згідно з уявленнями І. І. Лукашука: «Правове регулювання — це здійснюваний в інтересах суспільства за допомогою норм права вплив на поведінку учасників суспільних відносин з метою встановлення й упорядкування останніх» [148].

О. М. Вітченко в своїй праці «Метод правового регулювання соціалістичних суспільних відносин» аналізує погляди на співвідношення правового регулювання та правового впливу. Розуміючи під правовим регулюванням упорядкування суспільних відносин шляхом підпорядкування волі їх учасників волі держави, він пропонує висвітлювати регулювання у

двох аспектах: як власне регулювання, як вплив у процесі регулювання. Оскільки норми права впливають на вчинки людей через їх волю та свідомість, необхідно визначати регулюючу роль права першочергово як нормативний вплив поза правовими відносинами, а потім і як регулювання у правових відносинах [46; 131]. В. К. Гіжевський, В. В. Гловченко, В. С. Ковальський тлумачать правове регулювання як здійснюваний державою за допомогою всіх юридичних засобів владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони й розвитку, а також вплив на поведінку та свідомість громадян шляхом проголошення їх прав та обов'язків, встановлення певних дозволів та заборон, затвердження певних правових актів тощо [198, с. 369; 195, с. 106].

Відповідно до іншої наукової позиції, правове регулювання є соціально обумовленим явищем. Зокрема, Ю. І. Римаренко визначає правове регулювання як форму соціального реагування відповідно до вимог норм права, засновану на усвідомленні суб'єктами права своїх прав та обов'язків [249, с. 12].

М. В. Цвік зазначає, що необхідними умовами існування і гармонійного розвитку кожного суспільства є узгодження інтересів різних його членів, встановлення і підтримування у стосунках між ними певного порядку. Основне навантаження в реалізації зазначених функцій, як наголошує дослідник, лягає на спеціально пристосовану до особливостей суспільного буття розгалужену систему соціальної регуляції, важливе місце в якій посідає правове регулювання [286, с. 404]. Далі науковець відмічає, що зміст будь-якого різновиду соціального регулювання (морального, заснованого на звичаях, релігійного, естетичного) так чи інакше полягає у визначенні на нормативному та індивідуальному рівнях відповідно до цілей регулювання меж дозволеної і забороненої поведінки соціальних суб'єктів, встановленні ідеальних моделей їх стосунків у певних життєвих ситуаціях, а також у стимулюванні фактичного дотримання ними даних установлень. Все це, як

зауважує М. В. Цвік, повною мірою властиве і правовому регулюванню, яке в загальному плані може бути охарактеризоване як процес дії за допомогою правових норм та інших юридичних засобів на поведінку людей з метою упорядкування, охорони та розвитку суспільних відносин [286, с. 404; 195, с. 106].

В науковій площині можна виділити багато інших визначень, які внаслідок своїх особливостей не відносяться до жодної з вищенаведених груп. Наприклад, цікаві тлумачення надає у своїх роботах В. В. Ліщук, який вважає, що правове регулювання — це здійснювані громадянським суспільством або державою за допомогою правових засобів упорядкування, охорона й розвиток суспільних відносин. Правове регулювання охоплює такі види діяльності:

– специфічну діяльність держави (її нормотворчих органів) або громадянського суспільства, пов'язану з виробленням норм права та з визначенням юридичних засобів забезпечення їх дієвості. У цьому аспекті змістом правового регулювання охоплюється різноманітна діяльність нормотворчих органів держави, пов'язана з вибором типу, методів, способів регламентації, визначенням співвідношення нормативних та індивідуальних засобів регулювання, що об'єктивно необхідні в певних соціально-економічних і політичних умовах для забезпечення нормального функціонування громадянського суспільства, його інститутів, організації життєдіяльності людей на цивілізованих засадах;

– діяльність безпосередніх учасників суспільних відносин, спрямовану на пошук і використання засобів юридичного регулювання для узгодження своєї поведінки з нормами права (їх принципами, цілями, призначенням). Це обумовлює необхідність врахування специфіки духовно-культурної сфери, зокрема, національних й релігійних особливостей учасників правовідносин [145].

В свою чергу, Ю. С. Решетов зазначає, що правове регулювання виступає як особлива юридична складова механізму дії права. Межі правового регулювання фіксують кордон юридичного впливу на суспільні відносини, дія ж норм права в часі, у просторі й за колом осіб окреслює межі їх реалізації. Причому це межі також індивідуального правового регулювання, яке входить у механізм реалізації права. Межі правового регулювання відображають місце й роль юридичних засобів у системі загального соціального регулювання [219]. В. В. Сокурєнко вважає, що правове регулювання — це невід’ємний елемент механізму дії права, спрямований на врегулювання суспільних відносин із метою їх нормативного впорядкування й охорони за допомогою системи правових засобів. Водночас, у розкритті змісту поняття «правове регулювання», на думку вченого, характерними його ознаками є такі: це один із видів соціального регулювання, тобто регулювання, що існує в суспільстві та пов’язується з упорядкуванням суспільних відносин; у його основі лежить державне регулювання, оскільки позитивне право встановлюється або санкціонується державою, а отже, є державним регулятором суспільних відносин; це певний вплив на суспільні відносини; здійснюється за допомогою норм позитивного права та інших правових засобів; норми права й інші правові засоби в сукупності складають механізм правового регулювання; має своєю метою впорядкування суспільних відносин [240, с. 178–179].

На думку Н. М. Оніщенко, правове регулювання — це особлива регламентація суспільних відносин. Вона являє собою систему різноманітних юридичних засобів: норми права, юридичні факти, правові відносини, встановлення правового статусу громадян, визначення компетенції органів держави, правового положення громадських організацій, юридичних осіб тощо. Процес регулювання спрямований на широке коло суб’єктів суспільних відносин (держави, нації, організації, органи держави, громадяни, апатриди, біпатриди) [179, с. 3–8; 118]. П. В. Онопенко вказує на те, що

правове регулювання включає в себе не будь-яку владну діяльність уповноважених на те органів і посадових осіб, а лише ту, що має на меті спрямувати в чітко визначене русло поведінку учасників суспільних відносин, упорядкованих за допомогою норми права й базованих на ній індивідуальних актів [180]. О. Ф. Скакун пропонує власне визначення терміну правового регулювання й доводить, що це не тільки здійснюване державою за допомогою права й сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, але і їх юридичне закріплення, охорона й розвиток, та підкреслює, що правовий вплив з усією його багатоманітністю здійснюється на суспільне життя, на свідомість та поведінку людей за допомогою правових і неправових засобів [234; 131].

Тож науковці мають різні погляди на зміст категорії «правове регулювання» та в кожному окремому випадку пропонують власний перелік особливостей, якими зазначене явище характеризується. Не можна не погодитись із переконанням більшості вчених про те, що правове регулювання виражає вплив на суспільні відносини. Дійсно, саме через зазначену категорію проявляються особливості юридичного упорядкування соціуму за рахунок права як основного регулятора суспільних відносин. Однак, не варто в даному випадку нехтувати позитивістським аспектом всієї юридичної реальності. Так, право, як явище в цілому, закріплюється та діє через систему правових норм, які об'єднуються у правові інститути та закріплюються у нормативно-правових актах. Фактично останні є писаним вираженням права, його «реальним тілом», без якого упорядкування суспільних відносин неможливе. Спираючись на визначену думку, робимо висновок, що правове регулювання діяльності юридичних відділів — це систематизований упорядковуючий юридичний вплив на суспільні відносини, що виникають в галузі роботи юридичних відділів, який виражається у системі правових норм чинного законодавства України. В цьому ж аспекті варто звернути увагу на значення терміну «законодавство».

Термін «законодавство» вживається поряд з іншими поняттями, такими як «закони», «законодавчі акти», «акти законодавства», причому нерідко вони вживаються як синоніми [227]. Така термінологічна невизначеність є причиною складнощів різного характеру в процесах законотворчості, систематизації нормативно-правових актів, при усуненні прогалин в законодавчому регулюванні, що в цілому гальмує розвиток правової теорії [227]. Термін «законодавство» без уточнення його змісту використовується і в Конституції України (статті 9, 19, 118, пункт 12 Перехідних положень). Досить часто зустрічається цей термін у законах України, в тому числі кодифікованих. Усталеним для текстів нормативно-правових актів є словосполучення «у випадках, передбачених чинним законодавством», «за підставами, встановленими чинним законодавством», «у порядку, передбаченому законодавством України», тоді як саме поняття законодавства залишається невизначеним [227]. Виходячи з цих непорозумінь, офіційне тлумачення терміну «законодавство» щодо конкретного випадку здійснив Конституційний Суд України у своєму Рішенні щодо справи за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство») від 9 липня 1998 року: «Термін «законодавство», що вживається у частині третій статті 21 Кодексу законів про працю України щодо визначення сфери застосування контракту як особливої форми трудового договору, треба розуміти так, що ним охоплюються закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети і постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень та відповідно до Конституції України і законів України» [221; 135, с. 65].

Отже, правове регулювання діяльності юридичних відділів виражається у нормах права, які закріплюються не тільки в законах, але й інших нормативно-правових актів різної ієрархічної підпорядкованості. Наведемо зміст кожного з них для з'ясування місця в їх системі правових документів адміністративної галузі права.

Першим нормативним джерелом правового регулювання діяльності юридичних відділів є Конституція України. Вона являє собою єдиний нормативно-правовий акт, що володіє особливими юридичними властивостями, за допомогою якого український народ виражає свою суверенну волю, установлює основні принципи устрою суспільства і держави, визначає систему і структуру державної влади і місцевого самоврядування, механізми реалізації державно-владних повноважень, основи правового статусу особи, територіальний устрій держави [266; 31, с. 117]. Важливість Конституції України наділяє її рядом характерних ознак. По-перше, Конституція за своєю сутністю є Основним Законом («*lex fundamentales*»), що виражає волю Українського народу і політику держави; по-друге, за змістом Конституція має вищу юридичну силу; по-третє, норми Конституції є нормами прямої дії; по-четверте, Конституція приймається і вводиться в дію відповідно до передбаченої законом спеціальної процедури. Спеціальна процедура передбачена і щодо внесення змін і доповнень до Основного Закону. По-п'яте, чинне законодавство передбачає спеціальний механізм правового захисту, гарантування Конституції [289, с. 10].

Таким чином, норми Основного Закону є базою правового регулювання суспільних відносин в нашій державі в цілому. Вони формують підґрунтя правового впливу, а також принципи правової реальності всієї держави. Дані принципи є основоположними для всіх без виключення категорій та інститутів, зокрема, правового регулювання діяльності юридичних відділів. Іншими словами, Основний Закон формує легальний порядок у державі. Так, наприклад, відповідно до статті 19 Конституції, правовий порядок в Україні

ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Крім того, в Конституції вказується, що Україна — суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [114].

В системі правового регулювання діяльності юридичних відділів в Україні варто виділити Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 р. № 3166-VI. Зазначений закон безпосередньо не регламентує особливості роботи вказаних суб'єктів, водночас, він формує засади правового статусу органів влади та підпорядкованих їм установ, підприємств та організацій, в складі яких юридичні відділи працюють, у зв'язку із чим не можна залишити положення даного нормативно-правового акта поза увагою. Так, відповідно до норм закону, систему центральних органів виконавчої влади складають міністерства України та інші центральні органи виконавчої влади. Система центральних органів виконавчої влади є складовою системи органів виконавчої влади, вищим органом якої є Кабінет Міністрів України. Міністерства забезпечують формування та реалізують державну політику в одній чи декількох сферах, інші центральні органи виконавчої влади виконують окремі функції з реалізації державної політики. Повноваження міністерств, інших центральних органів виконавчої влади поширюються на всю територію держави. Діяльність міністерств та інших центральних органів виконавчої влади ґрунтується на принципах верховенства права, забезпечення дотримання прав і свобод людини і

громадянина, безперервності, законності, забезпечення єдності державної політики, відкритості та прозорості, відповідальності. Міністерства діють за принципом єдиноначальності. Інші центральні органи виконавчої влади діють за принципом єдиноначальності, якщо інше не передбачено законом. Підприємства, установи та організації, що належать до сфери управління міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, не можуть здійснювати владні повноваження, крім випадків, визначених законом [213].

В тому ж аспекті необхідним до виділення є Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014 р. № 794-VII. У положеннях акта вказується, що Кабінет Міністрів України (далі — КМУ) є вищим органом у системі органів виконавчої влади. Кабінет Міністрів України здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність цих органів. Одним із ключових завдань, яке ставиться перед Кабінетом Міністрів України, є спрямування та координація роботи міністерств, інших органів виконавчої влади, здійснення контролю за їх діяльністю, у тому числі в аспекті функціонування юридичних відділів [212].

Важливе місце у механізмі правового регулювання діяльності юридичних відділів займають підзаконні нормативно-правові акти, зокрема акти КМУ, наприклад, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Загального положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації» від 26.11.2008 р. № 1040. Затверджене нею положення регулює питання діяльності юридичної служби міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади та їх територіальних органів, місцевих держадміністрацій, а також державного підприємства, установи та організації. До того ж в положенні зазначається, що юридична служба у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента

України і постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, міжнародними договорами України, цим положенням, а також іншими нормативно-правовими актами. З питань організації та проведення правової роботи юридична служба керується актами Мін'юсту [203].

Звернути увагу також варто на положення Постанови Кабінету Міністрів України «Про вдосконалення організації правової роботи в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади» від 14.12.2001 р. № 1693. Метою даного документа визначено забезпечення законності в роботі міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, запобігання порушенню прав і законних інтересів громадян, підприємств, установ, організацій, залучення висококваліфікованих фахівців до роботи в юридичних службах центральних органів виконавчої влади, активізацію та вдосконалення правової роботи, посилення контролю за цією роботою Кабінету Міністрів України. Задля реалізації наведеної цілі міністерства, інші центральні органи виконавчої влади були зобов'язані:

- забезпечити належний рівень правової роботи у відповідних сферах державного управління, у тому числі методичного керівництва правовою роботою на підприємствах, в установах, організаціях, що належать до сфери їх управління, вжити заходів до впровадження ефективних форм і методів діяльності юридичних служб та до реалізації рекомендацій органів юстиції;

- здійснювати в межах своєї компетенції постійний перегляд нормативно-правових актів з метою приведення їх у відповідність з Конституцією та законами України, іншими актами законодавства, усунення множинності, скасування застарілих актів і таких, що не відповідають новим умовам соціально-економічного розвитку України;

- забезпечити обов'язкове узгодження з юридичною службою проектів нормативно-правових актів, відповідальним за розроблення яких є центральний орган виконавчої влади; вжити заходів до підвищення

ефективності роботи юридичних служб та укомплектування їх висококваліфікованими фахівцями;

- забезпечувати участь працівників юридичних служб у роботі семінарів, інших заходах, які проводяться Міністерством юстиції;

- створити належні умови для роботи юридичних служб, зокрема забезпечити їх окремими приміщеннями, необхідним обладнанням та нормативними актами, іншою правовою інформацією тощо [200].

Значна кількість правових норм, які регулюють правові відносини в галузі діяльності юридичних служб, міститься в актах Міністерства юстиції України. Наприклад, у Наказі «Про затвердження Примірної програми проведення перевірок стану правової роботи та систематизації законодавства в міністерствах, інших органах виконавчої влади, на державних підприємствах, в установах, організаціях та державних господарських об'єднаннях» від 11.03.2013 р. № 403/5 чітко визначається зміст правової роботи. Відповідно до нормативного тлумачення, це діяльність юридичної служби або юрисконсульта відповідної категорії, що виконує функції юридичної служби, щодо забезпечення правильного застосування, неухильного дотримання та запобігання невиконанню вимог чинного законодавства об'єктом перевірки, його керівниками та працівниками під час виконання покладених на них завдань і функціональних обов'язків. Крім того, в наказі зазначається, які саме органи Міністерства юстиції України здійснюють перевірку правової роботи та систематизації законодавства. Наприклад, з питань правової роботи у міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади перевірку провадить безпосередньо Мін'юст, в свою чергу, у місцевих органах виконавчої влади (районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністраціях та їх структурних підрозділах), територіальних органах центральних органів виконавчої влади, державних господарських об'єднаннях, на державних підприємствах, в установах та організаціях — районні, районні у містах, міські (міст обласного

значення), міськрайонні, міжрайонні управління юстиції [210]. До джерел правового регулювання діяльності юридичних відділів в Україні також відноситься Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку погодження у Міністерстві юстиції України призначення на посаду керівників юридичних служб міністерств, інших центральних органів виконавчої влади» від 29.03.2017 р. № 1042/5. Порядок застосовується під час розгляду питань щодо погодження призначення на посаду керівників юридичних служб міністерств, інших центральних органів виконавчої влади. Також у документі вказується, що подання щодо погодження у Міністерстві юстиції України призначення претендента на посаду керівника юридичної служби міністерства вноситься керівником відповідного міністерства Міністру юстиції України. Подання складається у довільній формі із зазначенням прізвища, імені та по батькові претендента; його дати народження; громадянства; займаної посади; посади, на яку претендент рекомендується; досвіду роботи на посадах державної служби категорії «Б» чи «В», або досвіду служби в органах місцевого самоврядування, або досвіду роботи на керівних посадах підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності [209].

Окреме коло питань правового регулювання діяльності юридичних відділів регламентується актами Президента нашої держави. Так, відповідно до Указу Президента України «Про деякі заходи щодо зміцнення юридичних служб державних органів» від 30.06.2006 р. № 272/2000, з метою підвищення рівня правового забезпечення діяльності органів державної влади та інших державних органів, поліпшення якості підготовки проектів нормативно-правових актів, стимулювання залучення до зазначеної діяльності висококваліфікованих фахівців керівникам державних органів (апаратів цих органів) рекомендовано установити, що юридичні служби входять до складу зазначених органів (апаратів цих органів) як самостійні підрозділи і

підпорядковуюються безпосередньо керівникам цих органів (апаратів цих органів) [201].

Велика кількість організаційних питань роботи юридичних відділів регламентована положеннями відомчого законодавства, норми якого направлено на регулювання суспільних відносин, що виникають в рамках роботи юридичних служб конкретних органів влади. До числа подібних нормативних документів можна віднести: Наказ Міністерства оборони України про затвердження «Положення про Юридичний департамент Міністерства оборони України» від 16.05.2016 р. № 259; Наказ ДСНС України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації правової роботи в головних управліннях (управліннях) ДСНС України в АР Крим, областях, м. Києві та Севастополі, на підприємствах, в установах, організаціях і спеціальних формуваннях сфери управління ДСНС України» від 25.04.2014 р. № 186; Наказ Головного управління Національної поліції в Харківській області «Про затвердження Положення про відділ правового забезпечення ГУНП в Харківській області» від 02.02.2017 р. № 150; Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Положення про Департамент юридичного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України» від 15.03.2018 р. № 206 і т. ін. [208; 280; 204].

Отже, проведений у підрозділі дисертації аналіз показав, що правове регулювання діяльності юридичних відділів на сьогоднішній день засновується на великій кількості юридичних норм, які містяться в актах різної галузевої приналежності. Водночас, виходячи зі змісту більшості представлених нормативних документів, можна зробити висновок, що велика група із загального числа останніх відноситься саме до адміністративного права. Адже їх норми регламентують суспільні відносини, пов'язані із структурною належністю юридичних відділів в системі державного управління, взаємодією даних відділів з органами державної влади, реалізацією ними своїх прав, обов'язків та функцій, а, крім того, закріплюють

своїми нормами адміністративно-правовий статус останніх. У зв'язку із цим, адміністративне законодавство можна вважати домінуючим у системі правового регулювання діяльності юридичних відділів в Україні [127].

1.3. Адміністративно-правовий статус юридичних відділів

Теоретичні результати попередніх підрозділів показали велику кількість специфічних моментів роботи юридичних відділів в Україні. Останні не тільки можуть бути учасниками адміністративно-правових відносин, але й вся їх діяльність у більшій частині регламентована нормами саме адміністративного законодавства. Дані особливості вимагають в ході проведення методологічного дослідження діяльності юридичних відділів проаналізувати їх правовий статус. При цьому, за вектором подібної теоретико-правової розробки акцент варто робити саме на владно-управлінській складовій, тобто визначити, що саме являє собою адміністративно-правовий статус юридичних відділів.

Формуючи теоретичну позицію щодо змісту адміністративно-правового статусу юридичних відділів, торкаємось проблеми статусу суб'єкта у праві в цілому. Так, термін «статус» походить від лат. «status» та означає «положення, стан, становище» [177, с. 762]. Як відмічають Д. М. Ластович та І. Б. Новіцький, за допомогою поняття «статус» у Давньому Римі позначалося соціальне становище особи у суспільстві, яке, у свою чергу, свідчило про обсяг правоздатності останньої [168, с. 47]. В. В. Вербець, О. А. Субота, Т. А. Христюк в тому ж аспекті відмічають, що поняття «статус» за своїм історичним походженням має соціальну природу. Сучасне тлумачення соціального статусу за своєю сутністю близьке до того, що існувало у Давньому Римі, тобто сьогодні воно також означає положення людини в суспільстві. Соціальний статус — це положення соціального

суб'єкта в суспільстві, що передбачає для нього певні специфічні права і обов'язки, правила поведінки [44]. О. О. Грицанов вважає, що статус — це соціальний співвідносний стан (позиція) індивідуума або групи в соціальній системі, що визначається за рядом ознак, специфічних для даної системи (економічних, професійних, етнічних та інших) [166, с.663].

А. М. Михненко та Е. М. Макаренко висловлюють точку зору, згідно з якою соціальний статус — це сукупність прав, привілеїв, моральних норм і обов'язків індивіда або соціальної групи, пов'язана з виконанням первинної соціальної ролі, яка виявляється у формі поведінки, очікуваної відповідно до становища у суспільстві [80, с. 675; 136 с. 72–73]. Як указує М. А. Бояринцева, соціальний статус — це місце людини в суспільстві, пов'язане з певними правами та обов'язками; становище індивіда і соціальної групи щодо інших індивідів та груп, яке визначається за соціально вагомими для цієї суспільної системи ознаками (освітніми, фаховими, релігійними тощо). Соціальний статус охоплює різноманітну і, водночас, узагальнюючу характеристику становища індивіда: професію, фах, характер праці, посаду, матеріальне становище, політичну належність, ділові зв'язки, національність, релігійність, вік, стать, сімейний стан, родинні зв'язки тощо. Соціальний статус, у свою чергу, поділяють на спадковий, тобто одержаний людиною від народження (раса, стать, національність), і досягнутий, тобто набутий власними зусиллями індивіда. Частіше такий статус пов'язують з посадою на місці роботи [183, с. 128; 34, с. 22].

В правовій науці термін «статус» вживається найчастіше в контекстній змістовній єдності з певним явищем (наприклад, «правовий статус підприємця», «правовий статус громадянина», «правовий статус учасника кримінального судочинства», «правовий статус органу виконавчої влади» та ін.). Це свідчить про те, що термін «правовий статус» може мати різноманітну змістовну навантаженість. Так, у словниковій енциклопедичній літературі він розуміється як правове положення, правовий стан (сукупність

прав та обов'язків) фізичної або юридичної особи, правове становище виборних осіб, громадян або юридичних осіб, що характеризується та визначається їх організаційно-правовою формою, статусом, свідоцтвом про реєстрацію, правами та обов'язками, відповідальністю, повноваженнями, що впливають із законодавчих та нормативних актів [269, с. 106; 188, с. 17].

У зарубіжній літературі неодноразово відмічалось, що визначення в точності поняття статусу є найскладнішим завданням у всій науці права. На думку зарубіжних вчених: «Він (статус) дуже еластичний і може бути визначений як приналежність особи до певної групи, для членів якої з одного факту приналежності їх до цієї групи виникають юридичні наслідки, характер і зміст яких визначаються самим законом, а не волею особи, яка є суб'єктом статусу, і не домовленістю цієї особи з іншими особами. Але хоча необхідна ознака зобов'язання із статусу й полягає в тому, що його зміст має бути визначений законом незалежно від волі особи, яка підкоряється статусу, проте, зовсім не є необхідним, щоб прийняття статусу не залежало від волі тієї ж особи. Статус може бути або добровільним, або недобровільним. Прийняття на себе договірною зобов'язання завжди залежить від волевиявлення зобов'язаної особи, тоді як прийняття зобов'язання із статусу може знаходитися чи не знаходитися в такій залежності. Так, зобов'язання між чоловіком і дружиною, що виникають з відношення шлюбу, — це добровільні зобов'язання в тому сенсі, що шлюб залежить від домовленості сторін» [228, с. 32–34; 169, с. 41].

Представники національної правової доктрини, наприклад, Ю. С. Шемшученко, пропонують розуміти правовий статус як сукупність прав та обов'язків фізичних чи юридичних осіб, які визначаються національним та міжнародним законодавством та іншими нормативно-правовими актами [298, с. 44]. М. Н. Марченко під правовим статусом пропонує розуміти законодавчо встановлені та взяті в єдності права та

обов'язки [174, с. 263]. А. Н. Азріліян правовим статусом називає сукупність прав та обов'язків [297, с. 982; 188, с. 17].

О. Ф. Скакун вважає, що правовий статус — це обумовлена законом система взаємопов'язаних прав, законних інтересів й обов'язків суб'єкта [234]. На думку С. В. Ківалова, правовий статус — це правовий стан, який характеризується комплексом прав та обов'язків. Деталізуючи це визначення, вчений виділяє наступні елементи правового статусу: правосуб'єктність та певне коло основних прав й обов'язків [5; 159, с. 75].

О. В. Мицькевич вважає, що правовий статус — це визнана конституцією або законами сукупність вихідних, невідчужуваних прав та обов'язків людини, а також повноважень державних органів та посадових осіб, безпосередньо закріплених за тими чи іншими суб'єктами права [253, с. 534].

У свою чергу, В. М. Хропанюк наголошує, що сукупність усіх належних громадянину прав, свобод та обов'язків називається правовим статусом. Термін «правовий статус» використовується для характеристики правового положення особи в цілому, а терміни «правоздатність» та «дієздатність» використовуються стосовно участі тих чи інших осіб у правовідносинах [285, с. 311]. С. О. Комаров та О. В. Малько вважають, що правовий статус суб'єкта — це юридично закріплене положення особи в суспільстві, яке виражається у визначеній системі її прав та обов'язків [111, с. 179]. В. С. Нерсесянц зазначає, що правовий статус — це правове положення суб'єктів (правових осіб), законодавчо закріплена правоздатність та дієздатність у сфері приватних та публічно-владних відносин [163, с. 512; 243, с. 34].

Характеризуючи у своїх роботах значення правового статусу державного органу, О. О. Бандурка зауважує, що під ним слід розуміти сукупність повноважень юридично-владного характеру, реалізація яких забезпечує виконання покладених на нього завдань. Науковець також

зазначає, що таке визначення можна характеризувати як дуже вузьке, оскільки воно не охоплює значної частини питань організації та діяльності державних органів, які визначають їх правовий стан або статус (ці два поняття досить часто ототожнюються, розглядаються як синоніми) [20, с. 25].

Тож, консолідуючи усі наведені визначення юристів–теоретиків, можемо стверджувати, що правовий статус відповідного суб'єкта — це стан, що визначає місце такого суб'єкта у правовій системі, який виражено у системі його прав та обов'язків.

В свою чергу, адміністративно-правовий статус суб'єкта, зокрема юридичних відділів, являє собою кваліфікований вигляд загального правового статусу. Відповідно до наукових тверджень, наприклад, О. П. Угровецького, адміністративно-правовий статус — це регламентоване нормами адміністративного права положення суб'єкта, яке характеризується сукупністю прав, обов'язків, гарантій діяльності та ступенем відповідальності. Науковець також зауважує, що наявність адміністративного правового статусу означає, що суб'єкт має визначену адміністративно-правовими нормами компетенцію — предмети відання, права й обов'язки (повноваження), несе відповідальність за дії чи бездіяльність у межах власної або делегованої компетенції, виконує публічні, виконавчо-розпорядчі, дозвільно-реєстраційні та контрольні функції, бере участь в адміністративних правовідносинах регулятивного чи охоронного характеру [269; 220, с. 52–53].

С. Г. Стеценко стверджує, що адміністративно-правовий статус — це сукупність прав, обов'язків та гарантій їх реалізації, закріплених у нормах адміністративного права. В основі адміністративно-правового статусу лежить адміністративна правосуб'єктність. Слід наголосити, що кожний суб'єкт адміністративного права має свій варіант притаманного йому адміністративно-правового статусу. Чинники, що впливають на прояви адміністративної дієздатності (вік, стать, стан здоров'я, належність до певних соціальних груп), також видозмінюють характеристики адміністративно-

правового статусу. Важлива обставина, на яку слід звернути увагу, — модифікація з часом проявів адміністративної правосуб'єктності та адміністративно-правового статусу. Це свідчить про змінюваність указаних категорій і має стосунок як до фізичних, так і до юридичних осіб [244, с. 92–93; 262, с. 68].

Відповідно до позиції О. А. Гусар, адміністративно-правовий статус — це системна сукупність адміністративно-правових властивостей суб'єкта права. Такими властивостями є детерміновані нормами адміністративного права: 1) компетенція суб'єкта; 2) порядок його утворення і набрання юридичних ознак; 3) назва; 4) місце дислокації; 5) структура; 6) цілі функціонування; 7) відповідальність. Адміністративно-правовий статус є невід'ємною й обов'язковою складовою характеристики фізичних і юридичних осіб, інших колективних суб'єктів, у якому відображаються їх права природа і правове становище у конкретних правовідносинах. Одним з таких суб'єктів є персонал державного управління [231, с. 31; 69, с. 116].

А. В. Панчишин зазначає, що адміністративно-правовий статус є самостійною категорією, що характеризується наступними ознаками: 1) правовий статус має універсальний характер, оскільки поширюється на всіх осіб; 2) відображає особливості особи та держави як учасників суспільних відносин та ступінь і характер їх взаємодії; 3) права та свободи, що складають основу подібного статусу, не можуть реалізуватися без інших його компонентів — обов'язків і відповідальності; 4) ця категорія забезпечує системність прав, свобод та обов'язків; 5) елементи структури адміністративно-правового статусу є взаємозалежними і взаємодіючими; 6) адміністративно-правовий статус характеризується відносною стабільністю [186, с. 96; 272, с. 112].

Багато вчених трактують зміст адміністративно-правового статусу у відношенні до конкретного суб'єкта правовідносин. Наприклад, Н. О. Армаш, характеризуючи керівника органу виконавчої влади, зазначає,

що адміністративно-правовий статус — це поняття, яке завжди виражається в сукупності нормативно визначених прав та обов'язків, характеризується специфічним обов'язком нести відповідальність у зв'язку з виконанням своїх повноважень та становищем посади керівника в системі управління [16, с. 147; 144, с. 73–74]. М. І. Шатерніков, досліджуючи адміністративно-правовий статус господарських судів, сформулював його поняття як установлену в нормах адміністративного права сукупність ознак, що з урахуванням завдань, функцій і повноважень цих органів визначає їх правове положення серед інших суб'єктів адміністративно-правових відносин [291, с. 63]. Г. О. Балака адміністративно-правовий статус Пенсійного фонду України визначила як правове становище Пенсійного фонду України, що випливає з його компетенції, а також із завдань, функцій, організації та порядку діяльності, відповідальності, взаємодії з іншими суб'єктами щодо реалізації державної політики у сфері пенсійного забезпечення та загальнообов'язкового державного соціального страхування [18, с. 166]. Адміністративно-правовим статусом органів внутрішніх справ і місцевих органів влади як суб'єктів взаємодії, на думку С. Л. Курило, є їхнє положення (становище) у системі суспільних відносин та механізмі державного управління, що визначається державою шляхом закріплення в нормах адміністративного законодавства їхніх завдань, функцій, повноважень та відповідальності, які реалізуються зазначеними суб'єктами через відповідні адміністративно-правові (управлінські) відносини, зокрема, ті, що складаються безпосередньо під час їхньої взаємодії з питань забезпечення громадської безпеки та громадського порядку, та інші [132, с. 525–526; 272, с. 113].

Таким чином, адміністративно-правовий статус суб'єкта — це сукупність юридичних параметрів, які визначають його місце у системі адміністративно-правових відносин та виділяють серед інших суб'єктів у

сфері державного управління. До числа подібних юридичних параметрів відносяться:

- по-перше, сукупність юридичних можливостей суб'єкта, тобто прав, які надані йому законодавством та які він може реалізувати у передбаченому нормативно-правовими актами порядку;

- по-друге, сукупність визначених законодавством обов'язків суб'єкта адміністративно-правових відносин, на виконання яких направлено його діяльність;

- по-третє, передбачена компетенція суб'єкта адміністративно-правових відносин, тобто вектор та тип його діяльності, функціональна направленість;

- по-четверте, місце суб'єкта в організаційно-правовій структурі державного управління.

На наш погляд, саме на підставі наведених параметрів можна визначити особливості та зміст адміністративно-правового статусу будь-якого суб'єкта відносин державного управління, зокрема юридичних відділів. Для розкриття та аналізу даних параметрів проаналізуємо положення нормативно-правової системи в означеному напрямі.

Зокрема, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Загального положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації» від 26.11.2008 р. № 1040, юридична служба (відділ) органу виконавчої влади, підприємства утворюється як самостійний структурний підрозділ, вид якого залежить від обсягу, характеру та складності правової роботи (департамент, управління, відділ, сектор). У структурі апарату місцевої держадміністрації функції юридичної служби може виконувати спеціаліст, на якого покладається виконання відповідних обов'язків. На підприємстві функції юридичної служби може виконувати юрисконсульт відповідної категорії. Для представлення інтересів держави в судах під час

розгляду справ, стороною або третьою особою в яких є органи виконавчої влади, у складі юридичної служби утворюється відповідний підрозділ або такі повноваження надаються окремій посадовій особі. В своїй роботі юридична служба підпорядковується безпосередньо керівникові органу виконавчої влади, підприємства [203]. Юридична служба органу виконавчої влади відповідно до покладених на неї завдань:

- організовує та бере участь у забезпеченні реалізації державної правової політики у відповідній сфері, правильного застосування законодавства в органі виконавчої влади, на підприємстві, що належить до сфери його управління, у представленні інтересів органу виконавчої влади в судах;

- розробляє та бере участь у розробленні проектів нормативно-правових актів з питань, що належать до компетенції органу виконавчої влади;

- перевіряє відповідність законодавству і міжнародним договорам України проектів наказів та інших актів, що подаються на підпис керівника органу виконавчої влади, погоджує (візує) їх за наявності віз керівників зацікавлених структурних підрозділів;

- проводить юридичну експертизу проектів нормативно-правових актів, підготовлених структурними підрозділами органу виконавчої влади, за результатами якої готує висновки за формою, що затверджується Мін'юстом, погоджує (візує) їх за наявності віз керівників зацікавлених структурних підрозділів;

- переглядає разом із структурними підрозділами органу виконавчої влади нормативно-правові акти та інші документи з питань, що належать до його компетенції, з метою приведення їх у відповідність із законодавством;

- інформує керівника органу виконавчої влади про необхідність вжиття заходів для внесення змін до нормативно-правових актів та інших документів, визнання їх такими, що втратили чинність, або скасування;

- вносить керівникові органу виконавчої влади пропозиції щодо подання нормативно-правового акта на державну реєстрацію в порядку, визначеному Мін'юстом;

- здійснює у межах своєї компетенції заходи щодо адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу;

- організовує роботу, пов'язану з укладенням договорів (контрактів), бере участь у їх підготовці та здійсненні заходів, спрямованих на виконання договірних зобов'язань, забезпеченні захисту майнових прав і законних інтересів органу виконавчої влади, а також погоджує (візує) проекти договорів за наявності погодження (візи) керівників зацікавлених структурних підрозділів;

- організовує претензійну та позовну роботу, здійснює контроль за її проведенням тощо [203].

Юридична служба органу виконавчої влади, державного підприємства має право:

- перевіряти дотримання законності структурними підрозділами органу виконавчої влади та підприємством, що належить до сфери його управління;

- одержувати в установленому порядку для виконання покладених на неї завдань необхідні документи, інформацію, довідки, розрахунки, інші матеріали від посадових осіб територіальних органів і підприємств, що належать до сфери управління органу виконавчої влади. З метою забезпечення своєчасного виконання завдань, які потребують оперативного вжиття відповідних заходів, посадові особи зобов'язані невідкладно подавати необхідні матеріали на вимогу юридичної служби;

- залучати за згодою керівників структурних підрозділів органу виконавчої влади спеціалістів з метою підготовки проектів нормативно-правових актів та інших документів, а також розроблення і здійснення

заходів, які проводяться юридичною службою відповідно до покладених на неї завдань;

- інформувати керівника органу виконавчої влади про покладення на юридичну службу обов'язків, що виходять за межі її компетенції, а також про випадки неподання або несвоєчасного подання на вимогу юридичної служби необхідних матеріалів посадовими особами територіальних органів і підприємства, що належить до сфери управління органу виконавчої влади;

- перевіряти дотримання законності структурними підрозділами підприємства;

- одержувати у встановленому порядку від посадових осіб підприємства необхідні для виконання покладених на неї завдань документи, інформацію, довідки, розрахунки, інші матеріали;

- залучати за згодою керівника підприємства спеціалістів з метою підготовки проектів актів, інших документів, а також розроблення та здійснення заходів, які проводяться юридичною службою відповідно до покладених на неї завдань;

- інформувати керівника підприємства про покладення на юридичну службу обов'язків, що виходять за межі її компетенції, а також про випадки ненадання або несвоєчасного надання посадовими особами підприємства матеріалів на вимогу юридичної служби тощо [203].

Крім наведеного Загального положення, правовий статус юридичної служби в структурі того чи іншого органу державної влади визначається спеціальним відомчим законодавством. Так, наприклад, в галузі діяльності Міністерства оборони України Наказом від 16.05.2016 р. № 259 затверджено «Положення про Юридичний департамент Міністерства оборони України». У зазначеному нормативно-правовому акті вказано, що юридичний департамент є структурним підрозділом апарату Міністерства оборони України, який призначений для організації правової роботи, спрямованої на правильне застосування, дотримання та запобігання невиконанню вимог

законодавства, інших нормативних актів під час виконання покладених на Міністерство оборони України завдань і функцій, а також представництва інтересів Міноборони в судах. Департамент є органом управління із підпорядкованими йому територіальними юридичними підрозділами та органом, який здійснює загальне керівництво юридичною службою Міноборони. Департамент підпорядковується безпосередньо Міністру оборони України, який спрямовує і контролює його діяльність [193]. На вказаний департамент покладається цілий ряд прав та обов'язків, які, зокрема, тісно пов'язано із переліком його повноважень. Відповідно до них департамент:

- організовує та бере участь у реалізації державної правової політики з питань національної безпеки у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва, правильного застосування законодавства в Міноборони, установах Міноборони та у Збройних Силах України;

- організовує роботу щодо розробки проектів законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України у структурних підрозділах Міноборони, в підпорядкованих йому органах військового управління та органах військового управління Збройних Сил України з питань національної безпеки у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва, мобілізації, проходження військової служби, забезпечення діяльності Збройних Сил України, у галузі оборонного планування, військової освіти та науки, з інших питань, що належать до компетенції Міноборони;

- організовує та контролює виконання в апараті Міноборони Конституції України, законів України, актів Президента та Кабінету Міністрів України за напрямком діяльності;

- проводить юридичну та антидискримінаційну експертизу проектів нормативно-правових актів, підготовлених Міноборони, за результатами якої готує висновки за формою, що затверджується Міністерством юстиції

України, погоджує (візує) їх за наявності віз відповідних керівників, зацікавлених структурних підрозділів Міноборони та органів військового управління;

– проводить разом із зацікавленими структурними підрозділами Міноборони та органами військового управління роботу щодо аналізу та узагальнення практики застосування законодавства з питань, що належать до компетенції Міноборони, розробляє пропозиції щодо його вдосконалення, подає їх на розгляд керівництву Міноборони для вирішення питання щодо розроблення проектів нормативно-правових актів та інших документів і внесення їх на розгляд у встановленому порядку;

– здійснює, в межах компетенції, заходи щодо адаптації законодавства України з питань оборони, військового будівництва в частині виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції та права Європейського Союзу, а також імплементації (інтеграції) міжнародного гуманітарного права у національне законодавство;

– перевіряє відповідність проектів наказів та інших актів Міноборони, що подаються на підпис Міністру оборони України, законодавству і міжнародним договорам України, погоджує (візує) їх і т. ін. [193].

В межах Міністерства внутрішніх справ України на сьогоднішній день створено спеціальний Департамент юридичного забезпечення. Департамент є структурним підрозділом апарату МВС, який виконує завдання та функції юридичної служби Міністерства, підпорядковується безпосередньо державному секретареві МВС. Діяльність департаменту спрямовується і координується Міністром внутрішніх справ України. Департамент здійснює свою роботу у взаємодії з іншими структурними підрозділами апарату МВС, територіальними органами з надання сервісних послуг МВС, закладами, установами і підприємствами, що належать до сфери управління МВС, Головним управлінням Національної гвардії України. Призначення

державних службовців і працівників департаменту на посади та їх звільнення здійснюються наказами МВС у встановленому порядку. Департамент забезпечується умовами для належної роботи і підвищення кваліфікації працівників юридичної служби, окремими приміщеннями, телефонним та електронним зв'язком, сучасними комп'ютерами та оргтехнікою, транспортом для виконання службових обов'язків, нормативно-правовими актами і довідковими матеріалами, посібниками та іншою літературою з правових питань, електронною системою інформаційно-правового забезпечення, а також доступом у встановленому порядку до інформаційних баз (банків) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства. Керівництво департаменту вживає заходів щодо створення працівникам належних умов служби (роботи), матеріально-технічного забезпечення, професійного навчання, реалізації інших прав, визначених актами законодавства України [205].

Якщо брати до уваги безпосередньо місцеві органи виконавчої влади, то, відповідно до положень нормативно-правових актів, адміністративно-правовий статус їх юридичних відділів схожий із статусом аналогічних підрозділів у рамках центральних органів влади. Наприклад, юридичні департаменти місцевих державних адміністрацій утворюються головою зазначених органів виконавчої влади та йому підконтрольні. Крім того, подібні департаменти є структурними підрозділами відповідної державної адміністрації. Варто відмітити багатоманітність функціональної направленості роботи подібних департаментів. Зокрема, юридичний департамент як структурний підрозділ відповідної державної адміністрації відповідно:

– організовує виконання Конституції і законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, наказів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади та здійснює контроль за їх реалізацією;

- забезпечує у межах своїх повноважень захист прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб;
- бере в межах компетенції участь у підготовці пропозицій до проектів обласних програм;
- може вносити пропозиції щодо проекту обласного бюджету;
- забезпечує в межах компетенції здійснення заходів щодо запобігання і протидії корупції;
- опрацьовує запити і звернення народних депутатів України та депутатів відповідних місцевих рад тощо [207].

Юридичний департамент як юридична служба:

- організовує та бере участь у забезпеченні реалізації державної правової політики у відповідній сфері, правильного застосування законодавства в структурних підрозділах державної адміністрації;
- розробляє проекти розпоряджень голови державної адміністрації;
- перевіряє відповідність законодавству і міжнародним договорам України проектів розпоряджень голови державної адміністрації у сфері земельних та лісових відносин, погоджує (візує) їх;
- здійснює роботу, пов'язану з укладенням договорів щодо продажу та (або) оренди земельних ділянок державної власності, бере участь у їх підготовці, а також внесенні змін до них;
- перевіряє відповідність законодавству і міжнародним договорам України проектів наказів керівників структурних підрозділів державної адміністрації, договорів, стороною яких є структурний підрозділ обласної державної адміністрації, погоджує (візує) їх у встановленому порядку тощо [207].

Отже, юридичні відділи на сьогоднішній день займають особливе місце в системі органів влади, що говорить про притаманність їм специфічного адміністративно-правового статусу. Відповідно до чинного законодавства, на дані організаційні утворення покладається великий обсяг прав, обов'язків,

крім того, вони мають широкий спектр повноважень у різних сферах суспільного життя, у тому числі у сфері державного управління. Оцінка та детальний розгляд всіх зазначених параметрів дали можливість охарактеризувати адміністративно-правовий статус юридичних відділів, відповідно до якого це структурні підрозділи органів державної влади, підприємств, установ та організацій, підпорядковані та підконтрольні керівнику цих органів влади, державних підприємств, установ та організацій, на які розповсюджуються дія внутрішньоорганізаційних засад, а також функції із здійснення правової роботи у межах відповідної владної структури. Таким чином, юридичні відділи є органічною частиною органів влади та інших державних утворень, існують всередині них, вступають у адміністративно-правові відносини від імені відповідного державного органу чи організації та здійснюють свою діяльність задля його ефективної роботи [120].

Наведені особливості є принципово важливими для подальшого реформування та розвитку діяльності юридичних відділів та правової роботи в органах державної влади, підприємствах, установах, організаціях в цілому. Адже в даному разі удосконалення роботи служб правового забезпечення повинно проводитись вкрай обережно, так як за своїм статусом вони є не окремою лінійкою владних відомств, а частиною реально існуючих органів, через що втручання в їх роботу може призвести до порушення функціонування цих організацій [120].

Висновки до розділу 1

Встановлено, що категорія суб'єктності в праві відрізняється складністю, адже характеризує як реальних володільців та «користувачів» відповідного набору прав та обов'язків, тобто осіб, які мають відповідний

правовий статус, так і учасників правовідносин конкретного типу. При цьому, варто наголосити на тому, що відмінність суб'єктів права та суб'єктів правовідносин полягає у їх функціональному стані. Тобто суб'єкти права — це відповідне коло осіб, які тільки володіють окремим юридичним комплексом прав та обов'язків. У перспективі вони можуть вступати із іншими суб'єктами у правові відносини, але знаходяться у статичності. В свою чергу, безпосередньо суб'єкти правових відносин — це особи, що перебувають у динаміці, тобто вони практично користуються своїми правами та виконують покладені на них обов'язки. Крім того, їх відмінність полягає також в тому, що в межах конкретного типу правовідносин вони можуть відігравати відмінну від їх правового статусу як суб'єктів права роль. Дана особливість пояснюється різноманітністю виникаючих в державі правових відносин та їх направленістю.

З'ясовано, що суб'єкт адміністративно-правових відносин — це юридична або фізична особа, яка є носієм юридичних прав та обов'язків, що дають їй можливість бути учасником відносин у сфері влади, тобто державного управління. Подібні відносини, як правило, виникають між органами влади, а також між ними та будь-якими іншими юридичними та фізичними особами в процесі функціонування державних відомств при виконанні ними своїх законних повноважень.

Зроблено висновок, що суб'єкти адміністративно-правових відносин володіють наступним колом особливостей, а саме: це реальні учасники адміністративно-правових відносин, тобто відповідні юридичні та фізичні особи, що мають власний адміністративно-правовий статус; подібні суб'єкти володіють відповідним ступенем дієздатності — мають коло прав та обов'язків в адміністративній галузі, а також можливість реалізовувати останні; вступ до адміністративно-правових відносин можливий виключно за наявності реального юридичного «дозволу» участі у них, тобто норм, які легалізують зазначений процес; реалізація суб'єктами адміністративно-

правових відносин своїх повноважень в усіх випадках пов'язана із реалізацією державою своїх функцій.

Доведено, що юридичні відділи — це складові елементи органів державної влади, підприємств, установ та організацій, зміст діяльності яких полягає у проведенні правової роботи, контролю за дотриманням законності, а також здійсненні представницьких функцій, тобто представленні відповідного органу, підприємства, установи та організації у відносинах із іншими суб'єктами, проведенні в межах визначеної законом компетенції та порядку правової експертизи проектів нормативно-правових актів.

Акцентовано увагу, що юридичні відділи наділені рядом суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, які дають їм можливість бути учасниками адміністративно-правових відносин, а саме: це уповноважені структурні утворення державних органів, підприємств, установ та організацій, на які покладається окремий масив прав та обов'язків із забезпечення законності в діяльності конкретного суб'єкта суспільних відносин, зокрема, за рахунок виконання контрольних повноважень; юридичні відділи мають легальні нормативно встановлені можливості вступати у адміністративно-правові відносини, зокрема шляхом здійснення представницьких функцій; юридичні відділи входять у систему органів державної влади, підприємств, установ та організацій, є підрозділами останніх, а отже, з моменту утворення відповідного органу, установи, підприємства або організації стають частиною внутрішньоуправлінських ієрархічно зумовлених відносин.

Відзначено, що правове регулювання діяльності юридичних відділів виражається у нормах права, які закріплюються не тільки в законах, але й в інших нормативно-правових актах різної ієрархічної підпорядкованості.

Узагальнено, що правове регулювання діяльності юридичних відділів на сьогоднішній день засновується на великій кількості юридичних норм, які містяться в актах різної галузевої приналежності. Водночас, виходячи зі змісту більшості представлених нормативних документів, можна зробити

висновок, що велика група із загального числа останніх відноситься саме до адміністративного права. Адже їх норми регламентують суспільні відносини, пов'язані із структурною належністю юридичних відділів в системі державного управління, взаємодією даних відділів з органами державної влади, реалізацією ними своїх прав, обов'язків та функцій, крім того, закріплюють своїми нормами адміністративно-правовий статус останніх. У зв'язку із цим, адміністративне законодавство можна вважати домінуючим у системі правового регулювання діяльності юридичних відділів в Україні.

Встановлено, що адміністративно-правовий статус суб'єкта — це сукупність юридичних параметрів, які визначають його місце у системі адміністративно-правових відносин та виділяють серед інших суб'єктів у сфері державного управління. До числа подібних юридичних параметрів відносяться: по-перше, сукупність юридичних можливостей суб'єкта, тобто прав, які надані йому законодавством та які він може реалізувати у передбаченому нормативно-правовими актами порядку; по-друге, сукупність визначених законодавством обов'язків суб'єкта адміністративно-правових відносин, на виконання яких направлено його діяльність; по-третє, передбачена компетенція суб'єкта адміністративно-правових відносин, тобто вектор та тип його діяльності, функціональна направленість; по-четверте, місце суб'єкта в організаційно-правовій структурі державного управління. На наш погляд, саме на підставі наведених параметрів можна визначити особливості та зміст адміністративно-правового статусу будь-якого суб'єкта відносин державного управління, зокрема юридичних відділів.

Констатовано, що юридичні відділи на сьогоднішній день займають особливе місце в системі органів влади, що говорить про притаманність їм специфічного адміністративно-правового статусу. Відповідно до чинного законодавства, на дані організаційні утворення покладається великий обсяг прав, обов'язків, крім того, вони мають широкий спектр повноважень у різних сферах суспільного життя, у тому числі у сфері державного

управління. Оцінка та детальний розгляд всіх зазначених параметрів дали можливість охарактеризувати адміністративно-правовий статус юридичних відділів, відповідно до якого це структурні підрозділи органів державної влади, підприємств, установ та організацій, підпорядковані та підконтрольні керівнику цих органів влади, державних підприємств, установ та організацій, на які розповсюджуються дія внутрішньоорганізаційних засад, а також функції із здійснення правової роботи у межах відповідної владної структури. Таким чином, юридичні відділи є органічною частиною органів влади та інших державних утворень, існують всередині них, вступають у адміністративно-правові відносини від імені відповідного державного органу чи організації та здійснюють свою діяльність задля його ефективної роботи.

Наведені вище особливості є принципово важливими для подальшого реформування та розвитку діяльності юридичних відділів та правової роботи в органах державної влади, підприємствах, установах, організаціях в цілому. Адже в даному разі удосконалення роботи служб правового забезпечення повинно проводитися вкрай обережно, так як за своїм статусом вони є не окремою лінійкою владних відомств, а частиною реально існуючих органів, через що втручання в їх роботу може призвести до порушення функціонування цих організацій.

РОЗДІЛ 2

ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ВІДДІЛІВ В УКРАЇНІ

2.1. Об'єкт і предмет адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів

Ефективне функціонування юридичних відділів є неможливим без якісного адміністративно-правового забезпечення їх діяльності. Взагалі забезпечення — це явище або діяльність, що дозволяє існувати іншому явищу або здійснюватися іншому виду діяльності [81; 295, с. 105]. Великий тлумачний словник української мови визначає «забезпечення» як дію за значенням «забезпечити, забезпечувати». При цьому, слово «забезпечувати» має декілька значень. Зокрема, воно означає: «1. Постачати щось у достатній кількості, задовольняти кого-, що-небудь у якихось потребах. 2. Створення надійних умов для здійснення чого-небудь, гарантувати щось. 3. Захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки» [43, с. 280–281].

Поняття «забезпечення» активно використовується у багатьох галузях наукового пізнання, а його зміст змінюється у відповідності до сфери суспільного життя. Так, з юридичної точки зору правове забезпечення — це система впорядкованих законодавчих актів, постанов, указів та інших правових актів органів державної влади та управління, наділених повноваженнями у певній сфері діяльності [40]. О. Є. Костюченко, характеризуючи правове забезпечення, пише: «Якщо виключити норми права, які утворюють правові умови реалізації прав і свобод, то, відповідно, забезпечення втратить нормативність й перестане бути правовим, у разі виключення засобів реалізації прав і свобод закріплені норми права втратять свою дієвість, відсутність гарантій нівелює обов'язок держави створити умови користування правами і свободами, виключення охорони

унеможлиблює попередження порушень прав і свобод, відсутність захисту зробить неможливим відновлення порушених прав. Виключення з необхідних ознак безперервної діяльності суб'єктів права загалом робить неможливим весь процес забезпечення, починаючи від створення правових умов реалізації прав і свобод і завершуючи охороною цих прав і свобод, а у крайньому випадку і захистом порушених прав. Таким чином, правове забезпечення — це безперервна діяльність суб'єктів права в межах їх компетенції зі створення правових умов усіма правовими засобами щодо закріплення, реалізації, гарантування, охорони та захисту прав і свобод осіб та їх груп» [117, с. 15; 232].

Варто підкреслити, що нормативно-правове забезпечення набуває певних особливостей в залежності від норм права, які використовуються для упорядкування відповідних правовідносин. А в контексті представленої у роботі проблематики нас цікавить саме адміністративно-правове забезпечення. О. Гумін вказує, що адміністративно-правове забезпечення варто розглядати в широкому та вузькому розуміннях. У широкому розумінні адміністративно-правове забезпечення — це упорядкування суспільних відносин уповноваженими на те державою органами, їх юридичне закріплення за допомогою правових норм, охорона, реалізація і розвиток. Вузьке визначення адміністративно-правового забезпечення буде змінюватися залежно від того, про які суспільні відносини буде йти мова. До основних елементів адміністративно-правового забезпечення вчений відносить: 1) об'єкт адміністративно-правового забезпечення; 2) суб'єкт адміністративно-правового забезпечення; 3) норми права (норми адміністративного права); 4) адміністративно-правові відносини та їх зміст; 5) гарантії, заходи, засоби, форми та методи адміністративно-правового забезпечення [68, с. 49].

Т. О. Білозерська під адміністративно-правовим забезпеченням співробітництва України з ЄС розуміє сукупність адміністративно-правових

засобів, за допомогою яких відбуваються процеси інтеграції України до ЄС та налагодження якісно нового рівня співробітництва України з ЄС у пріоритетних сферах, що розроблюються та реалізуються в результаті здійснення органами державної влади (серед них у першу чергу органами виконавчої влади) покладених на них обов'язків [27, с. 59–60]. Відповідно до точки зору І. О. Ієрусалімової, адміністративно-правове забезпечення передбачає насамперед регулювання за допомогою норм адміністративного права суспільних відносин, що виникають у процесі реалізації прав і свобод людини та громадянина, вплив на них за допомогою передбачених у законодавстві елементів [91, с. 83]. Адміністративно-правове забезпечення діяльності прокуратури, пише С. Циганок – це адміністративна діяльність прокурорів та органів прокуратури на основі реалізації норм адміністративного права заради якісного і своєчасного підтримання прокурорами публічного обвинувачення в суді, організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням і деякі інші функції через визначення адміністративно-правового статусу, забезпечення незалежності й деполітизації прокуратури, надання своєрідних адміністративних послуг, виконавчо-розпорядча діяльність і здійснення внутрішньоорганізаційної діяльності, засади юридичної відповідальності працівників прокуратури та соціального захисту прокурорів [288, с. 138].

Досліджуючи адміністративно-правове забезпечення прав і свобод неповнолітніх, Т. Г. Корж-Ікаєва робить висновок, що це сукупність адміністративно-правових заходів, спрямованих на створення відповідних умов для ефективної реалізації, охорони, захисту й відновлення порушених прав і свобод неповнолітніх. Головними його ознаками є: 1) сукупність адміністративно-правових заходів і засобів; 2) система гарантій; 3) відповідні умови реалізації, їх охорона, захист та відновлення; 4) регулювання переважно нормами адміністративного і конституційного права. Механізм адміністративно-правового забезпечення авторка визначає як цілісну систему

адміністративно-правових норм та структурно взаємопов'язаних суб'єктів адміністративно-правового забезпечення, які створюють надійні умови для реалізації, охорони, захисту й відновлення [115, с. 7–8; 68]. Є. Колесников визначає адміністративно-правове забезпечення як здійснюване державою за допомогою спеціального механізму упорядкування суспільних відносин, їхнє юридичне закріплення, охорону, реалізацію та розвиток. У контексті конкретної проблеми захисту прав споживачів автор робить висновок, що адміністративно-правове забезпечення є впливом держави на суспільні відносини з метою впорядкування, захисту та охорони відносин між органами влади, споживачами та суб'єктами господарювання, що здійснюється за допомогою норм права та через спеціальний механізм [105, с. 434; 68].

Таким чином, виходячи із наведених вище наукових позицій, можемо узагальнити, що адміністративно-правове забезпечення діяльності юридичних відділів представляє собою сукупність визначених нормами адміністративного права заходів та інструментів, які спрямовані на створення необхідних правових та організаційних умов для реалізації вказаними відділами свого адміністративно-правового статусу. Адміністративно-правовому забезпеченню притаманний ряд специфічних особливостей, серед яких важливе місце займають об'єкт та предмет забезпечення діяльності юридичних відділів.

Взагалі, об'єкт (лат. *objectum* — предмет) — (1) існуючий поза нами і незалежно від нашої свідомості зовнішній світ, що є предметом пізнання, практичної дії суб'єкта; (2) предмет (явище), на який спрямована яка-небудь діяльність [222, с. 145]. Об'єкт — це науковий простір, у рамках якого проводиться дослідження; частина об'єктивної реальності, що на певному етапі стає предметом практичної і теоретичної діяльності людини. Однак, на думку вчених, завжди слід пам'ятати, що над об'єктом дослідження не

здійснюють жодних перетворюючих дій, об'єкт дослідження є лише джерелом інформації для дослідника [302].

М. С. Кельман та О. Г. Мурашин у своїй науковій праці доводять, що з філософської точки зору під об'єктом найбільш доцільно розуміти те, що протистоїть суб'єкту, на що спрямована пізнавальна чи інша діяльність людини. Це найширше (абстрактне) визначення об'єкта. Об'єкт і суб'єкт — парні категорії. В практичному житті термін «об'єкт» співвідноситься не тільки з людиною як розумною істотою, а й з будь-яким іншим фрагментом діяльності (предметом, процесом, поведінкою). У загальних взаємозв'язках суб'єкт може стати об'єктом, і навпаки — об'єкт суб'єктом. Ось чому в цьому розумінні у правовій науці ведуть мову щодо об'єктів і суб'єктів права, правопорушень, правовідносин, відповідальності, тлумачення і застосування законів, покарань тощо. В усіх цих випадках поняття об'єкта і суб'єкта не має цілком філософського змісту, а служить в основному лише операційним цілям [98, с. 127].

Відповідного до Філософського словника І. Т. Фролова, «об'єкт» — це будь-що, на що спрямована або може бути спрямована наша думка, все, що може бути названо; граничне загальне поняття, що охоплює будь-які, як реальні, так і уявні, сутності. Предмет філософ визначив як конкретний об'єкт, індивід, матеріальний об'єкт, самостійно існуючий в просторі-часі або здатний до такого існування [274, с. 391]. На переконання В. С. Лекторського, об'єкт — це не просто будь який предмет чи явище природи, що включені до сфери діяльності людини. Він сам по собі як об'єктивна реальність існує незалежно від свідомості людини, а стає об'єктом лише після вступу у взаємодію із суб'єктом. До того ж підкреслимо, що «...властивість бути об'єктом відкривається лише у відносинах із суб'єктом пізнавальної чи безпосередньо практичної діяльності» [141, с. 25].

Розмірковуючи про сутність поняття «об'єкт», варто навести точку зору В. Комара, який вказує, що визначення поняття об'єкта правовідносин

як блага, явища, речі, інтересу або потреби відбувається за формулою: об'єкт правовідносин — це все те, з приводу чого суб'єкти прав вступають у правовідносини. Водночас, визначаючи поняття об'єкта правовідносин, слід виходити з філософського розуміння поняття. Адже «філософія є тією базовою наукою, без вивчення і врахування фундаментальних положень якої неможливою є побудова логічного понятійного апарату будь-якої науки, зокрема й теорії держави та права. Саме філософське розуміння поняття об'єкта як категорії, що протиставляється суб'єкту у вигляді спрямування дії останнього на неї, повинно бути покладене в основу визначення і конкретизоване з урахуванням особливостей сфери застосування, в нашому випадку у юриспруденції. Конкретизація повинна відбуватися через обмеження кола суб'єктів, що здійснюють вплив на об'єкт, правовими відносинами. Як бачимо, поняття об'єкта правовідносин співвідноситься насамперед із суб'єктом правовідносин, а не з правовідносинами в цілому» [110, с. 210; 224].

З юридичної точки зору, як пише Ю. С. Шемшученко, об'єкт права — це матеріальні й нематеріальні блага, з приводу яких виникають правовідносини (гроші, цінні папери та інше майно, а також майнові права; роботи і послуги; інформація; нематеріальні особисті блага (честь і гідність людини, її свобода і недоторканність, тощо); продукти духовної творчості та права інтелектуальної власності; поведінка і дії юридичних і фізичних осіб тощо), де види й обсяг матеріальних і нематеріальних благ, що становлять об'єкт права, визначаються законодавцем і закріплюються у законах та інших нормативно-правових актах [299, с. 212–213]. На переконання В. К. Бабаєва, об'єкт — це частина об'єктивної реальності, з якою взаємодіє суб'єкт. Таке розуміння об'єкта можна застосувати і до сфери права. Слід лише мати на увазі, що якщо у філософському розумінні об'єктом стають речі, що включаються в людську діяльність, освоюються і пізнаються людиною, то поняття об'єкта права значно вужче. Об'єкт права — це суспільні відносини,

які можуть бути предметом правового регулювання і вимагають такого регулювання. Науковець відмічає, що ще існує поняття об'єкта правовідносин. Це щось конкретніше, ніж об'єкт права. Це те, на що спрямована діяльність певних осіб в індивідуалізованому відношенні, це частинка суспільних відносин. Об'єкт права — поняття досить абстрактне. Об'єкт правовідносин — конкретніше, бо він представляє в системі суспільних відносин елемент (одиницю загального), з приводу якого взаємодіють суб'єкти [252, с. 424–425].

Отже, об'єкт у найбільш його загальному розумінні слід тлумачити як те, на що спрямована регулююча дія. Розмірковуючи про об'єкт адміністративно-правового забезпечення, слід відзначити багатоманітність підходів щодо даного питання. Так, розглядаючи місцеві державні адміністрації як суб'єкт адміністративно-правової діяльності у сфері освіти, О. М. Хохленко вказує, що об'єктом адміністративно-правового забезпечення діяльності органів виконавчої влади у сфері освіти виступають відповідні відносини, що складаються у цій сфері. Чи не найважливішими є відносини, що складаються в процесі нормотворчої діяльності згаданих органів [284, с. 48]. О. Б. Німко, досліджуючи адміністративно-правового регулювання державного молодіжного житлового кредитування, дійшла висновку, що об'єктом адміністративно-правового забезпечення у досліджуваній сфері є правовідносини, які виникають з приводу державного молодіжного житлового кредитування. Автор також зазначає, що об'єкт адміністративно-правового регулювання державного молодіжного житлового кредитування формують такі відносини: 1) матеріально-розподільчі (майнові). До них належать відносини із забезпечення молодих громадян житлом, надання пільг на придбання житла тощо; 2) процедурні відносини. Це відносини щодо встановлення юридичних фактів, які мають значення при вирішенні питання про право на той чи інший вид державної допомоги;

3) Процесуальні відносини, які виникають у разі поновлення порушеного права громадянина на той чи інший вид державної допомоги [165].

К. Примаков, досліджуючи поняття та ознаки адміністративно-правового регулювання у сфері масової інформації в Україні, дійшов висновку, що головним об'єктом адміністративно-правового забезпечення у цій сфері є безпосередньо масова інформація. Якщо розглядати масову інформацію як сукупність призначених для необмеженого кола осіб відомостей, які адекватно відображають еволюційні процеси суспільного буття та поширюються засобами масової інформації за допомогою спеціальних технічних систем і пристроїв, то можна припустити, що до об'єкта адміністративно-правового забезпечення у сфері масової інформації в Україні належать і засоби масової інформації. Без дослідження цього об'єкта визначити якісні динамічні властивості процесу адміністративно-правового регулювання у сфері масової інформації в Україні буде проблематично [199].

Вказане вище дає змогу відзначити, що поняття об'єкта змінюється в залежності від сфери, в якій воно застосовується. А відтак, узагальнюючи розглянуті наведені вище наукові позиції, слід підсумувати, що об'єктом адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів є суспільні відносини, які виникають у процесі формування, реалізації та припинення юридичними відділами свого правового статусу. Продовжуючи наукове дослідження, слід відзначити, що поняття об'єкта адміністративно-правового забезпечення тісно пов'язане із предметом. У загальному розумінні предмет — це: 1) будь-яке конкретне матеріальне явище, що сприймається органами чуття; 2) логічне поняття, що становить зміст думки, пізнання і т. ін.; 3) те, на що спрямована пізнавальна, творча, практична діяльність кого-, чого-небудь; 4) коло знань, що становить окрему дисципліну викладання [238, с. 527]. З філософської точки зору «предмет» — це той чи інший бік об'єкта, його властивості, котрі включено у процес

практичної діяльності людини і які досліджуються з певною метою у даних умовах й обставинах [275, с. 286].

Таким чином, предмет — це щось конкретне, що уточнює зміст об'єкта. Зазначене беззаперечно є актуальним і в рамках представленої проблематики. Що ж стосується безпосередньо представленої у роботі теми, та питанню предмета адміністративно-правового забезпечення приділялось не так багато уваги з боку правників. Так, наприклад, С. В. Діденко вказує, що предмет адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї, з одного боку, складають суспільні відносини щодо придбання, зберігання, обліку, перевезення, виробництва, ремонту, реалізації, користування, носіння, колекціонування, передання, експорту, імпорту, ввезення, сертифікації, транзитного перевезення та вивезення з території України зброї та її основних частин (оскільки ці складові є елементами обігу) і застосування вогнепальної, пневматичної, холодної та холощеної зброї, а з іншого — відносини з приводу захисту свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. Водночас, межі адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї окреслюються напрямками такої діяльності [76, с. 68].

Досить цікавою видається наукова позиція С. А. Гальонкіна, який у своєму дисертаційному дослідженні до предмета адміністративно-правового забезпечення апеляційного провадження в Україні включає такі суспільні відносини: утворення, ліквідації та реорганізації апеляційних судів; організації та упорядкування роботи апеляційних судів; призначення та звільнення з посади суддів апеляційних судів, їх підготовки та добору; забезпечення роботи органів судової адміністрації; взаємодії між суддями, судами апеляційної інстанції, іншими службовцями останніх та органами державної влади; попередження та припинення правопорушень, які створюють загрозу легальному стану діяльності апеляційних судів та

службовців цієї інстанції; притягнення порушників до дисциплінарної та адміністративної відповідності тощо [55].

Все наведене вище свідчить про те, що предмет зазвичай складають певні групи правовідносин. Як доводить С.С. Алексєєв, правовідносини — це виникаючі на основі норм права суспільні зв'язки, учасники яких мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки, забезпечені державою. Обґрунтовує він свою позицію тим, що «як тільки ті чи інші особи стають носіями суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, так відразу ж вони попадають у специфічне становище стосовно держави» [8, с. 93]. Відомий російський вчений В. В. Лазарєв відмічає, що суспільні відносини завдяки праву стають правовими. Правовідносини — це різновид соціальних відносин, врегульований юридичними нормами, учасники яких володіють взаємними кореспондуючими правами та обов'язками і реалізують їх з метою задоволення своїх потреб та інтересів у особливому порядку, гарантованому і охоронюваному державою в особі її органів [175, с. 225]. Автор відзначає, що вони характеризуються двостороннім характером і являють собою зв'язок уповноваженої та зобов'язаної сторін. Двосторонній характер не вказує на кількість учасників правових відносин. Їх може бути не два, а набагато більше, проте, всі учасники правовідносин обов'язково пов'язані один з одним взаємними правами та обов'язками, тобто завжди праву одного відповідає обов'язок іншого суб'єкта правовідносин [175, с. 226].

Як пише В. М. Кириченко, правові відносини — це врегульовані нормами права суспільні зв'язки між суб'єктами права, які є носіями суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, що забезпечуються державою [99]. Спираючись на дане визначення, науковець виділяє наступні ключові ознаки правовідносин [99]:

- 1) це особливий різновид суспільних відносин, які виникають між людьми чи об'єднаннями людей з приводу соціального блага або забезпечення яких-небудь інтересів;

2) є результатом свідомої вольової діяльності людини, тобто перш ніж скластися, правовідносини проходять через свідомість і волю людей, в якій складається модель майбутніх стосунків, при цьому враховуються власні і загальнолюдські цінності та суспільні пріоритети;

3) вони виникають, змінюються чи припиняються відповідно до норм права, які впливають на поведінку людей і через неї реалізуються. Тобто у нормах права вже закладені правовідносини, але в абстрактній формі. Єдиний виняток з цього правила — виникнення правовідносин у випадку вирішення юридичної справи на основі аналогії права;

4) учасниками правовідносин є конкретні суб'єкти права, які пов'язані між собою суб'єктивними правами та юридичними обов'язками, які закріплені у правових нормах. Тобто у правовідносинах завжди є дві сторони: одна сторона має точно визначені суб'єктивні права (уповноважена сторона), а на іншу покладені відповідні юридичні обов'язки (зобов'язана сторона). Не може бути правовідносин, заснованих лише на правах або лише на обов'язках. Правам однієї сторони відповідають обов'язки іншої. Наприклад, одна сторона (кредитор) має право на одержання боргу, а інша сторона (боржник) має обов'язок повернути борг. У більшості правовідносин кожна сторона одночасно має права і несе обов'язки;

5) реалізація всіх правовідносин, які мають місце в суспільстві, забезпечується можливістю застосування державного примусу. У більшості випадків реалізація суб'єктивного права або юридичного обов'язку здійснюється свідомо і добровільно з боку їх учасників, без застосування заходів державного примусу. У разі необхідності зацікавлена сторона може звернутися до органу, який наділений державно-владними повноваженнями, за відновленням порушеного суб'єктивного права або виконанням юридичного обов'язку [99].

Таким чином, проведений у представленому науковому дослідженні аналіз дає змогу констатувати той факт, що поняття «предмет» є вужчим,

аніж «об'єкт адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів. А відтак, на нашу думку, предмет відповідного забезпечення складають такі групи правовідносин:

1) правовідносини, пов'язані із утворенням, реорганізацією та ліквідацією відповідних відділів;

2) правовідносини, що пов'язані із безпосередньою організацією роботи юридичних відділів, зокрема матеріально-технічне, фінансове, кадрове забезпечення;

3) правовідносини, пов'язані із забезпеченням ефективної взаємодії між працівниками всередині відділу, а також між юридичними відділами та іншими структурними підрозділами.

Завершуючи представлений підрозділ дисертаційного дослідження, слід узагальнити, що об'єкт та предмет адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів є взаємопов'язаними категоріями. Вони співвідносяться між собою як ціле та частка. Якщо говорити більш детально, то предмет вказує на конкретні межі та рамки, в яких адміністративно-правове забезпечення впливає на об'єкт. А відтак, можна стверджувати, що в рамках представленої наукової проблематики предмет більш детально окреслює правовідносини, що складають зміст діяльності юридичних відділів та безпосередньо підпадають під регулятивний вплив норм адміністративного права взагалі та механізму адміністративно-правового забезпечення зокрема [126].

2.2. Напрями, форми та методи адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів

Проведений у попередніх підрозділах дисертаційного дослідження аналіз дає змогу відзначити, що адміністративно-правове забезпечення діяльності юридичним відділів є складним та багатоаспектним процесом,

який має здійснюватись у певних напрямках та за допомогою використання законодавчо визначених форм та методів. Лише у такому випадку, як вбачається, є можливим створити всі необхідні організаційні та правові умови для того, щоб юридичні відділи могли якісно та ефективно виконувати завдання та функції, які покладаються на них нормами чинного законодавства та локальних нормативно-правових актів (зокрема статутів, колективних договорів тощо).

З точки зору етимології напрямок — це лінія руху, шлях розвитку. В контексті представленої проблематики під напрямком слід розуміти певний вектор, якого мають дотримуватись уповноважені суб'єкти задля створення всіх необхідних умов для забезпечення ефективного функціонування юридичних відділів. Тож ми, спираючись на аналіз наукових позицій та норм чинного законодавства України, можемо говорити про те, що адміністративно-правове забезпечення діяльності юридичних відділів здійснюється у наступних ключових напрямках:

- по-перше, створення нормативно-правових та організаційних умов для ефективного функціонування юридичних відділів;
- по-друге, визначення процедурних аспектів діяльності юридичних відділів;
- по-третє, створення ефективного функціонування системи нагляду і контролю за діяльністю юридичних відділів взагалі та кожного окремого працівника зокрема. Вказане, в свою чергу, дозволить не тільки перевіряти та оцінювати роботу відділу, а й вирішити існуючі проблеми;
- по-четверте, забезпечення юридичних відділів професійними кадрами, а також створення умов для їх постійного професійного та особистісного зростання;
- по-п'яте, фінансове та матеріально-технічне забезпечення діяльності відповідних відділів;

– по-шосте, інформаційне забезпечення діяльності досліджуваних відділів.

Переходячи до розгляду форм адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів, варто відзначити, що на сьогоднішній день в науковій літературі не сформовано єдиного бачення щодо змісту та переліку цих форм. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови форма — обриси, контури, зовнішні межі предмета, що визначають його зовнішній вигляд [42, с. 1543–1544]. У тлумачному словнику В. В. Яременка форма: «1. Тип, будова, спосіб організації чого-небудь; зовнішній вияв якого-небудь явища, пов'язаний з його сутністю, змістом. 2. Спосіб існування змісту, його внутрішня структура, організація і зовнішній вираз» [167, с. 694; 6, с. 500]. У енциклопедичному словнику Ф. А. Брокгауза та І. А. Ефрона під формою розуміється впорядкованість змісту — його внутрішній зв'язок і порядок. На думку авторського колективу, це поняття, яке відіграє важливу роль у філософії і позначає деяку протилежність між змістом і субстанцією. У стародавній філософії поняття форм мало значення діючої сили, того, що дійсно існує, на противагу явищу; таке значення поняття форм мало у Платона і особливо у Аристотеля. Форма робить матерію, яка сама по собі є лише предметом [296].

З юридичної точки зору поняття «форма» розглядалось у працях багатьох правників, що, в свою чергу, обумовило чималу кількість підходів до його розуміння. Так, розкриваючи зміст вказаного поняття з точки зору права, В. М. Горшенєв та І. Б. Шахов відзначили, що правова форма — це специфічна організаційна форма діяльності органів держави, посадових осіб та інших уповноважених суб'єктів, що: по-перше, здійснюється на основі найсуворішого дотримання вимог закону та інших нормативних актів; по-друге, її результати завжди тягнуть визначені наслідки, які мають юридичне значення або пов'язані з їх настанням. Зазначені два моменти виступають в органічній єдності і є головними визначальними властивостями, а у своїй

сукупності кваліфікують кожну організаційну форму діяльності як правову [65; 270]. Автори виділили наступні істотні ознаки, які, на їхню думку, властиві кожній правовій формі діяльності: 1) правова форма — це така організаційна форма діяльності, що завжди пов'язана з розглядом юридичної справи: правопорушення, спору про право, скарги. У даному випадку під юридичною справою мається на увазі життєва обставина, прямо передбачена законом (чи іншим нормативним актом), що потребує відповідного підтвердження і юридичного забезпечення; 2) правова форма діяльності здійснюється винятково уповноваженими на те органами держави, посадовими особами та іншими суб'єктами; 3) правова форма діяльності завжди виражається в здійсненні операцій з нормами права (пов'язана з використанням в якості похідного інструментарію норм матеріального чи процесуального права); 4) результати правової форми діяльності завжди закріплюються у відповідних процесуальних документах, що мають офіційний характер і встановлену законом форму; 5) правова форма діяльності має потребу у встановленні цілого ряду гарантій (відносини, що складаються в ході розгляду справ, регламентуються системою норм процесуального права); 6) правова форма діяльності безпосередньо пов'язана з необхідністю використання різних методів і засобів юридичної техніки [65, с. 36–38; 270].

На переконання С. М. Олейникова, «правова форма» — це специфічна організаційна форма діяльності органів держави та посадових осіб, яка, з одного боку, здійснюється на засаді суворого дотримання вимог законів та інших нормативно-правових актів, а з іншого — її результати завжди пов'язані з появою певних юридичних наслідків [112, с. 12]. Відповідно до точки зору Н. І. Матузова та А. В. Малько, під правовою формою розуміють організаційну форму діяльності органів держави, їхніх посадових осіб, що, по-перше, передбачена правом і йому відповідає, по-друге, своїм результатом тягне юридично значимі наслідки для суб'єктів права [251, с. 97].

У науковій роботі І. Я. Хитра під формами адміністративно-правового забезпечення розуміє зовнішній нормативно обумовлений вплив суб'єкта на відповідний об'єкт із метою підтримання стабільного функціонування банківської системи [283, с. 6–7; 68, с. 48]. А. С. Каращенко доводить, що можна сформулювати наступне визначення поняття «форма адміністративно-правового забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання і протидії корупції у митних органах України» — різновид юридичної діяльності, що складається з комплексу взаємоузгоджених організаційних заходів, метою яких є забезпечення належного практичного втілення громадянами в життя можливостей, установлених нормами права, з метою задоволення їх власних потреб та інтересів, а також створення належних умов охорони та захисту прав і свобод громадян від корупційних правопорушень у митних органах України [95, с. 52–53]. Форма адміністративно-правового забезпечення прав громадян органами прокуратури, як вказує Ю. В. Слабунова, — це визначене законодавством або локальними актами зовнішнє вираження однорідної системи дій органів прокуратури, способів та засобів їх здійснення, метою якої є створення умов для реалізації громадянами своїх прав, захист цих прав від порушень з боку органів державної влади, їх посадових осіб, громадян та їх відновлення у разі порушення [236, с. 103].

Таким чином, враховуючи наведені вище наукові позиції, вважаємо, що під формою адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів слід розуміти законодавчо визначений зовнішній вираз практичної діяльності уповноважених суб'єктів, що здійснюється за допомогою використання різноманітних інструментів та засобів з метою створення всіх необхідних умов для функціонування відповідних підрозділів. На нашу думку, основними формами адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів є: нормотворча, контрольна-наглядова, прийняття управлінських рішень, укладання адміністративних договорів тощо.

Так, в першу чергу слід приділити увагу такій формі адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів як нормотворчість. О. Ф. Скакун вважає, що під нормотворчістю слід розуміти офіційну діяльність уповноважених суб'єктів держави та громадянського суспільства щодо встановлення, зміни, призупинення і скасування правових норм, їх систематизації [233, с. 342]. Ю. М. Перерва вважає, що нормотворчість — це провідний творчий напрям діяльності держави, що включає в себе комплексну юридично не формалізовану оцінку правових потреб суспільства і наступне створення правових актів уповноваженими суб'єктами в рамках організаційно оформлених процедур, які охоплюють підготовку, прийняття й оприлюднення цих актів [24]. Н. Ф. Лата вважає, що нормотворчість — це вияв (форма) владної діяльності держави, який спрямований на утворення нормативно-правових актів, що запроваджують, змінюють чи скасовують правові норми чинної юридичної системи [137, с. 17]. На переконання вченого, нормотворчість також можна охарактеризувати як специфічну діяльність держави в особі спеціально уповноважених на це владних суб'єктів, спрямовану на нормативне закріплення суспільних потреб й інтересів та забезпечення належних умов для реалізації прав і свобод громадян та їх ефективного захисту, яка здійснюється шляхом створення системи внутрішньо узгоджених нормативно-правових актів з метою підвищення ефективності регулювання суспільних відносин в Україні [137, с. 18].

О. В. Петришин визначає нормотворчість як діяльність уповноважених на це суб'єктів з розроблення, розгляду, прийняття та офіційного оприлюднення нормативно-правових актів, яка здійснюється за визначеною процедурою [255, с. 210; 142, с. 226]. До ключових ознак нормотворчості науковець відносить наступні: 1. Нормотворчість є етапом правоутворення. Під час нормотворчості в нормативно-правових актах мають закріплюватися норми права, які є результатом узагальнення найбільш важливих

повторювальних суспільних відносин, а також засобом витіснення шкідливої суспільної практики. 2. Нормотворчість є правовою формою діяльності публічної влади поряд із правозастосуванням, тлумаченням права, контрольно-наглядовою та установчою діяльністю. 3. Результатом нормотворчої діяльності є нормативно-правові акти, за допомогою яких формально закріплюють норми права. Загальним результатом нормотворчості є законодавство як джерело права. 4. Нормотворчість здійснюється уповноваженими на це суб'єктами — органами державної влади та органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, народом та територіальними громадами. 5. Нормотворчість здійснюється за певною процедурою, яка регламентується законодавством. Процедурний характер нормотворчої діяльності (тобто її здійснення в установленому порядку) зменшує вірогідність свавілля та помилкових рішень, забезпечує створення справедливих та ефективних норм права [190].

До ключових ознак нормотворчості, на переконання Т. В. Курусь, необхідно віднести наступні: здійснюється уповноваженими суб'єктами: а) державою, її органами (парламентом, урядом, міністерствами, місцевими адміністраціями тощо); б) громадянським суспільством (народом), його організаціями; є формою владної вольової діяльності уповноважених суб'єктів, яка включає в себе вивчення, узагальнення і систематизацію типових конкретних правовідносин, що виникають у суспільстві; є не диктатом волі уповноважених суб'єктів, а процедурою формулювання норм, котрі властиві соціальним відносинам, стали типовими діями їх учасників; виражається у санкціонуванні існуючих чи встановленні нових, зміні чи призупиненні чинних і скасуванні застарілих правових норм на підставах, передбачених законом; набуває завершення в письмовому акті—документі, що називається нормативно-правовим актом (законом) [133, с. 10].

Таким чином, нормотворчість, як форма адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів, представляє собою діяльність,

яка спрямована на створення, зміну та систематизацію нормативно-правових актів (законодавчих, підзаконних, локальних), які містять норми, що спрямовані на врегулювання та упорядкування діяльності досліджуваних у роботі структурних підрозділів. Нормотворчість, на нашу думку, дозволяє створити сприятливе поле, своєрідне підґрунтя для ефективного виконання відповідними відділами функцій, що покладено на них [125].

Наступною формою адміністративно-правового забезпечення, якій ми приділимо увагу в контексті представленої проблематики, є контрольно-наглядова. Контроль (франц. *contrôle* — перевірка, від старофранц. *contre-rôle* — список, що має дублікат для перевірки) — перевірка виконання законів, рішень тощо. Є однією з найважливіших функцій державного управління. За об'єктами, суб'єктами і сферами поділяється на державний, відомчий, надвідомчий, виробничий та інші види контролю [299, с. 323]. На переконання Ю. П. Битяка, контроль є складовою частиною (елементом) управління, що забезпечує систематичну перевірку виконання Конституції, законів України, інших нормативних актів, додержання дисципліни і правопорядку та полягає у втручанні контрольних органів в оперативну діяльність підконтрольних органів, даванні їм обов'язкових для виконання вказівок, припиненні, зміни чи скасування актів управління, вжитті заходів примусу щодо підконтрольних органів; нагляд же має на меті виявлення і попередження правопорушень, усунення їхніх наслідків і притягнення винних до відповідальності, без права втручатися в оперативну та господарську діяльність піднаглядних об'єктів, зміни чи скасування актів управління [4, с. 224; 230, с. 228–129]. Відповідно до точки зору В. Я. Малиновського, контроль — це процес забезпечення досягнення організацією своєї мети, що складається з установлення критеріїв, визначення фактично досягнутих результатів і запровадження корективів у тому випадку, якщо досягнуті результати суттєво відрізняються від установлених критеріїв. Вважаємо, що таке визначення розкриває зміст

більше внутрішнього контролю, котрий здійснюється безпосередньо в самій організації чи відомстві, ніж контролю як функції державного управління [149].

Щодо визначення поняття «нагляд», то у Юридичній енциклопедії за загальною редакцією Б. Н. Топорніна це поняття визначається як функція державних органів щодо систематичного спостереження за точним і неухильним дотриманням законів, інших нормативних правових актів, що здійснюється ними із підвідомчих питань щодо непокори органів, підприємств, установ, організацій, індивідуальних підприємців і громадян [267, с. 559]. В. М. Манохін зазначає, що нагляд — це один із засобів забезпечення законності і державної дисципліни. Він також полягає в активній діяльності відповідних державних органів та здійснюється при додержанні певних вимог [239, с. 250–252].

Нагляд і контроль — це різні форми перевіркової діяльності уповноважених на те органів. Наприклад, дотримання норм трудового законодавства означає перевірку законності рішення власника або уповноваженого ним органу, а контроль — перевірку цього рішення з точки зору не тільки законності, але й доцільності та ефективності. Нагляд і контроль за дотриманням трудового законодавства здійснюються в двох сферах регулювання суспільно-трудових відносин: у сфері встановлення умов праці та сфері застосування встановлених умов праці. Піднесення сьогодні ролі колективно-договірного та індивідуально-договірного регулювання трудових відносин підсилює значення нагляду й контролю за дотриманням законодавства про працю при встановленні умов праці. Іншою сферою наглядово-контрольної діяльності є застосування встановлених умов праці. Мова йде про відповідність правозастосовчих документів (наказів про прийняття, переведення, звільнення працівників) законодавству та локальним нормативно-правовим актам [92].

Таким чином, нагляд і контроль, як форма адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів, представляють собою діяльність із перевірки дотримання юридичними відділами норм чинного законодавства. Саме дана форма дозволяє отримати великий обсяг інформації щодо підконтрольних об'єктів, визначити «слабкі місця» в їх діяльності, на основі чого розробити заходи, які будуть спрямовані на вирішення існуючих проблем у відповідній сфері.

Наступною важливою формою адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів є розробка та прийняття управлінських рішень. Управлінське рішення — це результат творчого цілеспрямованого аналізу проблемної ситуації, вибору шляхів, методів і засобів її вирішення у відповідності з ціллю системи менеджменту. Управлінське рішення — це початковий і основний момент в організації діяльності кожного керівника. У зв'язку з цим, управлінське рішення може розглядатися як основний зміст процесу управління і важливий інструмент системного підходу до керованого об'єкта. Кожне підприємство є не тільки виробником продукції, але й складовою частиною суспільства. Тому при прийнятті управлінського рішення необхідно враховувати не тільки економічну сторону діяльності, а сукупність соціальних, ідеологічних, моральних та інших відносин. Прийняття рішення є основою управління. Своєчасно прийняте науково обґрунтоване рішення стимулює виробництво, а слабе або несвоєчасно прийняте — знижує результативність праці. Відповідальність керівника за прийняття рішень дуже висока, особливо службовців державного рівня. Керівник не має права приймати непродумані і необґрунтовані рішення [223]. В. Ф. Сіренко під управлінським рішенням розуміє форму виявлення волі суб'єкта власності чи його представника (органу, посадової особи — керівника) щодо підпорядкованого об'єкта, результат відбору із численних варіантів поведінки (руху) управлінської

системи такого, що більше інших відповідає конкретній ситуації та цілям функціонування даної системи на відповідному етапі її розвитку [14, с. 101].

Розмірковуючи про сутність та зміст управлінського рішення, варто навести точку зору Є. В. Гармаша, який, досліджуючи організаційно-правові основи підготовки, прийняття та виконання адміністративних рішень в митній службі України, дійшов висновку, що на сьогодні можна виділити три взаємопов'язані аспекти управлінського рішення. По-перше, управлінське рішення — це вид діяльності, що проходить в керуючій системі і пов'язаний з підготовкою, знаходженням, вибором і прийняттям певних варіантних дій. В цьому аспекті управлінське рішення — вид роботи в апараті управління, певний етап процесу управління. По-друге, управлінське рішення — це варіант впливу керуючої системи на керовану та формула впливу. В цьому розумінні управлінське рішення є описом передбачуваних дій керуючої системи по відношенню до керованої. По-третє, управлінське рішення — це організаційно-правова діяльність керівника в керованій системі. Приділяючи увагу цьому важливому аспекту, як продовжує Є. В. Гармаш, управлінське рішення інколи визначають як акт організаційно-практичної діяльності керівника і апарату управління, який здійснюється по раніше розробленому і свідомо вибраному варіанту. Розуміння управлінського рішення тільки в такому трактуванні розкриває його повний зміст. Для правильного розуміння управлінського рішення необхідно завжди враховувати всі три його аспекти в поєднанні і взаємозв'язку [58, с. 53–54].

Характеризуючи сутність і характерні риси управлінських рішень, О. Н. Євтушенко зазначає: по-перше рішення завжди містить у собі певні причини, які визначають його необхідність і доцільність; по-друге організація прийняття рішень — складний, відповідальний і формалізований процес, що вимагає професійної підготовки (не всі керівники, а тільки ті, хто володіють професійними знаннями і навичками, можуть приймати дійсно якісні управлінські рішення); по-третє, процес прийняття рішення, вибору

конкретного варіанта рішення завжди буде мати творчий характер і залежати від конкретного керівника і його особистості [82, с. 49]. Науковець також справедливо відзначає, що прийняття управлінських рішень вимагає від керівників високого рівня компетентності, значних затрат часу, енергії, досвіду, відповідальності. Прийняття управлінських рішень є важливою частиною управлінської діяльності, навколо якої обертається життя організації. Від того, наскільки обґрунтованими й ефективними будуть рішення, які приймаються керівником, залежить успіх роботи організації [82, с. 49]. Все зазначене, беззаперечно, є актуальним в контексті представленої наукової проблематики.

І остання форма адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів — укладання адміністративних договорів. На переконання К. К. Афанасьєва, адміністративний договір — це добровільна угода двох чи більше суб'єктів адміністративного права, один (чи більше) з яких наділений власними або делегованими повноваженнями у сфері державного управління з приводу вирішення питань виконавчого чи розпорядчого характеру, яка укладена у формі правового акта, що встановлює (припиняє, змінює) їх взаємні права, обов'язки та відповідальність [17, с. 89]. С. С. Скворцов відзначає, що адміністративний договір — це заснована на правових нормах добровільна угода двох чи більше суб'єктів адміністративного права, один із яких завжди є самостійним суб'єктом державної виконавчої влади, наділений владними повноваженнями у сфері державного управління, за допомогою якого формуються акти державного управління, на основі яких встановлюються, змінюються чи припиняються взаємні права і обов'язки учасників договору, визначається їх відповідальність. За допомогою адміністративного договору учасники правовідносин визначають правила власного поведіння і встановлюють послідовність своїх дій, досягають необхідного для них правового результату [235, с. 12]. Тож адміністративний договір — це

правовий акт управління, що ухвалюється на підставі норм права двома (або більше) суб'єктами адміністративного права, один із яких обов'язково є органом виконавчої влади, може містити у собі загальнообов'язкові правила поведінки (нормативний характер) або встановлювати (змінювати, припиняти) конкретні правовідносини між його учасниками (індивідуальний характер). Нормативні адміністративні договори є джерелами адміністративного права (у значенні зовнішньої форми права) [45].

Звісно, наведений вище перелік форм адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів не є вичерпним, однак, саме вони, на нашу думку, найбільш повно та змістовно відображають практичні аспекти відповідної діяльності. Втім, реалізація відповідних форм адміністративно-правового забезпечення вимагає застосування певних інструментів, які у науковій літературі прийнято називати методами. А відтак, форма і метод є взаємопов'язаними та нерозривними науковими категоріями.

Метод у найзагальнішому значенні — це певний спосіб дослідження якоїсь проблеми чи завдання, тобто метод являє собою систему правил, принципів і прийомів підходу до вивчення явищ і закономірностей розвитку природи, суспільства і мислення або практичної перетворюючої діяльності людини. Близькою до методу за своїм значенням є категорія «методика». Методика — це сукупність, послідовність, порядок використання різних прийомів та методів у дослідженні. Це своєрідний тактичний план, що визначає спосіб і послідовність вирішення конкретного наукового чи практичного завдання [73]. Поняття «метод» (від грец. *methodos* — спосіб пізнання) означає спосіб діяльності суб'єкта, шлях до будь-чого. Метод — це спосіб, шлях пізнання реальної дійсності, система прийомів, що регулюють пізнавальну і практичну діяльність людей. Метод — системна сукупність принципів, правил, прийомів, розпоряджень, вимог, способів і норм пізнання

і дії, яка повинна орієнтувати суб'єкта пізнання на вирішення конкретного науково-практичного завдання [226].

Варто навести точку зору Д. М. Бахраха, який у своїй науковій праці доводить, що метод — це спосіб, засіб, прийом досягнення певної мети, виконання поставленого завдання. На його переконання, в суспільстві методи управління виступають як способи, прийоми реалізації об'єктивних законів на основі використання інструментів управління. Методи діяльності є засобами здійснення цілей, методи управління — засобами, способами, прийомами цілеспрямованого впливу на керовану соціальну систему [21, с. 74–75; 197]. Як підкреслює правник, сукупність методів, використовуваних в процесі соціального управління, їх поєднання є одним з найважливіших якісних показників управління. Вміле використання різномірних методів за певних обставин свідчить про майстерність суб'єкта. Від вміння вибрати і застосувати їх залежить досягнення поставленої мети, а відтак, і ефективність управлінської діяльності. Крім того, поняття «методу» перш за все пов'язане з діяльністю, з процесом, однак, не з будь-якою діяльністю, а з цілеспрямованою. Така діяльність виступає як сукупність прийомів, способів досягнення наміченого результату [21, с. 74–75; 197].

Тож метод — це сукупність способів та прийомів, які використовуються для досягнення певної мети. У праві поняття методу є досить дослідженим, що обумовлює наявність чималої кількості підходів до його тлумачення. Так, О. Ф. Скакун стверджує, що правові методи — це засоби, способи та прийоми, за допомогою яких здійснюються нормотворча, правоохоронна, правозастосовча, установча, контрольна-наглядова, інтерпретаційно-правова форми діяльності держави. Серед вищенаведених методів вчена виокремлює законність, інформування, переконання, заохочення, рекомендації, безпосереднє управління, легалізований примус. У свою чергу, як зауважує вчена, організаційні методи являють собою засоби, прийоми та способи, за допомогою яких здійснюються відповідні форми

організаційної діяльності держави. Серед організаційних методів названі: програмування, дослідження, прогнозування, оперативний аналіз тощо [233, с. 79–80]. В. Д. Сорокін під правовим методом розумів сукупність юридичних прийомів, засобів, способів впливу соціальних керуючих систем, що входять до державного апарату, на соціально-правове середовище в цілому і на складові її елементи. Автор виділяв декілька характерних рис методу правового регулювання, з-поміж яких виокремлював наявність своєрідної, із загальносоціальної точки зору, матеріально-юридичної основи методу правового регулювання у вигляді заздалегідь встановлених або санкціонованих державою загальних правил поведінки людей — норм, що складають цілісну систему, яка безпосередньо охоплює всю сферу соціально-правового середовища [241, с. 85, 97].

В залежності від галузі права методи набирають свої особливості. Так, В. Д. Сорокін вказує, що адміністративно-правові методи — це способи реалізації завдань і функцій виконавчої влади, засоби безпосереднього впливу органів виконавчої влади на керовані об'єкти (галузі, сфери, органи управління різних організацій, колективи працівників, громадян). Ці методи показують, як, яким чином держава вирішує завдання в області управління. Для методів управління характерним є те, що вони використовуються органами виконавчої влади для вирішення поставлених перед ними конкретних завдань; застосовуються повсякденно і вибірково; виявляються у взаємодії суб'єкта і об'єкта управління; висловлюють компетенцію органів виконавчої влади щодо прийняття правових актів, а також здійснення інших державно-владних повноважень. Звідси випливає важливий висновок про те, що методи управління похідні від політичного режиму держави [1]. Адміністративно-правовий метод, доводять С. М. Алфьоров, С. В. Ващенко, М. М. Долгополова та А. П. Купін, — це сукупність правових засобів і способів (прийомів), які застосовують органи управління для забезпечення

регулюючого впливу норм адміністративного права на суспільні відносини [12].

В контексті представленої у даному підрозділі дисертаційного дослідження теми слід вказати думку В. В. Плиска, який вказує, що метод адміністративно-правового забезпечення прав і свобод громадян визначено як сукупність прийомів та способів здійснення діяльності уповноважених державою органів з метою належного забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання і протидії корупції в рамках конкретних форм адміністративного забезпечення відповідних прав і свобод громадян. Такі методи можуть бути поділені на дві групи: базові методи, до яких належать метод примусу та переконання, та спеціальні методи, серед яких головне місце займають метод прямого і непрямого впливу, метод системного регулювання, метод нагляду та контролю тощо [194, с. 9]. С. А. Гальонкін визначає, що метод адміністративно-правового забезпечення апеляційного провадження — це сукупність управлінських способів, заходів, засобів, прийомів і операцій, реалізовуваних органами виконавчої влади (суб'єкти забезпечення апеляційного провадження), що різняться між собою інтенсивністю впливу, порядком та особливостями застосування, які спрямовано на упорядкування суспільних відносин — предмет адміністративно-правового забезпечення апеляційного провадження. До методів адміністративно-правового забезпечення апеляційного провадження віднесено: метод примусу, метод переконання, комплексний метод, який включає в себе координацію, субординацію та реординацію [55, с. 133]. І. М. Тервердієв доводить, що метод адміністративно-правового забезпечення органами прокуратури законності притягнення осіб до адміністративної відповідальності можна визначити як регламентовану нормами адміністративного законодавства систему засобів і способів, що застосовують органи прокуратури з метою утвердження режиму законності в діяльності органів та посадових осіб, уповноважених здійснювати

провадження в справах про адміністративні правопорушення й застосовувати адміністративні стягнення або заходи забезпечення провадження в цій категорії справ [248, с. 116].

Таким чином, під методом адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів слід розуміти сукупність законодавчо визначених інструментів та засобів, які використовуються уповноваженими суб'єктами задля забезпечення ефективного функціонування досліджуваних у дисертаційній роботі підрозділів. На наше переконання, до вказаних вище методів необхідно віднести:

– метод приписів. Припис — це обов'язок громадянина чи органу соціального захисту вчиняти певні дії, передбачені законом. Він застосовується для регулювання поведінки як державних органів, які зобов'язані в разі звернення громадянина за тим чи іншим видом соціального забезпечення за наявності законних підстав надати таке забезпечення у відповідності до закону, так і до громадян, які зобов'язані подати у визначений термін документи, що містять достовірні відомості, чи виконати певні дії [30]. Метод приписів, як вказує О. М. Вінник, передбачає право прийняття юридично значущих рішень органом господарського управління (власником майна) щодо підпорядкованого йому суб'єкта (рішення власника про створення підприємства чи його реорганізацію, ліквідацію; видача ліцензії; розміщення державного замовлення на підприємствах, що функціонують на базі державного майна, і підприємствах–монополістах). Застосування цього методу законодавцем відбувається у формі імперативних норм [47]. Імперативні норми права містять категоричні приписи, що безпосередньо визначають поведінку суб'єктів, не дозволяють відхилитися від них і не можуть бути замінені за рішенням (домовленістю) цих суб'єктів іншими умовами [190];

– імперативний метод. Вказаний метод адміністративно-правового забезпечення тісно пов'язаний із вказаним вище. Імперативний метод діє за

принципом субординації, підпорядкування одних суб'єктів іншим. При застосуванні цього методу будується вертикаль підпорядкованих і підлеглих суб'єктів. Він зазвичай застосовується при заборонах, зобов'язаннях, покараннях [51];

– метод заборон. Як пише В. В. Копейчиков, заборона — це юридично закріплена необхідність утримуватися від певної поведінки. Прикладом заборони можуть бути норми права про заборону суб'єктам економічних відносин порушувати правила конкурентності на економічному ринку [106, с. 219]. На думку В. П. Камишанського, заборона покладає на громадянина обов'язок не здійснювати певних дій. Водночас, заборона спрямована на недопущення дій, здатних спричинити шкоду окремій особистості або суспільству загалом [94, с. 177; 102; 103]. Тому заборона обмежує особу, поряд з тим, сприяє попередженню та недопущенню вчинення суб'єктом правовідносин незаконних дій. Так, утримуючи особу від реалізації своїх суб'єктивних прав, закон водночас дає підстави для здійснення його окремих правомочностей третіми особами. Отже, узагальнює автор, під заборonoю розуміють спосіб правового регулювання, який дає змогу витіснити небажані, несправедливі, недоречні суспільні відносини за межі правового поля. Обмеження права, натомість, дозволяє залишити певні суспільні відносини в межах правового поля, його не можна розглядати як правове явище, прирівняне до заборони [94, с. 177; 102; 103]. Метод заборон, доводить Ю. М. Жорнокуй, передбачає юридичне обмеження правосуб'єктності учасників конституційно-правових відносин, що має на меті упередження конституційного делікту [83, с. 14–15].

Таким чином, заборона, як метод адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів, представляє собою законодавчо визначений перелік дій, від здійснення яких мають утримуватись юридичні відділи при здійсненні своєї діяльності. Це, в свою чергу, дозволить забезпечити необхідний рівень законності в їх роботі;

– дозвільний метод. Дозвіл — це згода, що дає право на здійснення чого-небудь [265, с. 544]. О. В. Зайчук та Н. М. Оніщенко слушно зазначають, що дозволи — це важливий елемент правового регулювання, вони забезпечують соціальну свободу та активність людини. Вони набувають юридичного характеру з моменту їх закріплення в уповноважуваних нормах у вигляді суб'єктивних прав та реалізуються у формі використання, що визначає добровільний характер, їх залежність від бажання суб'єкта, якому належить суб'єктивне право [254, с. 132];

– метод стимулювання. Стимулювання — це спонукання до дії. Стимули можуть бути позитивними, коли працівник заохочується матеріально (премія, отримання частки прибутку, переведення на більш високооплачувану роботу) або морально (похвала, суспільне визнання заслуг і т.п.), але можуть бути і негативними: матеріальними (зниження заробітної платні або премії, відшкодування матеріального збитку у разі виробництва бракованої продукції або пошкодження устаткування і т.п.) і моральними (зауваження, догани, засудження трудової поведінки з боку товаришів по роботі) [48]. Стимулювання як метод управління — це нормативно закріплений засіб впливу на свідомість та психіку керованого об'єкта, що спонукає його до виконання завдань (позитивний результат, який необхідний для керуючого суб'єкта) заради отримання моральних та матеріальних прибутків, що пропонуються керованому до початку здійснення тієї чи іншої дії відповідним керуючим суб'єктом. Стимулюючий вплив сприяє інтересу до здійснення визначених справ, одержання матеріального, морального схвалення [245]. Таким чином, метод стимулювання дозволяє забезпечити більш ефективно виконання юридичними відділами та їх працівниками функцій, що на них покладено. Стимулювання дає змогу: а) підвищити ефективність роботи відділу шляхом надання певних привілеїв; б) покарати за невиконання та/або неналежне виконання своїх обов'язків, що, в свою

чергу, також є стимулом для належного виконання завдань, які стоять перед юридичними відділами та їх посадовими особами.

Завершуючи представлений підрозділ дисертаційного дослідження, слід узагальнити, що визначення напрямів, форм та методів адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів має важливе теоретичне та практичне значення, оскільки це дозволяє створити умови для дотримання принципів законності, доцільності та ефективності при здійсненні відповідної діяльності. Окреслені вище наукові категорії тісно пов'язані між собою, адже напрямки вказують, у якому векторі має здійснюватись адміністративно-правове забезпечення, форми вказують, яким саме чином, а методи характеризують інструменти, за допомогою яких досягається кінцева мета. А тому ми переконані, що окреслені нами форми та методи обов'язково мають бути закріплені на законодавчому рівні [129].

2.3. Адміністративні процедури діяльності юридичних відділів

Проведення реформ, у тому числі й адміністративної, спрямованих на підвищення ефективності державного управління та зміцнення довіри населення до державних органів, неможливе без реформування адміністративного законодавства. Саме тому на часі питання про вдосконалення нормативного регулювання адміністративних процедур, яке неможливо вирішити без розуміння їх сутності, змісту і призначення [247, с. 11]. Зазначене, безумовно, є актуальним і в контексті дослідження діяльності юридичних відділів в Україні. Актуальність комплексного дослідження адміністративних процедур, як підкреслює Д. В. Сущенко, обумовлена передусім необхідністю створення теоретичної бази для визначення нової нормативної основи регулювання їх здійснення [247, с. 11].

Етимологія слова «процедура» бере свій початок у латинській мові від слова «procedo» (рухаюсь), в українській та російській мовах відповідний термін з'явився шляхом запозичення його французькомовної трансформації — «procedure», яка має аналогічне значення. У процедурі відсутня головна детермінанта процесу — подовженість у часовому вимірі [263]. Відповідно до нового тлумачного словника, «процедура — це: 1) офіційно встановлений чи узвичаєний порядок здійснення, виконання або оформлення чого-небудь; 2) низка яких-небудь дій, хід виконання чого-небудь» [167, с. 828]. В англійській юридичній мові вживаються три терміни: «procedure», «proceeding» і «process», але для позначення порядку діяльності публічної адміністрації використовується саме поняття «адміністративна процедура» (administrative procedure). І хоча, говорячи про правила правосуддя, також часто вживають слово «procedure», щодо судової діяльності і в законодавстві, і в теорії використовуються також терміни «процес» (process) і «юстиція» (justice). Що стосується терміна «proceeding», то в українській мові найближчим йому за значенням відповідником є категорія «провадження» [2, с. 23].

Таким чином, у найбільш загальному розумінні процедура — це певна послідовність дій, які мають бути здійснені для досягнення певної мети. З правової точки зору, пише О. С. Лагода, процедура — це регламентований юридичною нормою порядок дій або регулювання відповідних суспільних відносин у сфері правозастосування. Правова процедура, продовжує науковець, характеризується такими ознаками: а) це попередньо визначена модель її застосування у реальному житті, через яку досягається необхідний результат; б) юридична сила, тобто норми, що визначають процедурну діяльність, закріплені у законі, як і основні; в) межі регулятивного «впливу» процедурних норм. Процедурні норми не торкаються змістової (внутрішньої) сторони реалізації основних норм, лише передбачають зовнішній процес їх впровадження; г) синхронність, тобто з виникненням основної норми відразу

приймається процедурна. Це забезпечує нерозривність правотворчості та правореалізації, теорії та практики; г) законність — відповідність процедури нормативній моделі, закріпленій у нормативно-правовому акті [134, с. 13; 70, с. 10].

На думку О. В. Яковенко, правова процедура — це та, яка належить до законодавства, до правових актів, тобто процедура, що поміщена до правового середовища. Звідси, як продовжує дослідник, даній процедурі притаманні наступні властивості, а саме: по-перше, це особлива процедура, що чітко викладена і закріплена в законах і підзаконних нормативних актах; по-друге, вона є нормативно встановленим порядком здійснення юридичної діяльності; по-третє, головною метою правової процедури є реалізація основної, тобто матеріальної юридичної норми, заснованих на ній матеріальних правовідносин [304, с. 43–44].

Ю. С. Шемшученко виділяє ряд ознак, які, на його думку, характеризують правову процедуру, зокрема [301]: межі регулятивного «впливу» процедурних норм. Процедурні норми не повинні торкатися змістового боку основних норм, суперечити їм. Вимога поширюється і на ті процедурні норми, які знаходяться на одному законодавчому рівні з основними, зокрема і на ті, що виходять з того ж правотворчого органу, що й основні норми; демократизм правової процедури. Ця вимога може стосуватися не всіх видів процедур, а лише тих, що реалізують владні відносини. Тільки юридичні процедури, для яких основними відносинами є відносини влади, можуть розцінюватися як демократичні або недемократичні; доступність. Вимога має кілька аспектів: доступність процедури в інформаційному плані, тобто доступність інформації про процедуру, її нормативну модель, доступність тексту процедурного нормативного акта, який є первинним джерелом прав, інформації. Доступність процесу, процедури визначається і тим, наскільки добре організовано юридичну допомогу населенню, наскільки реальною з

юридичного і з фактичного боку є можливість звернутися до послуг кваліфікованого спеціаліста–юриста в потрібний момент [301].

Тож, узагальнюючи наведені вище наукові позиції, слід відзначити, що під правовою процедурою необхідно розуміти визначений нормами чинного законодавства України порядок здійснення відповідної діяльності, яка, у свою чергу, забезпечує реалізацію та функціонування певних матеріальних правовідносин. Саме дотримання правової процедури забезпечує досягнення цілей нормативно-правового регулювання у будь-якій сфері суспільних правовідносин. Справедливо буде відзначити, що сутність та зміст правової процедури змінюється в залежності від сфери суспільних відносин, а також норм права, які ці відносини регулюють. А тому в контексті обраної проблематики нас найбільше цікавлять саме адміністративні процедури.

На сьогоднішній день в науковій літературі сформовано чималу кількість наукових підходів щодо змісту поняття «адміністративна процедура». Так, Р. С. Алімов, досліджуючи процедури в адміністративному праві, зазначав, що поняття «юридична процедура» має визначатись через категорію «правовідносини». Однак, учений застерігає, що, по-перше, зміст суспільних відносин може становити в деяких випадках і пасивна поведінка, бездіяльність суб'єктів, однак, процедура є сукупністю таких суспільних відносин, які послідовно виникають і мають своїм змістом саме дії суб'єктів. По-друге, певні правовідносини становлять юридичну процедуру тільки в тому випадку, якщо всі вони будуть спрямовані на досягнення певного правового результату, що виражається в яких-небудь правових наслідках [11, с. 132; 26; 36]. О. В. Левченко пропонує розглядати адміністративну процедуру як встановлену законом сукупність послідовно здійснюваних суб'єктом публічної адміністрації процедурних дій з розгляду та вирішення адміністративної справи, результатом якої є прийняття адміністративного акта, який встановлює, змінює чи припиняє права та обов'язки суб'єктів адміністративно-правових відносин [138, с. 110; 150]. Адміністративні

процедури, як відмічає Н. В. Галіцина, охоплюють управлінську діяльність позитивної спрямованості, тобто діяльність, спрямовану на створення умов для ефективної реалізації прав і законних інтересів громадян і організацій. Саме «позитивна» сторона адміністративної діяльності повинна одержати нормативне закріплення через адміністративні процедури. Вчена також підкреслює, що у рамках адміністративних процедур не вирішуються суперечки і не розглядаються скарги приватних осіб на дії і рішення органів публічної адміністрації. Адміністративні процедури не мають своїм результатом застосування примусових заходів. Між зацікавленою особою і владним суб'єктом, що беруть участь в адміністративних процедурах, виникає регулятивне процесуальне правовідношення, у якому суб'єкт публічного управління виступає не в ролі арбітра, а в ролі організатора, що забезпечує реалізацію в сфері публічного управління прав або обов'язків зацікавленої особи, передбачених відповідними матеріальними нормами права [52, с. 173].

Л. Л. Попов доводить, що адміністративні процедури — це процедури здійснення різних видів позитивної управлінської діяльності (процедури нормотворчої діяльності, процедури реалізації прав і обов'язків громадян, процедури контрольної діяльності), а також процедури, пов'язані з організацією роботи органів виконавчої влади. Така діяльність характеризується як організаційно-процедурна, що здійснюється органами виконавчої влади в процесі реалізації своїх функцій [196, с. 222]. Відповідно до точки зору І. В. Бойка, адміністративна процедура — це структурований нормативно закріплений порядок прийняття адміністративних актів або укладення адміністративно-правових договорів, спрямований на вирішення конкретних справ у сфері публічного управління. Ознаками адміністративної процедури є такі: має правовий характер, оскільки принципи та правила, що визначають адміністративну процедуру, містяться в приписах нормативно-правових актів; вміщує норми, що регламентують як діяльність суб'єкта

публічного адміністрування, так і поведінку приватних осіб; спрямована на прийняття адміністративного акта суб'єктом владних управлінських повноважень; застосовується для вирішення конкретної адміністративної справи; має основним призначенням забезпечення ефективної реалізації прав приватних осіб і унеможливлення їх порушення; тягне за собою настання зовнішніх наслідків, тобто застосування процедурних правил породжує права й обов'язки осіб, які знаходяться поза системою публічного адміністрування; має, як правило, безспірний характер, тобто завдяки адміністративній процедурі вирішуються позитивні управлінські справи. Виняток становить процедура розгляду скарг, оскільки при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів публічного адміністрування у сторін правовідносин, що регулюються процедурними нормами, існують різні уявлення про те, як слід вчинити в конкретній адміністративній справі [29, с. 7–8; 150].

У своєму науковому дослідженні Ю. М. Фролов вказує, що адміністративну процедуру слід визначити як встановлений адміністративно-процесуальними нормами порядок розгляду та вирішення органами виконавчої влади та місцевого самоврядування індивідуальних адміністративних справ. До основних визначальних ознак, які характеризують поняття «адміністративна процедура», на переконання вченого, слід віднести такі [279, с. 696]: 1) публічний характер та особливий суб'єктний склад — адміністративна процедура здійснюється в публічній сфері, безпосередньо пов'язана із діяльністю органів публічної адміністрації і супроводжується використанням ними відповідних владних повноважень з урахуванням публічних інтересів; 2) нормативний характер — адміністративна процедура врегульована адміністративно-правовими нормами, які чітко регламентують діяльність уповноважених органів та посадових осіб; 3) індивідуальний характер — прийняте у справі рішення стосується конкретних фізичних або юридичних осіб, що перебувають у стосунках з органами публічної адміністрації; 4) безспірний характер —

предметом адміністративної процедури є індивідуальні адміністративні справи, в яких не вирішуються суперечки і не розглядаються скарги осіб на дії та рішення публічної адміністрації; 5) стадійний характер — передбачає послідовну реалізацію декількох стадій за умови, що кожен наступний етап має своєю «відправною точкою» правовий результат попереднього етапу; б) особлива спрямованість — адміністративна процедура не має своїм результатом застосування примусових заходів, її мета полягає у забезпеченні реалізації прав або обов'язків певного суб'єкта правовідносин у сфері державного управління; адміністративна процедура завершується прийняттям відповідного нормативного акта, обов'язкового для виконання [279, с. 696].

Т. В. Мотрук доводить, що характерними ознаками адміністративних процедур є такі: дії, які покладені в основу адміністративної процедури, спрямовані на застосування норм матеріального адміністративного права, отже, сама процедура врегульована адміністративно-процесуальними нормами; дії, порядок вчинення яких регламентує адміністративна процедура, є послідовними, тобто складаються з чітко визначених послідовних етапів або стадій; суб'єктами адміністративно-процедурних правовідносин є органи державної влади, місцевого самоврядування та їхні посадові й службові особи, фізичні та юридичні особи; дії, які покладені в основу адміністративної процедури та вчиняються владним суб'єктом, мають на меті забезпечення або сприяння реалізації прав та законних інтересів осіб; логічним завершенням дій, здійснених владним суб'єктом, є закріплення їхнього результату у відповідному підзаконному індивідуальному акті, тобто в адміністративному акті. Проаналізувавши всі перераховані ознаки, науковець дійшов висновку, що адміністративна процедура — це встановлений адміністративно-процесуальними нормами порядок послідовного вирішення індивідуальної справи з метою забезпечення або

сприяння реалізації прав та законних інтересів осіб, що завершується прийняттям адміністративного акта [161, с. 193].

Вважаємо за необхідне погодитись із точкою зору В. Г. Перепелюка, який вказує, що ознаки та характеристики адміністративної процедури повинні формуватись, виходячи з розроблених наукою адміністративного права властивостей адміністративно-процесуальних правовідносин, серед яких варто вказати на такі: по-перше, адміністративно-процесуальні правовідносини передбачають визначеність взаємної поведінки його суб'єктів, що прописується відповідними правовими нормами. При цьому, ступінь визначеності взаємної поведінки суб'єктів залежить від змісту того чи іншого виду адміністративно-процесуальних правовідносин, зумовленого характером тієї сфери державного життя, у межах якої воно виникає. Більшою визначеністю характеризується процесуальний статус суб'єктів юрисдикційних проваджень, що складаються з приводу вирішення спорів. По-друге, реалізація будь-яких адміністративно-процесуальних правовідносин, як і правових відносин загалом, забезпечується заходами державного впливу [189, с. 21; 26].

Продовжуючи наукове дослідження, варто відзначити, що в науковій літературі поняття «адміністративна процедура» досить часто ототожнюють із категорією «адміністративний процес», що, на наше переконання, є неправильним. У вузькому розумінні адміністративний процес — це врегульований нормами адміністративного процесуального права порядок розгляду справ про адміністративні правопорушення та накладення адміністративних стягнень, а також застосування заходів адміністративного примусу [147, с. 238]. О. О. Дьоміна, А. Ф. Клеймана та В. А. Лорія вказують, що адміністративний процес — це врегульована законом адміністративно-процесуальна діяльність суб'єктів адміністративної юрисдикції — уповноважених (компетентних) виконавчих органів (посадових осіб) — із застосування норм матеріального права під час розв'язання адміністративно-

правової справи або під час розгляду справ про адміністративно-правові порушення [23, с. 40]. На переконання Д. М. Бахраха, особливістю адміністративного процесу є те, що він регулює не тільки юрисдикційну діяльність, тобто діяльність по розгляду спорів застосуванню примусових заходів, але і діяльність щодо реалізації регулятивних норм, тобто діяльність позитивного характеру [22, с. 267].

Як доводить М. М. Бурбика, адміністративний процес — це врегульована адміністративно-процесуальними нормами діяльність уповноважених суб'єктів, спрямована на реалізацію норм відповідних матеріальних галузей права в ході розгляду і вирішення індивідуально-визначених справ. До ознак адміністративного процесу вчений відносить такі: 1) адміністративний процес пов'язаний із державним управлінням, його правовими формами; 2) пов'язаний з матеріальними нормами адміністративного права; 3) це діяльність, в результаті якої виникають суспільні відносини, врегульовані нормами адміністративно-процесуального права [37].

Обов'язково, на нашу думку, слід навести точку зору В. П. Тимощука, який у своїй науковій праці узагальнює існуючі концепції розуміння адміністративного процесу й виділяє серед таких: а) деліктну (адміністративно-деліктну), яка охоплює відносини щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення та застосування заходів адміністративного примусу; б) юрисдикційну, яка зосереджує відносини щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення та адміністративне судочинство; в) судочинну (стосується лише адміністративного судочинства); г) адміністративно-юстиційну (охоплює відносини щодо розгляду скарг в адміністративному порядку та адміністративне судочинство); г) управлінську (вся діяльність органів публічної адміністрації); д) позитивно-управлінську (охоплює діяльність органів публічної адміністрації, за винятком відносин щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення); е) широку (всі

відносин щодо застосування адміністративно-правових норм будь-якими суб'єктами, а також застосування в низці випадків матеріальних норм інших галузей права) [260, с. 34].

Аналіз наведених вище наукових позицій дає змогу говорити про те, що відсутність єдиного наукового підходу щодо визначення понять «адміністративна процедура» та «адміністративний процес» призводить до певної правової невизначеності, що в результаті значно шкодить використанню даних наукових категорій на практиці. Ми ж, в свою чергу, переконані, що адміністративні процедури та адміністративний процес слід розмежовувати. Ключова відмінність полягає у тому, що адміністративний процес перш за все спрямований на те, щоб забезпечити охорону та захист законних прав та інтересів певного суб'єкта, а адміністративні процедури спрямовані на їх належну реалізацію.

Таким чином, узагальнюючи наведений вище матеріал, можна підсумувати, що адміністративні процедури діяльності юридичних відділів представляють собою сукупність законодавчо визначених послідовних дій уповноваженого суб'єкта, які він має здійснити задля реалізації прав, свобод та інтересів. Дотримання цих процедур сприяє реалізації завдань та функцій, що стоять перед юридичними відділами. На нашу думку, значення адміністративних процедур в контексті представленої проблематики полягає у тому, що вони: 1) забезпечують прозорість та ефективність діяльності юридичних відділів; 2) обмежують можливість виникнення зловживань з боку керівництва та посадових осіб відповідних підрозділів; 3) сприяють створенню необхідних умов для функціонування відділів та комфортних умов роботи всередині підрозділу; 4) їх дотримання сприяє реалізації принципів верховенства права та законності при здійсненні відповідної діяльності [121; 128].

Адміністративні процедури є різноманітними за своїм змістом, що обумовлює наявність великої кількості підходів щодо їх різновидів. Так, до

найпоширеніших адміністративних процедур у вітчизняній адміністративній науці відносять такі основні види: у справах за зверненнями громадян; у справах про адміністративні правопорушення; заохочувальні; дозвільно-реєстраційні; контрольно-наглядові; установчі; щодо підготовки та прийняття управлінських актів; щодо застосування заходів адміністративного припинення; з питань діловодства та документообігу; з питань кадрової роботи; щодо організації внутрішньоапаратної діяльності; щодо індивідуальних звернень юридичних осіб з питань управлінського характеру та ін. [63, с. 87–88].

В. В. Галуцько вказує, що з урахуванням комплексного характеру адміністративних процедур і широкого спектру їх можливого застосування логічно постає питання виокремлення видів адміністративних процедур. Існує декілька критеріїв для їх класифікації [54]:

1. Залежно від того, хто є ініціатором адміністративної процедури, виокремлюють: а) заявні адміністративні процедури, які виникають виключно за наявності заяви правосуб'єктної особи до суб'єкта публічного адміністрування з метою забезпечення реалізації своїх прав і свобод або сприяння в реалізації законних інтересів; б) втручальні адміністративні процедури, які виникають за ініціативи суб'єкта публічної адміністрації, за наявності для цього правових підстав.

2. Залежно від складності здійснення адміністративної процедури виділяють: а) прості адміністративні процедури, що полягають у вчиненні суб'єктом публічного адміністрування певних одноразових дій, які дозволяють завершити процедуру й ухвалити адміністративний акт; б) складні адміністративні процедури, які потребують здійснення складних нелінійних дій із можливим залученням спеціалістів, експертів, перекладачів тощо.

3. Залежно від кількості осіб, які претендують на отримання певного соціального результату, виокремлюють одноособові (наприклад, призначення пенсії за віком) і конкурсні процедури.

4. Залежно від сутності адміністративні процедури бувають: реєстраційними, дозвільними, інспекційними, екзаменаційними, акредитаційними, ліцензійними тощо [54].

I. В. Бойко доводить, що оскільки діяльність публічної адміністрації має дуже різноманітний характер, це обумовлює наявність відмінних один від одного правил її здійснення при вирішенні тих чи інших справ, прийнятті адміністративних актів. Тому адміністративну процедуру поділяють на види в залежності від критеріїв [29, с. 8–9]:

1) за суб'єктом, якому належить ініціатива виникнення правовідносин, процедуру поділяють на: ту, що ініціює приватна особа; ту, що ініціює суб'єкт публічного адміністрування;

2) другий вид адміністративної процедури має своїм початком рішення суб'єкта публічного адміністрування, вчинення ним дій, обумовлених здійсненням владних управлінських повноважень, встановлених законодавчими актами. Процедура цього виду може бути поділена на такі різновиди: втручальна, що включає в себе дії контрольно-наглядового або правообмежувального характеру; спрямована на задоволення суспільних потреб;

3) за критерієм складності правил, що охоплюються процедурою: проста, складна;

4) за критерієм кількості суб'єктів публічної адміністрації, що є учасниками процедури: здійснювані одним суб'єктом публічної адміністрації; здійснювані кількома суб'єктами публічної адміністрації;

5) за наслідками для приватної особи адміністративну процедуру поділяють на: правонадавальну (призначення пенсії, субсидії) або правопідтверджувальну (реєстрація речових прав на нерухоме майно тощо);

правообмежувальну (викуп земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, для суспільних потреб); зобов'язальну (проведення контрольно-наглядових заходів);

б) за змістовним наповненням адміністративна процедура може бути: реєстраційною; дозвільною; ліцензійною; контрольно-наглядовою; екзаменаційною, експертною, акредитаційною тощо [29, с. 8–9].

Ю. А. Тихомиров вважає, що адміністративні процедури поділяються на: організаційні (розподіл обов'язків, регламент взаємовідносин); прийняття рішень (правових актів, усних рішень); використання інформації (документообіг, інформаційне обслуговування); вирішення функціональних завдань (економічних, фінансових); делегування повноважень; вчинення юридичних дій (ліцензування та ін.); проведення координації тощо [261].

О. В. Левченко пропонує власний варіант класифікаційних критеріїв адміністративної процедури: 1) за порядком здійснення: звичайні та спрощені адміністративні процедури, де звичайна процедура передбачає діяльність у чітко визначених законом формах, дотримання яких є необхідною умовою законності прийнятого акта суб'єктом публічної адміністрації, спрощена — передбачає можливість коригування (як правило, мінімізацію) процедурних вимог до реалізації певних стадій. У разі застосування спрощеної (неформальної) процедури мають місце певні особливості, що обумовлюють специфіку застосування такої процедури; 2) залежно від суб'єкта ініціювання: заявні та втручальні. Заявна процедура — це процедура, що починається за зверненнями фізичних та юридичних осіб до органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Особливість цієї процедури полягає в тому, що ініціатором виступає приватна особа (громадяни України, іноземці, особи без громадянства, юридичні особи та громадські об'єднання без статусу юридичної особи тощо). Під втручальними процедурами розуміють діяльність, що здійснюється за ініціативою суб'єкта публічної адміністрації

за наявності потреби у захисті державних та суспільних інтересів, забезпеченні прав і свобод громадян, припиненні адміністративних правопорушень тощо; 3) залежно від предмета: щодо надання адміністративних послуг; щодо застосування заходів адміністративного примусу; контрольно-наглядові; атестаційні; нормотворчі (прийняття нормативно-правових актів); укладання адміністративно-правового договору тощо [139, с. 63].

Тож, узагальнюючи наведені вище наукові позиції вчених та враховуючи специфіку роботи юридичних відділів, вважаємо, що основними адміністративними процедурами в їх діяльності є:

– дозвільні процедури. Дозвіл можна розглядати як інтегруючу основу в регламентації відповідних видів діяльності. Саме адміністративний дозвіл визначає сутність і зміст юридичного режиму здійснення відповідної діяльності. Конкретна мета відповідних режимів повинна визначатися нормативно, водночас, важливо, щоб дозвільний порядок не повторював інші регулюючі процедури діяльності суб'єктів. Дозволи потрібні тільки у разі встановлення державою спеціальних адміністративно-правових режимів здійснення відповідної діяльності або використання певних об'єктів. Суть дозволу полягає не у наданні особі права здійснювати заборонені дії, а в забезпеченні кваліфікованого та безпечного здійснення діяльності. Словник української мови визначає дозвіл як надання права на здійснення чого-небудь, тобто документ, який посвідчує таке право [264; 32]. Під дозвільними процедурами В. В. Галуцько розуміє встановлений чинним законодавством порядок діяльності суб'єктів публічного адміністрування, за результатами якої надаються дозволи на провадження певних видів діяльності та здійснення юридично значущих дій. Ключовими цілями дозвільних процедур є: забезпечення безпеки громадян та інтересів держави; надання можливостей для реалізації певних прав особи, передусім у сфері економічної діяльності; унормування контролю за діяльністю, щодо якої

суб'єктом публічного адміністрування надано дозвіл. Ознаками дозвільних процедур є такі: це послідовні дії суб'єктів публічного адміністрування; множинність суб'єктів, які правомочні надавати дозволи; множинність видів дозволів (ліцензія, сертифікат, спеціальний дозвіл, рішення, погодження тощо) [54, с. 202–203];

– процедури притягнення до відповідальності, зокрема адміністративної. Взагалі інститут адміністративної відповідальності є одним з важливих інститутів адміністративного права, який виступає важливим засобом охорони громадського порядку і якому притаманні всі ознаки юридичної відповідальності. За допомогою цього інституту здійснюється захист не тільки адміністративно-правових відносин, а й відносин, врегульованих нормами фінансового, екологічного, трудового, митного, а в деяких випадках цивільного права та процесуальних галузей [12].

І. П. Голосніченко визначає, що адміністративна відповідальність — це різновид юридичної відповідальності, що являє собою сукупність адміністративних правовідносин, які виникають у зв'язку із застосуванням уповноваженими органами (посадовими особами) до осіб, що вчинили адміністративний проступок, передбачених нормами адміністративного права особливих санкцій — адміністративних стягнень [61, с. 430–431].

Досить розгорнуто до визначення адміністративної відповідальності підійшли С. М. Алфьоров та інші автори підручника «Адміністративне право». Вчені дійшли висновку, що адміністративна відповідальність являє собою регламентовані нормами адміністративного права відносини між порушником адміністративно-правової норми та уповноваженим державним органом з приводу скоєного адміністративного правопорушення. Хоча сутність цих відносин і зводиться до обов'язку порушника перетерпіти обмеження, позбавлення або інші несприятливі наслідки, що визначені санкцією порушеної статті закону, але поняття «адміністративна відповідальність» не слід зводити до поняття «адміністративне стягнення»,

оскільки адміністративна відповідальність включає такі елементи як державний осуд діяння і особи, яка його скоїла, і застосування до порушника заходів, визначених санкцією порушеної статті закону, тобто адміністративного стягнення [12]. Адміністративна відповідальність настає за скоєння адміністративного проступку. Адміністративній відповідальності, як різновиду юридичної відповідальності, продовжують правники, притаманні такі ознаки: 1) має зовнішній характер; 2) застосовується лише за вчинення правопорушення; 3) пов'язана з державним примусом у формах каральних і правовідновлюючих заходів; 4) визначена у нормах права; 5) притягнення правопорушника до відповідальності здійснюється в певному процесуальному порядку; 6) притягнення до відповідальності здійснюється уповноваженими державними органами та посадовими особами; 7) винна у вчиненні правопорушення особа несе певні втрати матеріального та побутового характеру, які передбачені законом [12].

Завершуючи розгляд адміністративної процедури притягнення до адміністративної відповідальності, слід відзначити, що традиційно у процедурі притягнення до адміністративної відповідальності можна умовно виділити такі етапи: виявлення порушення та складання протоколу про адміністративне правопорушення; розгляд справи про адміністративне правопорушення; винесення постанови у справі (прийнята постанова при цьому може бути оскаржена); виконання постанови [25];

– процедура надання адміністративних послуг. Взагалі адміністративну послугу можна розглядати у двох аспектах: а) як публічно-владну діяльність адміністративного органу, спрямовану на забезпечення (юридичне оформлення) умов для реалізації прав фізичної або юридичної особи, яка здійснюється за заявою цієї особи; б) як результат публічно-владної діяльності адміністративного органу, спрямованої на забезпечення (юридичне оформлення) умов для реалізації суб'єктивних прав фізичної або юридичної особи, яка здійснювалась за заявою особи [259]. Основними

ознаками, які притаманні адміністративним послугам, є такі:

- 1) адміністративна послуга надається за заявою (зверненням) фізичної або юридичної особи;
- 2) надання адміністративних послуг пов'язане із забезпеченням умов для реалізації суб'єктивних прав конкретної особи;
- 3) адміністративні послуги надаються адміністративними органами і обов'язково через реалізацію владних повноважень. Тобто отримати конкретну адміністративну послугу можна лише у відповідному (як правило, тільки одному) адміністративному органі. Органом також буде вважатися будь-який суб'єкт (у т.ч. установа, організація, підприємство незалежно від форми власності), який на виконання закону чи в порядку делегування здійснює функції державного управління або місцевого самоврядування;
- 4) для отримання адміністративних послуг фізичним та юридичним особам необхідно виконати певні вимоги, визначені законом (тобто має бути дотриманий встановлений порядок одержання відповідної послуги);
- 5) право на отримання особою конкретної адміністративної послуги та відповідне повноваження адміністративного органу має бути безпосередньо передбачене чинним законодавством;
- 6) результатом адміністративної послуги в процедурному значенні є адміністративний акт, що має індивідуальний характер (дозвіл, ліцензія, сертифікат та інше рішення або дія адміністративного органу, якими задовольняється заява особи) та має конкретного адресата — одержувача адміністративної послуги, тобто особу, яка звернулася за цією послугою [152, с. 63];

– кадрові процедури. Вказані процедури є базовими складовими організації процесу й безпосереднього здійснення управління кадрами, від якості, чіткості та однозначності яких прямо залежать результативність діяльності юридичних відділів та, відповідно, ступень задоволення потреб і запитів громадян [67];

– контрольно-наглядові процедури. Контрольно-наглядові процедури мають у своїй структурі дві основні складові. Контроль та нагляд завжди

розпочинаються зі спостереження за об'єктом контролю та накопичення інформації (даних) стосовно предмета перевірки і продовжуються аналітичною діяльністю, що має на меті встановити відповідність стану речей нормі, правилу, стандарту тощо, закріпивши це у вигляді висновку. Зазвичай зібрана інформація та висновок, зроблений за результатом перевірки, закріплюються у вигляді письмового акта перевірки (контролю, ревізії тощо) або іншого процесуального документа (протоколу) [13];

– процедури діловодства. Діловодство — це діяльність, що охоплює документування (створення документів) та організацію роботи з документами: організацію документообігу, використання інформаційно-пошукових систем документів органу, контроль виконання документів і підготовку документів для передачі в архів [256, с. 562]. Окрім того, слід вказати, що діловодство в сучасному суспільстві включає такі поняття [215, с. 62]: 1) документування — запис за встановленими формами управлінських рішень та дій у цілях їх закріплення та передачі; 2) документообіг — рух документів в організації з моменту їх отримання чи утворення до завершення виконання чи відправки; 3) справа — сукупність документів чи документ, що відноситься до певного питання чи галузі діяльності організації; 4) документ — інформація, що записана на будь-якому матеріалі, що видана чи отримана будь-якою фізичною чи юридичною особою, у будь-якій організації для використання у своїй діяльності; 5) єдина державна система діловодства (ЄДСД) — це науково впорядкований комплекс основних положень, норм, правил і рекомендацій, які регламентують процеси діловодства; 6) класифікація документів — це поділ документів на класи за узагальненими ознаками подібності та відмінності; 7) нормативно-методична база діловодства — це сукупність законів, нормативних актів і методичних документів, що регламентують технологію створення, обробки, зберігання й використання документів у діяльності установи [215, с. 62]. Основними цілями діловодства, як підкреслює Л. В. Прокопець, є: а) забезпечення

ефективного процесу управління; б) утворення документів; в) зберігання доступу до документів [215, с. 62].

Завершуючи представлений підрозділ наукового дослідження, слід відмітити, що вказаний перелік адміністративних процедур діяльності юридичних відділів не претендує на вичерпність, втім, вони досить змістовно відображають зміст діяльності вказаних структурних підрозділів. Дотримання адміністративних процедур має пріоритетне значення в діяльності юридичних відділів, забезпечуючи необхідний рівень законності в їх роботі [121].

Висновки до розділу 2

Узагальнено, що адміністративно-правове забезпечення діяльності юридичних відділів представляє собою сукупність визначених нормами адміністративного права заходів та інструментів, які спрямовані на створення необхідних правових та організаційних умов для реалізації вказаними відділами свого адміністративно-правового статусу. Адміністративно-правовому забезпеченню притаманний ряд специфічних особливостей, серед яких важливе місце займають об'єкт та предмет забезпечення діяльності юридичних відділів.

Встановлено, що об'єктом адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів є суспільні відносини, які виникають у процесі формування, реалізації та припинення юридичними відділами свого правового статусу. Відзначено, що поняття об'єкта змінюється в залежності від сфери, в якій воно застосовується.

З'ясовано, що «предмет» є вужчим, аніж «об'єкт адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів». А відтак, на нашу думку, предмет відповідного забезпечення складають такі групи

правовідносин: 1) правовідносини, пов'язані з утворенням, реорганізацією та ліквідацією відповідних відділів; 2) правовідносини, що пов'язані із безпосередньою організацією роботи юридичних відділів, зокрема матеріально-технічне, фінансове, кадрове забезпечення; 3) правовідносини, пов'язані із забезпечення ефективної взаємодії між працівниками всередині відділу, а також між юридичними відділами та іншими структурними підрозділами.

Аргументовано, що об'єкт та предмет адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів є взаємопов'язаними категоріями. Вони співвідносяться між собою як ціле та частка. Якщо говорити більш детально, то предмет вказує на конкретні межі та рамки, в яких адміністративно-правове забезпечення впливає на об'єкт. А відтак, можна стверджувати, що в рамках представленої наукової проблематики предмет більш детально окреслює правовідносини, що складають зміст діяльності юридичних відділів та безпосередньо підпадають під регулятивний вплив норм адміністративного права взагалі та механізму адміністративно-правового забезпечення зокрема.

Відзначено, що адміністративно-правове забезпечення діяльності юридичним відділів є складним та багатоаспектним процесом, який має здійснюватись у певних напрямках та за допомогою використання законодавчо визначених форм та методів. Лише у такому випадку, як вбачається, є можливим створити всі необхідні організаційні та правові умови для того, щоб юридичні відділи могли якісно та ефективно виконувати завдання та функції, які покладаються на них нормами чинного законодавства та локальних нормативно-правових актів (зокрема статутів, колективних договорів тощо).

Встановлено, що з точки зору етимології напрямок — це лінія руху, шлях розвитку. В контексті представленої проблематики під напрямком слід розуміти певний вектор, якого мають дотримуватись уповноважені суб'єкти

зادля створення всіх необхідних умов для забезпечення ефективного функціонування юридичних відділів. Тож ми, спираючись на аналіз наукових позицій та норм чинного законодавства України, можемо говорити про те, що адміністративно-правове забезпечення діяльності юридичних відділів здійснюється у наступних ключових напрямках: по-перше, створення нормативно-правових та організаційних умов для ефективного функціонування юридичних відділів; по-друге, визначення процедурних аспектів діяльності юридичних відділів; по-третє, створення ефективного функціонування системи нагляду і контролю за діяльністю юридичних відділів взагалі та кожного окремого працівника зокрема. Вказане, в свою чергу, дозволить не тільки перевіряти та оцінювати роботу відділу, а й вирішити існуючі проблеми; по-четверте, забезпечення юридичних відділів професійними кадрами, а також створення умов для їх постійного професійного та особистісного зростання; по-п'яте, фінансове та матеріально-технічне забезпечення діяльності відповідних відділів; по-шосте, інформаційне забезпечення діяльності досліджуваних відділів.

Під формою адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів запропоновано розуміти законодавчо визначений зовнішній вираз практичної діяльності уповноважених суб'єктів, яка здійснюється за допомогою використання різноманітних інструментів та засобів з метою створення всіх необхідних умов для функціонування відповідних підрозділів. Основними формами адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів є: нормотворча, контрольно-наглядова, прийняття управлінських рішень, укладання адміністративних договорів тощо.

Встановлено, що метод адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів слід розуміти як сукупність законодавчо визначених інструментів та засобів, які використовуються уповноваженими суб'єктами задля забезпечення ефективного функціонування досліджуваних

у дисертаційній роботі підрозділів. До вказаних методів віднесено: метод приписів, імперативний метод, метод заборон, дозвільний метод, метод стимулювання.

Акцентовано увагу, що заборона, як метод адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів, представляє собою законодавчо визначений перелік дій, від здійснення яких мають утримуватись юридичні відділи при здійсненні своєї діяльності. Це, в свою чергу, дозволить забезпечити необхідний рівень законності в їх роботі.

Наголошено, що метод стимулювання дозволяє забезпечити більш ефективне виконання юридичними відділами та їх працівниками функцій, що на них покладено. Стимулювання дає змогу: а) підвищити ефективність роботи відділу шляхом надання певних привілеїв; б) покарати за невиконання та/або неналежне виконання своїх обов'язків, що, в свою чергу, також є стимулом для належного виконання завдань, які стоять перед юридичними відділами та їх посадовими особами.

Узагальнено, що визначення напрямів, форм та методів адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів має важливе теоретичне та практичне значення, оскільки це дозволяє створити умови для дотримання принципів законності, доцільності та ефективності при здійсненні відповідної діяльності. Окреслені вище наукові категорії тісно пов'язані між собою, адже напрямки вказують, у якому векторі має здійснюватись адміністративно-правове забезпечення, форми вказують, яким саме чином, а методи характеризують інструменти, за допомогою яких досягається кінцева мета. А тому ми переконані, що окреслені нами форми та методи обов'язково мають бути закріплені на законодавчому рівні.

Відзначено, що під правовою процедурою необхідно розуміти визначений нормами чинного законодавства України порядок здійснення відповідної діяльності, яка, в свою чергу, забезпечує реалізацію та функціонування певних матеріальних правовідносин. Саме дотримання

правової процедури забезпечує досягнення цілей нормативно-правового регулювання у будь-якій сфері суспільних правовідносин. Справедливо буде відзначити, що сутність та зміст правової процедури змінюються в залежності від сфери суспільних відносин, а також норм права, які ці відносини регулюють. А тому в контексті обраної проблематики нас найбільше цікавлять саме адміністративні процедури.

Аргументовано, що відсутність єдиного наукового підходу щодо визначення понять «адміністративна процедура» та «адміністративний процес» призводить до певної правової невизначеності, що в результаті значно шкодить використанню даних наукових категорій на практиці. Ми ж, в свою чергу, переконані, що адміністративні процедури та адміністративний процес слід розмежовувати. Ключова відмінність полягає у тому, що адміністративний процес перш за все спрямований на те, щоб забезпечити охорону та захист законних прав та інтересів певного суб'єкта, а адміністративні процедури спрямовані на їх належну реалізацію.

Доведено, що адміністративні процедури діяльності юридичних відділів представляють собою сукупність законодавчо визначених послідовних дій уповноваженого суб'єкта, які він має здійснити задля реалізації прав, свобод та інтересів. Дотримання цих процедур сприяє реалізації завдань та функцій, що стоять перед юридичними відділами. Підкреслено, що значення адміністративних процедур в контексті представленої проблематики полягає у тому, що вони: 1) забезпечують прозорість та ефективність діяльності юридичних відділів; 2) обмежують можливість виникнення зловживань з боку керівництва та посадових осіб відповідних підрозділів; 3) сприяють створенню необхідних умов для функціонування відділів та комфортних умов роботи всередині підрозділу; 4) їх дотримання сприяє реалізації принципів верховенства права та законності при здійсненні відповідної діяльності.

З'ясовано, що основними адміністративними процедурами в діяльності юридичних відділів є: дозвільні процедури; процедури притягнення до відповідальності, зокрема адміністративної; процедура надання адміністративних послуг; кадрові процедури; контрольно-наглядові процедури; процедури діловодства. Відмічено, що вказаний перелік адміністративних процедур діяльності юридичних відділів не претендує на вичерпність, втім, вони досить змістовно відображають зміст діяльності вказаних структурних підрозділів.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ВІДДІЛІВ В УКРАЇНІ

3.1. Зарубіжний досвід правового забезпечення діяльності юридичних відділів та можливості його використання в Україні

Сучасна Україна — це прогресивна правова, демократична держава, вектор розвитку якої спрямований на перейняття західноєвропейських тенденцій побудови соціальних та правових відносин. Ключовою ціллю еволюції нашої країни є імплементація світової гуманістичної ідеології, проповідування толерантного відношення людей один до одного, укорінення людиноцентристських принципів роботи органів державної влади. Слідування даному вектору розвитку неможливе поза вивченням зарубіжного досвіду у всіх сферах внутрішньодержавного життя та спробами імплементації їх у рамках національних реалій. Не є виключенням в даному випадку і аспект правового забезпечення діяльності юридичних відділів. В означеному напрямку дослідження зарубіжного досвіду є необхідним завданням розпочатого дисертаційного дослідження, адже визначення позитивних моментів останнього дасть можливість опрацювати шляхи удосконалення правового регулювання діяльності юридичних відділів в Україні.

Необхідно відмітити, що в кожній окремій державі підхід до правового та організаційного забезпечення діяльності юридичних відділів має свої особливості. В окремих державах зазначений аспект прямо залежить від місця правової діяльності у суспільстві в цілому. Наприклад, на території Сполучених Штатів Америки (далі — США) сформовано уявлення про правника як суто захисника інтересів клієнта (держави, громади, підприємства, приватної особи), суспільного реформатора, а також

відповідальної перед громадськістю особи. Юридична професія розглядається як система, що ґрунтується на певній філософії, а її основу закладають певні керівні принципи. До того ж дворівнева правова система США потребує кваліфікованих фахівців, які повинні володіти правовими знаннями, практичними вміннями та навичками його застосування. Соціальна активність правника сягає свого піку, коли він постає не тільки учасником правореалізації, виконавцем волевиявлень, втілених у законодавстві та практиці, а й безпосереднім правотворцем чи каталізатором правотворчості [49]. Внаслідок цього в США немає поділу представників юридичної професії на адвокатів, звичайних правників і т. ін. На території цієї держави юрист є юристом, незважаючи на місце своєї трудової діяльності, тобто це представник інтересів клієнта. Так, юридичні служби в США — це фактично спеціально уповноважені підрозділи юристів органів влади, діяльність яких направлено в першу чергу на представлення інтересів відповідних державних відомств.

Регулювання та правове забезпечення діяльності юридичних служб в США також має свої особливості. Так, регламент сфери юридичної освіти та практики права в США здійснюється самими правниками (принцип саморегулювання). Верховні суди більшості штатів закріпили у конституційному праві положення про те, що їх повноваження у сфері регулювання діяльності правників — невід’ємна частина судової функції. Таким чином, ще положення судової влади, передбачене конституцією штату, наділяє суди відповідними регулятивними повноваженнями. Їх реалізація, передусім, виявляється у врегулюванні питань ліцензування юридичної практики та дисциплінарної відповідальності правників. Регулювання сфери юридичної освіти, насамперед її змісту та форми, здійснюється спільно із судовою владою, уповноваженими громадськими організаціями правників (зокрема, Американська асоціація юристів) та навчальними закладами, які відносно автономно здійснюють підготовку

правників. Відтак, правництво та, зокрема, громадські організації правників здійснюють функцію саморегулювання діяльності правників, водночас забезпечуючи захист правників від політичного контролю з боку штату [49]. Таким чином, регулювання діяльності юридичних служб в США, по-перше, здійснюється цілком автономно за рахунок сил самоврядування правників, а по-друге, засновується на законодавстві кожного штату окремо.

Схожа правова модель юридичної діяльності та організації юридичних служб побудована на сьогоднішній день у Великій Британії. Так, в Англії відсутній будь-який єдиний закон або нормативний акт, який би регулював діяльність юристів та принципи побудови їх організації. Як правило, діяльність всіх англійських юристів об'єднується поняттям «адвокатура». Відмітити варто, що, як й інші установи та інститути англійського права, адвокатура у її нинішньому вигляді формувалась протягом століть і зараз функціонує на ґрунті королівських хартії, окремих парламентських актів, урядових постанов, правил, прийнятих керівними органами адвокатських організацій, судових рішень, традицій та звичаїв. До них, зокрема, можна віднести королівські хартії (1845, 1872, 1903, 1909 та 1954 років), на основі яких сформувалася одна з найбільших та впливових організацій адвокатів — «Юридичне товариство», а також серію парламентських актів. Одночасно приймалися аналогічні акти по Шотландії та Ірландії, а після 1921 року — по Ольстеру, зокрема, акти в галузі кримінального права та правосуддя, в кримінальних справах, акти «Про захист малозабезпечених ув'язнених» 1930 року, «Про юридичну допомогу та консультації» 1949 року, «Закон про правову допомогу» 1974 року, численні постанови, видані на його основі, акти лорда-канцлера, який керує галуззю правосуддя, тощо. При цьому, професія адвоката в Англії є основою практичної юриспруденції. Адвокати обслуговують органи держави, в тому числі й поліцію; виступають обвинувачами від імені держави та приватних осіб в кримінальних справах; викладають в університетах, займають посади міністрів та інших вищих

службовців в уряді; призначаються суддями (судді усіх вищих інстанцій є адвокатами з великим досвідом практичної роботи), здійснюють нотаріальні дії, посвідчують угоди, складають договори, заповіти та ін. [229]. Адвокатські об'єднання в структурі органів державної влади формують собою юридичні відділи та служби, на які покладається здійснення правової роботи в органах влади, а також представлення їх інтересів.

Свої особливості має система правового забезпечення юридичних відділів в органах влади на території сьогоденної Німеччини. Вся юридична діяльність в державі представлена адвокатами. В даний час діяльність адвокатури в Німеччині регулюється спеціальним законодавством, до основних актів якого відносяться: Федеральний закон про адвокатуру від 1959 року та Федеральне положення про оплату послуг адвокатів від 1957 року. Колегії адвокатів в Німеччині утворюються за територіальним принципом і об'єднують адвокатів, приписаних до суду однієї і тієї ж землі. Виконавчим органом колегії є правління, зазвичай складається з семи осіб. Якщо при виборі членів правління не подає більшості голосів за того чи іншого кандидата, вирішальним є не голос голови, а жереб. Всі існуючі в Німеччині колегії адвокатів об'єднані у Федеральну палату адвокатів. Органами управління Палати є Загальні збори її членів і Президія Палати, які беруть участь в законодавчому процесі шляхом внесення пропозицій і рекомендацій до парламенту і займаються проведенням консультацій. З 1994 року в Палаті утворено Статутні збори, що є представницьким органом Палати. У нього входять по представнику від кожної регіональної палати і по представнику від кожної тисячі адвокатів. Завданнями Статутних зборів є регулювання відносин між адвокатами, адвокатами і громадянами, адвокатами і державними органами. Крім того, Статутні збори займаються питаннями підвищення кваліфікації адвокатів, представництвом адвокатури Німеччини перед організаціями інших країн [100]. Окрім захисту та представництва клієнтів у судових органах, адвокати Німеччини на основі

спеціального договору можуть надавати послуги в ролі юрисконсультів. Саме на підставі такого договору між адвокатом або адвокатським об'єднанням та конкретним органом влади формують юридичні служби органів влади, державних підприємств, установ та організацій в Німеччині [100].

У Польщі правова допомога юридичним особам, зокрема державної форми власності, та органам влади надається правовими радниками. Слід підкреслити, що обов'язки і права правового радника (юрисконсульта) регулюються Законом Республіки Польща «Про правових радників». Відповідно до статей вказаного закону, органами самоврядування правових радників в Польщі є: Загальнопольський з'їзд правових радників, Національна рада правових радників, Вищий дисциплінарний суд, загальні збори окружної палати правових радників, рада окружної палати правових радників, окружна ревізійна комісія та окружний дисциплінарний суд. Членами цих органів самоврядування можуть бути тільки правові радники. Таким чином, правові радники організовані за принципами професійного самоврядування. Законом «Про правових радників» визначено, що нагляд за діяльністю органів самоврядування правових радників здійснює Міністр юстиції Польщі у визначених обсягах і формах. Законом Польщі «Про правових радників» визначено конкретні принципи здійснення професійної діяльності правовим радником. Метою надання правової допомоги правовими радниками є здійснення законодавчого захисту інтересів суб'єктів. Правовий радник зобов'язаний здійснювати свої обов'язки зі старанністю, що базується на юридичних знаннях, з дотриманням принципів професійної етики. Він зобов'язаний зберегти таємниці, про які дізнався у зв'язку із наданням правової допомоги відповідним суб'єктам [78, с. 166–167].

Цікавим є досвід країн пострадянського простору в галузі організації та правового забезпечення діяльності юридичних служб в органах влади, а

також на підприємствах, в установах та організаціях. Так, на території Республіки Білорусь регулювання роботи юридичних служб відбувається на центральному рівні. В зазначеній сфері існує спеціальний нормативно-правовий акт — Постанова Ради Міністрів Республіки Білорусь «Про деякі заходи, спрямовані на підвищення ролі й якості роботи юридичних служб» від 31.12.2008 р. № 2070 [171]. Даним нормативно-правовим актом затверджено положення про юридичні служби органів влади, а також інших підприємств та організацій, підпорядкованих Уряду Республіки Білорусь. В положенні указується, що юридична служба республіканського органу державного управління, в тому числі його департаменту, і іншої державної організації, підпорядкованих Уряду Республіки Білорусь, місцевого виконавчого і розпорядчого органу, його структурного підрозділу з правами юридичної особи — структурний підрозділ (головне управління, управління, відділ, сектор) або посада головного юрисконсульта, створювані з метою правового забезпечення функціонування державного органу і дотримання законності його діяльності [171].

У республіканському органі державного управління, підпорядкованому Уряду Республіки Білорусь, організовується юридична служба у вигляді самостійного структурного підрозділу. У департаментах республіканських органів державного управління, державних організаціях, підпорядкованих Уряду Республіки Білорусь, місцевих виконавчих і розпорядчих органах організовується юридична служба у вигляді структурного підрозділу або посади головного юрисконсульта. Юридична служба державного органу комплектується з числа працівників, які мають вищу юридичну освіту і стаж роботи за фахом, встановлений законодавством [171]. У своїй діяльності юридична служба державного органу керується Конституцією Республіки Білорусь, іншими актами законодавства. Основними завданнями юридичної служби державного органу є:

- сприяння в забезпеченні дотримання законності в діяльності державного органу і його посадових осіб;
- безпосередня участь в підготовці проектів нормативних правових актів відповідно до компетенції державного органу;
- правове консультування посадових осіб і структурних підрозділів державного органу за основними напрямками його діяльності;
- ведення обліку нормативних правових актів, прийнятих самим державним органом, участь у формуванні в Республіці Білорусь єдиного еталонного банку даних правової інформації;
- представлення інтересів державного органу в судах та інших державних органах з правових питань [171].

Аналогічним чином побудовано систему правового регулювання діяльності юридичних служб в Російській Федерації та Республіці Узбекистан. Так, на території РФ на сьогоднішній день діє Постанова Уряду Російської Федерації «Про затвердження типового положення про юридичну службу федерального органу виконавчої влади» від 02.04.2002 р. № 207. В положеннях документа зазначається, що юридична служба федерального органу виконавчої влади створена для правового забезпечення його діяльності. Юридична служба здійснює свою діяльність у взаємодії зі структурними підрозділами центрального апарату федерального органу виконавчої влади, територіальними органами федерального органу виконавчої влади, а також організаціями, що входять в систему цього федерального органу. Основним завданнями юридичної служби є правове забезпечення діяльності федерального органу виконавчої влади, здійснення роботи, пов'язаної з удосконаленням законодавства Російської Федерації, що регулює питання, які входять в компетенцію федерального органу, а також поліпшення якості проектів нормативних правових актів. Юридична служба формується у вигляді самостійного структурного підрозділу центрального апарату федерального органу виконавчої влади (департамент, головне

управління, управління, відділ) і очолюється керівником (начальником), який призначається на посаду і звільняється з посади відповідно до встановленого федеральним законодавством порядку [173]. Юридична служба виконує наступний спектр завдань:

- готує або бере участь в підготовці (аналізує, здійснює правову експертизу) проектів федеральних законів, а також указів і розпоряджень Президента Російської Федерації, постанов і розпоряджень Уряду Російської Федерації, інших нормативних правових актів, що розробляються федеральним органом виконавчої влади;

- проводить правову експертизу проектів наказів, інструкцій, постанов, розпоряджень та інших нормативних правових актів федерального органу виконавчої влади;

- готує самостійно або спільно з іншими структурними підрозділами пропозиції про зміну або скасування наказів та інших нормативних правових актів федерального органу виконавчої влади;

- готує самостійно або спільно з іншими структурними підрозділами висновки щодо проектів нормативних правових актів, що надходять до федерального органу виконавчої влади;

- візує проекти нормативних правових актів, які подаються на підпис керівнику федерального органу виконавчої влади;

- бере участь у розробленні пропозицій щодо вдосконалення державного управління у сфері діяльності федерального органу виконавчої влади;

- узагальнює спільно з іншими структурними підрозділами практику застосування законодавства Російської Федерації, розробляє пропозиції щодо його вдосконалення і вносить їх на розгляд керівника федерального органу виконавчої влади;

– бере участь у підготовці проектів міжнародних договорів, за дорученням керівника федерального органу виконавчої влади проводить правову експертизу проектів міжнародних договорів [173].

В Республіці Узбекистан ключовим нормативно-правовим актом, який регламентує діяльність юридичних служб, є Постанова Президента Республіки Узбекистан «Про міри щодо ефективного удосконалення діяльності юридичних служб» від 19.01.2017 р. № ПП-2733. Даною постановою затверджено Положення про юридичну службу державного органу та організації, відповідно до якого юридична служба — це самостійний структурний підрозділ або посада, які створюються або вводяться в обов'язковому порядку з метою правового забезпечення діяльності державного органу і організації відповідно до нормативів і критеріїв, визначених законодавством. Юридична служба підпорядковується безпосередньо керівнику державного органу та організації. Юридична служба може створюватися у формі юридичного департаменту, юридичного управління, юридичного відділу, юридичного бюро або складатися з одного штатного головного юрисконсульта, провідного юрисконсульта, старшого юрисконсульта або юрисконсульта. Не допускається скорочення і перерозподіл наявних штатних одиниць юридичної служби в інші структурні підрозділи державного органу та організації [170]. Основними напрямками діяльності юридичної служби є:

– організація забезпечення верховенства закону і законності в правозастосовчій діяльності державного органу і організації;

– здійснення контролю за відповідністю законодавству проектів нормативно-правових та інших документів, що розробляються державним органом або організацією;

– участь у нормотворчій діяльності державного органу і організації, координація роботи його підрозділів в питаннях підготовки пропозицій щодо вдосконалення законодавства;

– участь в підвищенні правової культури і правової грамотності працівників державного органу та організації, доведенні до них суті і значення прийнятих нормативно-правових актів, в тому числі з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій;

– ведення договірно-правових і претензійно-позовних робіт, забезпечення надійного захисту майнових та інших інтересів державного органу, організації [170].

Позитивним моментом положення є те, що в його рамках функції юридичних служб в загальному переліку визначено за відповідними групами. Так, в документі говориться, що для реалізації основних напрямків діяльності юридична служба здійснює такі функції:

1) у сфері організації забезпечення верховенства закону і законності в правозастосовчій діяльності державного органу і організації: а) вносить пропозиції щодо усунення правопорушень в державному органі та організації, а також відповідних підрозділах, причин і умов, що сприяють їх вчиненню; б) здійснює експертизу проектів наказів, розпоряджень, договорів та інших документів юридичного характеру, які подаються керівництву державного органу та організації, на предмет їх відповідності законодавству і, за відсутності зауважень та пропозицій, візує їх; в) дає висновок щодо рішень державних органів і організацій, що впливають на реалізацію прав і свобод фізичних і юридичних осіб, тощо;

2) у сфері здійснення контролю за відповідністю законодавству проектів нормативно-правових актів та інших документів, що розробляються (прийняті) державним органом і організацією, а також участі в нормотворчій діяльності державного органу і організації, координації роботи його підрозділів в питаннях підготовки пропозицій щодо вдосконалення законодавства: а) розробляє або бере участь в розробці поточних і перспективних програм нормотворчої діяльності державного органу і організації, реалізації та контролі за їх виконанням; б) самостійно або спільно

з іншими підрозділами проводить правову експертизу проектів нормативно-правових актів, поданих на експертизу або узгодження, готує правові висновки про їх відповідність законодавству, правилам законодавчої техніки, обґрунтованості та доцільності;

3) у сфері участі в підвищенні правової культури і правової грамотності працівників державного органу та організації, доведенні до них суті і значення прийнятих нормативно-правових актів, в тому числі з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій: а) готує для керівництва державного органу та організації аналітичні матеріали з питань законодавства; б) вносить пропозиції про організацію заходів щодо підвищення правових знань працівників державного органу та організації, а також підрозділів, що входять в його систему, бере участь у проведенні цих заходів; в) здійснює роботу з правової пропаганди законодавства, що стосується діяльності державного органу і організації, тощо;

4) у сфері ведення договірно-правових і претензійно-позовних робіт, забезпечення надійного захисту майнових та інших інтересів державного органу та організації: а) при виникненні суперечок з державними органами та організаціями, а також з громадянами самостійно або спільно з іншими підрозділами вживає заходів щодо їх врегулювання в досудовому порядку; б) спільно з іншими підрозділами бере участь в роботі з підготовки та укладення договорів державним органом і організацією, перевіряє їх відповідність законодавству і візує проекти договорів тощо[170].

В законодавстві Республіки Молдова у нормативному матеріалі не проводиться диференціація термінів щодо виділення змісту юридичної служби органу державної влади чи державного підприємства. В цій країні у законодавчій базі закріплено поняття «юридична служба публічного управління». Визначається, що остання створюється з метою правового забезпечення діяльності організацій, віднесених до сфери публічного управління. Юридична служба здійснює свою діяльність у взаємодії зі

структурними підрозділами центрального апарату органів публічного управління, їх територіальними підрозділами. На подібні служби покладається широке коло завдань, а саме:

- розробка або участь в розробці проектів законів, а також указів Президента Республіки Молдова, постанов і ордонансів Уряду Республіки Молдова, інших нормативних актів, що розробляються органом публічного управління;

- здійснення правової експертизи проектів наказів, інструкцій, постанов, розпоряджень та інших нормативних актів органу публічного управління;

- розробка спільно з іншими структурними підрозділами органів публічного управління пропозицій про внесення змін або про скасування (визнання такими, що втратили силу) наказів та інших нормативних актів органу публічного управління;

- підготовка висновків щодо проектів нормативних актів, що надходять до органу публічного управління, тощо [172].

Отже, проведений у підрозділі дисертації аналіз дозволив детально розглянути зарубіжний досвід правового забезпечення діяльності юридичних відділів на прикладі таких країн як Сполучені Штати Америки, Великобританія, Німеччина, Республіка Молдова, Республіка Білорусь, Російська Федерація та Республіка Узбекистан. Отримані відомості дають підстави стверджувати, що на сьогоднішній день в світі існує дві основоположні моделі організації та правового забезпечення роботи юридичних відділів, а саме західна та східна. Перша притаманна країнам англосаксонського права та окремим країнам Європейського Союзу. Як правило, до характерних чинників даної моделі можна віднести:

- складну систему правового регулювання діяльності юридичних відділів, в якій, поряд із загальнонаціональним законодавством, існує законодавство територіальних утворень, наприклад, штатів, земель тощо;

- представлення юридичної професії виключно суб'єктами адвокатської діяльності та іншими віднесеними до неї особами;
- високий рівень професіоналізму та освітніх вимог до представників юридичної професії, зокрема тих, що провадять діяльність із представлення інтересів органів влади;
- підхід до організації юридичних відділів не як звичайних структурних підрозділів, а як угруповання корпоративних юристів, які за договором працюють на відповідний державний орган чи підприємство.

В свою чергу, друга модель характерна для країн пострадянського простору та має наступні загальні ознаки:

- юридична служба утворюється як самостійний структурний підрозділ, вид якого залежить від обсягу, характеру та складності правової роботи (управління, відділ, бюро, сектор, група, департамент, головне управління, сектор тощо);
- юридична служба підпорядковується безпосередньо керівникові суб'єкта правової роботи;
- не дозволяється покладення на юридичну службу суб'єкта правової роботи обов'язків, що виходять за межі її компетенції [146, с. 25].

На сьогоднішній день не можна однозначно вказати, яка саме модель найбільш прийнятна в рамках українських реалій. Безперечно, досвід пострадянських країн буде ближчим та легшим до імплементації. Окрім того, існуючий національний підхід правового забезпечення юридичних відділів повністю відповідає східній моделі. Відповідно до цього, організація правової роботи в органах влади в Україні володіє своєю характерною системою особливостей, є в деякій мірі «неповторною». В рамках національних реалій, а також відповідно до історично обумовлених аспектів правової системи, вона має дієві переваги. Слепе слідування тенденціям західних країн у сфері правового забезпечення юридичних відділів державних органів, підприємств і організацій може порушити існуючий стан

речей, адже в більшості цих країн підхід до юридичної діяльності має власні характерні моменти, обумовлені перш за все культурою відповідної території. У зв'язку із цим, імплементуючи зарубіжний досвід правового забезпечення діяльності юридичних відділів, варто спиратись на пострадянські країни (Республіка Білорусь, Узбекистан, Російська Федерація, Молдова тощо), відповідно до тенденцій яких доречно:

- розширювати положення нормативно-правових актів, які регламентують діяльність юридичних відділів;
- якомога «щільніше» систематизувати юридичний матеріал;
- уточнювати положення зазначених нормативно-правових актів, включати в їх положення тлумачення термінів та понять, пов'язаних із особливостями роботи юридичних відділів, тощо.

Такий підхід дасть можливість не тільки зберегти існуючу модель правового забезпечення діяльності юридичних відділів, але й суттєво удосконалити її.

3.2. Напрямки удосконалення національного адміністративного законодавства, яке регламентує діяльність юридичних відділів

Теоретичне осмислення будь-яких інноваційних явищ чи категорій неможливе без подальшої побудови уявлення щодо їх подальшого розвитку. Отримання нових знань про об'єкт дослідження дає підстави та реальні можливості удосконалення його змісту, особливостей роботи, форм прояву і т. ін. Так, діяльність юридичних відділів на сьогоднішній день в Україні не є ідеальною. Для неї характерне ціле коло прогалин, що в окремих випадках заважає отриманню від реалізації такої діяльності найвищого результату. Саме тому важливо не тільки сформулювати теоретико-правову модель

діяльності юридичних відділів, але й визначити подальші шляхи її удосконалення.

Розвиток юридичних відділів, їх структурних особливостей, функціональної направленості роботи та інших моментів залежить від багатьох факторів. Одним з ключових та найбільш цікавим в межах даної дисертації є адміністративне законодавство, норми якого регламентують роботу цих суб'єктів. На нашу думку, саме від якості системи адміністративних норм та нормотворчого матеріалу, в яких вони містяться, будуть залежати усі характеристики діяльності юридичних відділів, адже адміністративне законодавство на сьогоднішній день є домінуючим в структурі правового регулювання юридичних відділів та, крім того, визначає більшість організаційних особливостей їх роботи.

Для побудови конкретних напрямів удосконалення адміністративного законодавства, яке регламентує діяльність юридичних відділів, варто поглянути на вже сформовані офіційні та вчені позиції в означеному ракурсі. Так, наприклад, безпосередньо в нормативному матеріалі можна знайти різні підходи до розвитку адміністративно-правової складової національної юридичної системи та роботи юридичних відділів в складі органів влади, інших державних організацій.

Намагання реформувати адміністративно-правовий сектор нашої держави, зокрема в розрізі регулювання діяльності юридичних відділів, були зроблені досить давно. Наприклад, вказане питання висвітлювалось в Указі Президента України «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні» від 22.07.1998 р. № 810/98. В положеннях указу говориться, що існуюча в Україні система державного управління залишається в цілому неефективною, вона еkleктично поєднує як інститути, що дісталися у спадок від радянської доби, так і нові інститути, що сформувалися у період незалежності України. Ця система є внутрішньо суперечливою, незавершеною, громіздкою і відірваною від людей, внаслідок

чого існуюче державне управління стало гальмом у проведенні соціально-економічних і політичних реформ. Тому зміст адміністративної реформи полягає, з одного боку, у комплексній перебудові існуючої в Україні системи державного управління всіма сферами суспільного життя. З іншого — у розбудові деяких інститутів державного управління, яких Україна ще не створила як суверенна держава. Метою адміністративної реформи є поетапне створення такої системи державного управління, що забезпечить становлення України як високорозвиненої, правової, цивілізованої європейської держави з високим рівнем життя, соціальної стабільності, культури та демократії, дозволить їй стати впливовим чинником у світі та Європі. Її метою є також формування системи державного управління, яка стане близькою до потреб і запитів людей, а головним пріоритетом її діяльності буде служіння народів, національним інтересам [211]. Ця система державного управління буде підконтрольною народів, прозорою, побудованою на наукових принципах і ефективною. Витрати на утримання управлінського персоналу будуть адекватними фінансово-економічному стану держави. При цьому, одним з напрямів проведення реформи визначено створення нової правової бази, що регламентуватиме державне управління в Україні, а також формування нових інститутів, організаційних структур та інструментів здійснення державного управління [211].

Положення наведеного акта дійсно визначають конкретні позиції реформування системи державного управління у всіх сферах суспільних відносин, зокрема у галузі роботи юридичних відділів. Одним із напрямів реформування є удосконалення саме адміністративного законодавства. Однак, норми акта передбачають здебільшого організаційні заходи, перебудову структури державної влади, натомість, не даючи конкретної відповіді на питання щодо розвитку нормативного матеріалу.

Певним чином виправляється зазначений негативний аспект у Постанові Кабінету Міністрів України «Про вдосконалення організації

правової роботи в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади» від 14.12.2001 р. № 1693. Метою документа є забезпечення законності в роботі міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, запобігання порушенню прав і законних інтересів громадян, підприємств, установ, організацій, залучення висококваліфікованих фахівців до роботи в юридичних службах центральних органів виконавчої влади, активізації та вдосконалення правової роботи, посилення контролю за цією роботою. Задля її реалізації постановою зобов'язує:

- забезпечити належний рівень правової роботи у відповідних сферах державного управління, у тому числі методичного керівництва правовою роботою на підприємствах, в установах, організаціях, що належать до сфери їх управління, вжити заходів до впровадження ефективних форм і методів діяльності юридичних служб та до реалізації рекомендацій органів юстиції;

- вжити заходів до підвищення ефективності роботи юридичних служб та укомплектування їх висококваліфікованими фахівцями, забезпечити співробітництво цих служб з навчальними закладами, які здійснюють підготовку фахівців за спеціальністю «Правознавство», а також практикувати проходження стажування студентами зазначених закладів в юридичних службах, формувати дієвий кадровий резерв на заміщення вакансій у цих службах;

- забезпечувати участь працівників юридичних служб у роботі семінарів, інших заходах, які проводяться Міністерством юстиції;

- брати участь разом з Міністерством освіти і науки в організації роботи з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців за спеціальністю «Правознавство» у державних навчальних закладах, розробляти пропозиції щодо підготовки юридичних кадрів;

- створити належні умови для роботи юридичних служб, зокрема забезпечити їх окремими приміщеннями, необхідним обладнанням та нормативними актами, іншою правовою інформацією тощо [200].

Ведучи мову про реформування адміністративного законодавства в галузі роботи юридичних служб, необхідно взяти до уваги сучасні законодавчі тенденції, відповідно до яких правова система держави в усіх аспектах має бути адаптована до юридичних реалій Європейського Союзу. Джерелом даної тенденції є укладена у 2015 році Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Положеннями документа створюється асоціація між Україною, з однієї сторони, та Союзом і його державами-членами, з іншої сторони. Цілями асоціації є:

- сприяти поступовому зближенню Сторін, ґрунтуючись на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках, а також поглиблюючи зв'язок України з політикою ЄС та її участь у програмах та агентствах;

- забезпечити необхідні рамки для посиленого політичного діалогу в усіх сферах, які становлять взаємний інтерес;

- сприяти, зберігати й зміцнювати мир та стабільність у регіональному та міжнародному вимірах відповідно до принципів Статуту ООН і Гельсінського заключного акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року, а також цілей Паризької хартії для нової Європи 1990 року;

- запровадити умови для посиленних економічних та торговельних відносин, які вестимуть до поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, у тому числі завдяки створенню поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі, та підтримувати зусилля України стосовно завершення переходу до діючої ринкової економіки, у тому числі шляхом поступової адаптації її законодавства до «acquis» ЄС;

- посилювати співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод;

- запровадити умови для дедалі тіснішого співробітництва в інших сферах, які становлять взаємний інтерес [268].

У статті 114 угоди також відмічається, що сторони документа визнають важливість адаптації чинного законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Україна забезпечує, щоб існуючі закони та майбутнє законодавство поступово досягли сумісності з «acquis» ЄС [268].

Для реалізації вказаного завдання існує окремий нормативно-правовий акт, а саме Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18.03.2004 р. № 1629-IV, який визначає механізм утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування. Метою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу є досягнення відповідності правової системи України «acquis communautaire» з урахуванням критеріїв, що висувуються Європейським Союзом до держав, які мають намір вступити до нього. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу, що, в свою чергу, є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики [202].

Отже, відповідно до положень наведених нормативних документів, правова система України, зокрема в частині адміністративного законодавства, яке регулює усі без виключення суспільні відносини, у тому числі відносини в галузі роботи юридичних відділів, знаходиться на стадії реформування, що відбувається у вигляді адаптації, тобто перероблення такого законодавства до стандартів Європейського Союзу. Іншими словами, за даним напрямом розвитку адміністративне законодавство в майбутньому має перейняти юридичні інститути ЄС, що є вимогою подальшої імплементації України у європейську спільноту.

Перспективні моменти розвитку законодавства, норми якого регламентують роботу юридичних відділів, констатуються на рівні центральних органів влади. Так, питання розвитку юридичних відділів

визнається важливим моментом еволюції українських органів юстиції в цілому. Відповідно до офіційних матеріалів, підготовлених представниками Міністерства юстиції України, на сьогоднішній день юстиція стала важливим чинником розбудови незалежної демократичної і правової держави. Вплив представників юридичної професії на політичні та соціально-економічні процеси у суспільстві, на реалізацію завдань сучасного етапу державотворення і правотворення в Україні важко переоцінити. Саме від правників значною мірою залежать успішне формування національного правового поля, правової культури і правової свідомості населення, реальний захист прав і свобод людини і громадянина. Провідну роль у цих процесах займає Міністерство юстиції України — центральний орган виконавчої влади, відповідальний за реалізацію державної правової політики. Разом з тим, сучасні світові виклики зобов'язують нас не тільки забезпечувати реалізацію державної правової політики, а й посилювати вплив на її формування. Тому свої зусилля Мін'юст спрямовує на подальшу оптимізацію функціонування системи органів юстиції та вироблення нових підходів до розвитку національної правової системи [181]. В цьому напрямку важливим є дотримання таких пріоритетів:

- удосконалення правових механізмів забезпечення конституційних прав і свобод людини;
- реформування системи правосуддя, кримінальної юстиції та системи відбування покарань;
- створення правових засад запобігання та протидії корупції;
- запровадження дієвих механізмів підвищення ефективності функціонування системи примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб);
- удосконалення правової роботи в органах влади та належних до них підприємствах, установах та організаціях шляхом оновлення нормативно-правової бази за даним вектором [181].

Об'єктом дослідження представників Міністерства юстиції України також ставали конкретні питання удосконалення юридичних служб. Так, в нових умовах господарювання особливого змісту набувають завдання правової роботи, відповідно, зростає роль юридичних служб, оскільки у процесі розбудови правової держави та становлення громадянського суспільства актуальною стає законність — одностайне розуміння, суворе і неухильне дотримання законів державними органами, посадовими особами і громадянами в усіх сферах суспільного життя. В організації роботи юридичних служб існують ще певні проблеми. Залишається невирішеним питання щодо наявності вакантних посад працівників юридичних служб центральних органів виконавчої влади, що негативно впливає на стан виконання юридичною службою основних завдань з організації правової роботи. Не краща ситуація і з питаннями укомплектування юридичними кадрами підприємств, установ, організацій, що входять до сфери управління міністерств, інших центральних органів виконавчої влади. Як наслідок — неналежний стан правової роботи, яка не відповідає сучасному рівню розвитку господарських і соціально-економічних відносин, не забезпечує належне запобігання порушенням чинного законодавства. Значних матеріальних збитків зазнають підприємства з причин неналежного виконання договірних зобов'язань, наявності порушень трудових та інших соціальних прав громадян [28]. Відповідно до вказаних негативних чинників визначено, що основними кроками до удосконалення роботи юридичних служб стануть:

- удосконалення нормативної основи регулювання їх роботи шляхом систематизації юридичних положень;
- запровадження систематичного підвищення кваліфікації працівників юридичних служб;
- вивчення, узагальнення та поширення передового досвіду з питань організації правової роботи в міністерствах, інших центральних органах

виконавчої влади та забезпечення методичного керівництва правовою роботою на підприємствах;

– надання консультативної та навчально-методичної допомоги працівникам юридичних служб міністерств, інших центральних органів виконавчої влади тощо [28].

Окремі перспективні напрями реформування адміністративного законодавства про юридичні служби часто є об'єктом дослідження представників конкретних підрозділів органів юстиції. Так, свого часу представники Рогатинського районного управління юстиції запропонували, як ключовий захід в напрямі удосконалення роботи юридичних служб, систематизацію нормативно-правової бази, що регламентує їх роботу [303]. Подібна позиція має право на життя, адже вона має глибоке відображення у юридичній науці. Відповідно до теоретичної позиції О. Ф. Скакун та Л. І. Спиридонова, систематизація законодавства — це діяльність, направлена на упорядкування і вдосконалення законодавчих та інших нормативно-правових актів, зведення їх у єдину внутрішньо узгоджену систему [33, с. 19; 234; 242]. Здійснюючи наукову розробку у тому ж науковому напрямі, О. О. Зайук та Н. М. Оніщенко пишуть: «Законодавство на сучасному етапі багато в чому не встигає за динамікою розвитку суспільних відносин, інколи вступає в протиріччя з раніше прийнятими правовими актами. В результаті цього воно містить акти і норми, що формально не діють, в ньому зустрічаються прогалини і не узгоджені положення. Деякі законодавчі акти мають повторення, містять не досить ясні формування, терміни. Різноманіття нормативних актів, велика кількість юридичної інформації потребують визначеного порядку й організованості в системному розподілі правого матеріалу, зручності його використання на практиці. Вирішення цієї складної проблеми, що порушує оптимальні умови правового регулювання, полягає в систематизації. Потреба в ній викликана тим, що завдяки процесу систематизації можна перебороти безладдя у

величезній системі нормативно-правових актів, забезпечувати їх збалансованість, взаємозв'язок і компактність, позбутися протиріч у законодавстві. Така діяльність особливо нагальна в умовах формування демократичної соціально-правової держави. Усебічна систематизація законодавства є першочерговою практичною необхідністю як певний засіб упорядкування правих структур в умовах формування і розвитку правої системи України» [85 с. 8; 64, с. 134]. В. М. Корельський та В. Д. Перевалов відмічають, що в процесі суспільного розвитку держава активно здійснює правотворчі функції, в результаті чого приймаються сотні різних нормативно-правових актів. Формування законодавства як взаємоузгодженої та ефективної системи відбувається внаслідок не лише планування законотворчих робіт нормотворчим органом, але й систематизації. Систематизація законодавства — це цілеспрямована робота законодавця по упорядкуванню й приведенню в єдину систему чинних законодавчих актів з метою їх доступності, кращої оглядності та ефективного застосування [250, с. 311; 84, с. 143].

Тож систематизація законодавства передбачає переробку нормативно-правового матеріалу, вилучення з нього застарілих або «мертвих», фактично недіючих правових норм, а також приведення його до найбільш оптимальної та ефективної для застосування структури. Застосування такого прийому у питанні удосконалення адміністративного законодавства, яке регламентує діяльність юридичних відділів, дійсно можна вважати одним із реальних напрямів розвитку нормативної бази, адже такий підхід передбачає зведення регуляторних юридичних норм до єдиної, ієрархічної, об'єднаної всередині численними зв'язками структури, що в перспективі може позитивно вплинути на діяльність юридичних служб органів державної влади, підприємств, установ та організацій.

Проте, систематизацію не можна вважати єдиним можливим напрямом удосконалення адміністративного законодавства в галузі роботи юридичних

служб. Наприклад, звернути увагу також необхідно на наукові здобутки І. В. Патерило, який досліджував питання удосконалення законодавства в сфері функціонування всієї публічної адміністрації України та належних до неї організацій, зокрема, юридичних відділів державних органів влади, установ, підприємств тощо. Вчений зазначає, що першочерговим завданням адміністративно-правової реформи має стати забезпечення перегляду положень, що визначають загальні засади правового статусу публічної адміністрації (органів виконавчої влади різних рівнів, органів місцевого самоврядування, суб'єктів делегованих повноважень та належних до них підрозділів), та підготовка нового Закону України «Про міністерства та інші центральні органи виконавчої влади», нових редакцій Законів України «Про Кабінет Міністрів України», «Про державну службу», інших актів законодавства з урахуванням пріоритетної спрямованості діяльності суб'єктів публічного управління на реалізацію функцій з надання публічних (насамперед адміністративних) послуг. Вирішення цього завдання, на думку вченого, можливе й за рахунок прийняття загального нормативного акта про публічну адміністрацію України. Такий захід дозволить зосередити в межах одного документа основні правові положення, якими визначатимуться сутність, засади правового статусу, система суб'єктів публічної адміністрації, загальні вимоги до інструментів їх діяльності та ін. Це сприятиме наближенню публічної адміністрації України до сучасної публічної адміністрації розвинених європейських держав, заснованої на кращій європейській практиці та європейському законодавстві [187, с. 144].

Досліджуючи особливості роботи юридичних служб в органах охорони здоров'я, П. Є. Лівак, І. О. Степанов дійшли висновку, що діяльність останніх можливо удосконалити виключно за рахунок розвитку нормативної бази, яка регламентує їх функціонування. Для цього є необхідним проведення наступних законодавчих перетворень, а саме:

- надання нормативно-правового визначення поняттю «правова робота»;
- визначення у типових положеннях про юридичні служби чіткого переліку вимог до їх організації;
- встановлення на законодавчому рівні обов'язку щодо дотримання вимоги затверджувати окремі положення про юридичні служби всіма без виключення державними організаціями та органами;
- визначення на нормативному рівні можливостей заміщувати роботу юридичних служб діяльністю найманих юристів [146, с. 26].

Свої думки з приводу удосконалення адміністративного законодавства, яке регламентує діяльність юридичних служб, також пропонували С. Ф. Домбровський та Л. С. Тараненко. На думку вчених, існуюча сьогодні система забезпечення організації та діяльності юридичної служби в Україні потребує удосконалення у розрізі розвитку нормативної бази. Суттєвим зрушенням у цьому напрямку може бути прийняття спеціального закону про цю службу з урахуванням чинного законодавства. Таким законом в Україні, можливо, будуть вирішені питання про встановлення належної оплати праці і матеріального стимулювання, створення належних умов для правової роботи, для належного виконання службових обов'язків юрисконсультами, про підпорядкування, вирішення проблеми професійної діяльності, дотримання професійної етики, посилення дисциплінарної відповідальності, щодо заборони покладання на юрисконсульта виконання обов'язків, які не входять у коло його обов'язків, щоб під час та у зв'язку з виконанням професійних дій перебував під захистом закону, подібно до судді чи прокурора. Необхідно також для юрисконсультів передбачити обов'язкове страхування від цивільної відповідальності за шкоду, завдану ними під час виконання професійної діяльності, обов'язкового проходження стажування, підпорядкування юрисконсультів єдиному органу держави, створення відповідного органу самоврядування юрисконсультів тощо [78, с. 172].

Отже, ґрунтовний теоретичний аналіз показав, що на сьогоднішній день в Україні не вироблено підходу щодо удосконалення національного адміністративного законодавства, яке регламентує діяльність юридичних відділів. Ані на доктринальному рівні, ані в положеннях чинних нормативно-правових актів національної юридичної системи зазначене питання належним чином не висвітлюється. Так, вчені в більшій частині формують свої погляди на проблему розвитку законодавства про діяльність юридичних відділів поверхнево та звертають на нього увагу лише у ракурсі суміжного дослідження інших наукових позицій. У офіційних державних актах на сьогоднішній день взагалі немає стратегічно орієнтованих норм, які б визначали перспективи майбутнього розвитку юридичних відділів в структурі органів державної влади, підприємств та організацій. Беручи до уваги зазначений аспект, ми вважаємо доречним у підсумку даного підрозділу дисертації представити опрацьований перелік напрямів удосконалення адміністративного законодавства, що регламентує роботу юридичних відділів в Україні.

1. Найпершим кроком на шляху розвитку адміністративного законодавства має стати його адаптація до нормативної системи Європейського Союзу. В даному випадку ми ведемо мову про приведення національної юридичної реальності до європейських стандартів, що вимагає перейняття іноземних правових інститутів в галузі побудови державного управління та усіх належних до нього структур, зокрема юридичних відділів. При цьому, адаптація не передбачає порушення організаційної моделі, відповідно до якої побудовано структуру юридичних відділів в Україні, а також систему їх правового регулювання. Мова йде про імплементацію правових інститутів, окремих юридичних положень тощо. Удосконалення всього адміністративного законодавства за цим напрямом дасть можливість переосмислити функції юридичних відділів, точніше визначити пріоритети їх діяльності.

2. Ще одним напрямом розвитку адміністративної нормативної бази, положення якої регулюють діяльність юридичних відділів, виступає її оновлення та систематизація. Реалізація даного напрямку повинна виразитись у прийнятті законодавчого акта про юридичні служби та правову роботу. В положеннях зазначеного акта слід чітко визначити поняття правової роботи, працівника юридичної служби, особливості трудової діяльності останніх, вимоги до кваліфікації.

3. Необхідним є чітке встановлення граничної численності юридичних служб на законодавчому рівні, окреслення їх структурно-організаційних особливостей для всіх без виключення підприємств, установ та організацій, в залежності від функцій та численності працівників в рамках останніх. Так, наприклад, доцільно встановити конкретні вимоги, відповідно до яких юридичні відділи можуть формуватися як департаменти, управління, сектори, відділення тощо.

4. В новий закон про юридичні служби та правову роботу доречно включити норми, які дозволяти б залучати до здійснення правової роботи в органах, підприємствах, організаціях не тільки представників юридичних служб, що є структурними підрозділами відповідних відомств, а й сторонніх суб'єктів юридичної практики на договірних засадах.

3.3. Удосконалення організаційних засад діяльності юридичних відділів

Аналіз наукової літератури, норм чинного законодавства України та практичної діяльності окремих юридичних відділів свідчить про те, що в їх роботі існує чимала кількість проблем різноманітного характеру. При цьому, не можна не відмітити той факт, що більшість правників, розмірковуючи про напрямки вирішення вказаних проблем, зосереджують свою увагу виключно

на недоліках законодавства, що, на нашу думку, є не зовсім правильним. Переконані, що окрема та особлива увага має бути приділена організаційним засадам удосконалення юридичних відділів.

А. Маршал так визначає загальне розуміння поняття «організація» — це основа, яка забезпечує єдність складних економічних організмів і необхідна їм в силу високого рівня диференціації і комплексності. Ця основа організації має точний вираз — розподіл праці, оскільки означає виділення спеціалізованих функцій. На цьому рівні абстракції виступає як характеристика соціально-економічної системи [154]. У філософському словнику термін «організація» має декілька значень. Він може трактуватися як структура (побудова чого-небудь), але це лише одна із властивих йому характеристик. Організація — це також упорядкування, приведення в систему деякого матеріального чи духовного об'єкта, взаємоположення і взаємозв'язок елементів цілого, сукупність дій, що забезпечують взаємозв'язки між частинами цілого. У соціальному змісті цей термін розуміють як способи впорядкування й регулювання дій осіб та їх колективів [273, с. 160, 161]. В. Радаєв пише, що організація — це система соціальних відносин, орієнтована на досягнення спільної мети, що володіє власними ресурсами, внутрішньою нормативною та статусною структурами, в межах яких члени організації за відповідну винагороду виконують відведені їм функціональні ролі [218, с. 92].

В юридичній науці, як слушно відзначає Л. Коваль, виділяють три основні випадки використання терміну «організація». По-перше, словом «організація» можуть називатися державні, громадські, самоврядні органи, утворені для виконання будь-яких функцій державного або громадського характеру. По-друге, термін «організація» може означати певну діяльність, що включає розподіл функцій, повноважень, обов'язків, налагодження сталих зв'язків, координацію, тощо. Нарешті організація — це явище,

фактор, а відповідно, поняття і категорія, протилежні дезорганізації, невпорядкованості, невизначеності, хаосу [101, с. 19].

Загалом, як доводить Т. В. Терещенко, змістове визначення організації зводиться до трьох основних розумінь, а саме: по-перше, організація розглядається як процес, за допомогою якого створюють і зберігають структуру системи; по-друге, організацію прийнято розуміти як систему, сукупність взаємовідносин, видів діяльності, прав та обов'язків, ролей, що формуються в процесі спільної праці; по-третє, організація — це група осіб зі спільними цілями, оскільки прагнення до спільної мети обумовлює виникнення певних процесів, поєднання цих процесів у систему. Ключовими складовими будь-якої організації, продовжує вчений, є люди, що входять в конкретну організацію, завдання, для вирішення яких організація існує, і управління, яке формує, мобілізує і приводить в рух потенціал організації для вирішення поставлених перед нею завдань [258]. Спираючись на це розуміння складових організації, Т. В. Терещенко доводить, що її можна визначити як систематизоване, свідоме об'єднання людей, що спільно діють для досягнення певних цілей. Якщо існують усталені межі організації та визначено її місце в суспільстві, то організація приймає форму громадського утворення і виступає у вигляді соціального інституту. Такими організаціями є приватні та державні фірми, державні установи, громадські об'єднання, установи культури, освіти і т.д. Якщо ж організація не інституційована, то в цьому випадку мова йде про організацію як процес [258].

Таким чином, організація передбачає упорядкування, приведення певної сукупності елементів у певну систему. Тож організаційні засади діяльності юридичних відділів представляють собою сукупність елементів неправового характеру, які у своїй сукупності створюють реальне практичне підґрунтя для функціонування юридичних відділів. Найбільш ключовими організаційними засадами діяльності юридичних відділів, які, на нашу думку, потребують комплексного вдосконалення, є: кадрове забезпечення;

матеріально-технічне та фінансове забезпечення; інформаційне забезпечення; система прийняття управлінських рішень тощо. Розгляду вказаних елементів і буде присвячено представлений підрозділ дисертаційного дослідження.

Так, перш за все необхідно приділити увагу проблемі кадрового забезпечення діяльності юридичних відділів. Традиційно кадри розуміють як сукупність кваліфікованих працівників, що пройшли професійну підготовку та мають спеціальну освіту [158, с. 78]. Кадрове забезпечення, відповідно до точки зору Н. П. Матюхіна, — це специфічна повторювана діяльність, здійснювана у процесі управління правоохоронними органами, змістом якої є забезпечення органів і підрозділів необхідним, що відповідає певним вимогам, контингентом людей, а також відповідною інформацією про нього, впровадження науково обґрунтованих методів відбору, розстановки, навчання, виховання, стимулювання кадрів, правового регулювання проходження служби та надання правового захисту особовому складу правоохоронних органів України [155, с. 308].

Досить змістовно до визначення сутності кадрового забезпечення підходить Т. Є. Кагановська. Вчена вказує, що сутність кадрового забезпечення в державі полягає у діяльності уповноважених суб'єктів щодо реалізації кадрової політики держави з метою забезпечення функціонування державного управління соціальними, технічними, біологічними об'єктами, яке здійснюється в умовах ринкової економіки з урахуванням демократичних засад побудови нашої держави з пріоритетним забезпеченням прав, свобод та законних інтересів особи, шляхом наповнення організаційних структур системи державного управління відповідними за професією та кваліфікацією кадрами, створення у них мотивації до ефективної праці, організації їх ефективного використання, професійного та соціального розвитку, досягнення раціонального ступеня мобільності персоналу, а також їх соціального захисту [93, с. 219]. Т. Є. Кагановська також відмічає, що при цьому значення кадрового забезпечення в державі полягає у створенні

можливості для самої держави через своїх представників (державних службовців) виконувати покладені на неї функції, а також ті обов'язки, які має сучасна правова, демократична держава перед людиною. Таким чином, можна вести мову про різнопланове значення кадрового забезпечення в державі, оскільки це забезпечить можливість функціонування держави та її органів (основне значення); сприятиме забезпеченню прав, свобод та законних інтересів особи в державі (побічно через діяльність держави) [93, с. 219].

В. О. Зозуля відзначає, що до функцій кадрового забезпечення, які найбільш повно відповідають сучасним умовам суспільного розвитку, слід віднести такі [88]:

- розробка планів роботи із кадрами, визначення щорічних потреб у кадрах для державних органів, формування замовлення на підготовку майбутніх державних службовців, підвищення кваліфікації державних службовців;
- аналіз кадрового складу державних органів; розробка та впровадження дієвої системи формування кадрового резерву у відповідності до щорічних потреб, контроль за відповідністю кандидатів встановленим вимогам;
- залучення кваліфікованих кадрів шляхом систематичного оновлення системи відбору та запровадження інноваційних технологій;
- забезпечення підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів; оцінювання результатів діяльності державних службовців;
- здійснення соціального захисту службовців; розроблення систем вдосконалення відбору, розстановки, перепідготовки та підвищення кваліфікації, соціального захисту державних службовців;
- розроблення систем відбору кадрів у відповідності до вимог сьогодення;

- розроблення систем заохочень (мотивацій) як необхідної складової їх ефективної діяльності;
- підвищення авторитетності державної служби шляхом проведення профорієнтаційних заходів серед населення держави [88].

Основними складовими кадрового забезпечення, як пише А. М. Шехлович, є такі: інтелектуальна, кваліфікаційна, професійна, кадрова, технологічна та організаційна. Організаційна складова кадрового забезпечення підприємства включає високий рівень організації та культури праці, знаходить своє вираження у чіткості, ритмічності, погодженості трудових зусиль і високому ступені задоволеності працівників своєю працею. Організаційна складова кадрового забезпечення в багатьох факторах визначає ефективність функціонування трудового колективу як системи в цілому та кожного працівника окремо, і це пов'язано з ефективним використанням кадрового потенціалу [293].

Завершуючи розгляд проблематики кадрового забезпечення юридичних відділів, слід відзначити, що вказане проблемне питання є характерним для всієї юридичної галузі. Зазначене, на нашу думку, пов'язане із декількома важливими аспектами: по-перше, із загальним зниженням рівня та якості освіти: спочатку школярів, а вже потім і студентів–юристів; по-друге, із зниженням рівня престижності юридичних професій та перевантаженням ринку праці такими фахівцями. Тож з метою покращення кадрового забезпечення юридичних відділів, на нашу думку, необхідно: по-перше, підняти загальний рівень вимог до майбутніх студентів юридичної спеціальності (зокрема, пропонується підвищити прохідний бал ЗНО для навчання по спеціальності 081 — Право); по-друге, підвищити рівень професійної освіти майбутніх фахівців, наприклад, шляхом збільшення кількості практичних, виїзних та бінарних занять, залучати до освітнього процесу фахівців–практиків; по-третє, створити сприятливі умови для

подальшого навчання та підвищення кваліфікації юристами, а також для обміну практичним досвідом між відповідними фахівцями [122].

Наступним проблемним питанням, на яке, на нашу думку, обов'язково слід звернути увагу в контексті представленої у роботі проблематики, є матеріально-технічне та фінансове забезпечення юридичних відділів. С. Ф. Покропивний пише, що матеріально-технічне забезпечення — це форма товарного обігу у сфері матеріального виробництва, процес забезпечення підприємств сировиною, матеріалами, комплектуючими, напівфабрикатами, готовими виробами тощо, необхідними для виробничого і невиробничого споживання. Правильно налагоджена система матеріально-технічного забезпечення є запорукою безперебійного забезпечення підприємства всіма видами матеріальних ресурсів, що є важливим елементом наукової організації виробництва. Основні завдання матеріально-технічного забезпечення можна сформулювати наступним чином: визначення потреби підприємств та їхніх структурних підрозділів у матеріальних ресурсах; вивчення джерел забезпечення матеріальними ресурсами; організація доставки матеріальних ресурсів до місця споживання; раціональне та економне використання матеріальних ресурсів; розробка шляхів поліпшення використання місцевої сировини й матеріалів, відходів виробництва; організація правильного зберігання матеріальних цінностей; оптимізація обсягів постачання матеріально-технічних ресурсів; розробка економічно обґрунтованих нормативів запасів, контроль за їхнім станом; запобігання утворенню понаднормативних і надмірних запасів цінностей та ін. [79]. З економічної точки зору основними завданнями матеріально-технічного забезпечення є: 1) своєчасне й повне задоволення потреби підприємства у матеріально-технічних ресурсах; 2) визначення перспективної та поточної потреби в матеріалах, сировині й обладнанні; 3) розроблення матеріальних балансів; 4) вибір постачальників та підтримка з ними зв'язків; 5) забезпечення високої якості ресурсів, що поставляються; 6) мінімізація

витрат на придбання, доставку й зберігання товарно-матеріальних цінностей; 7) визначення оптимальних термінів поставки і розмірів транспортних партій матеріальних ресурсів, що придбаються; 8) визначення оптимального рівня запасів матеріально-технічних ресурсів і т.д. [246].

Розглядаючи питання фінансового забезпечення, слід вказати точку зору І. С. Козія, який доводить, що з економічної точки зору під вказаним поняттям слід розуміти формування та використання фінансових ресурсів підприємств за допомогою оптимізації співвідношення всіх його форм, що дає змогу створити такі обсяги фінансових ресурсів господарської діяльності, від яких підприємство мало б змогу не тільки функціонувати беззбитково, а й підвищувати ефективність діяльності та зміцнювати економіку країни загалом [104, с. 228]. Як вважає Н. І. Карпшин, фінансове забезпечення — це система джерел фінансування, яку становлять кошти державного та місцевих бюджетів, кошти страхових фондів, кредити, власні кошти юридичних і фізичних осіб, добровільні внески, інші кошти. Як, правило, використання того чи іншого джерела фінансування зумовлює форму руху грошових коштів: бюджетних — бюджетне фінансування, кредитів — кредитування, коштів страхових фондів — страхування, власних коштів юридичних та фізичних осіб — самофінансування. Вчений також відмічає, що кожний суб'єкт формує власну модель фінансового забезпечення, якою визначає склад і структуру джерел фінансування та відповідні форми руху грошових коштів [96, с. 73; 35, с. 41–42].

Завершуючи розгляд вказаної проблеми, справедливо буде відмітити, що на сьогоднішній день проблема матеріально-технічного та фінансового забезпечення діяльності будь-якого органу чи структурного підрозділу є актуальною та нагальною. Зазначене, беззаперечно, пов'язане із складною соціально-економічною ситуацією в країні. Тим не менш, ми переконані, що нині назріла необхідність: по-перше, перегляду рівня оплати праці молодих фахівців. Адже після закінчення закладів вищої освіти їх заробітна плата не

дозволяє забезпечити гідний рівень життя, а це апріорі відштовхує працівників від такої роботи та знижує її престижність; по-друге, необхідно переглянути питання забезпечення матеріальними ресурсами самих юридичних відділів, адже досить часто їх обладнання навіть не дає змогу для нормального доступу до мережі Інтернет [123].

Наступне проблемне питання, на яке слід звернути увагу в контексті представленої проблематики, — це інформаційне забезпечення діяльності юридичних відділів. Термін «інформація» походить від латинського слова, що перекладається як виклад, роз'яснення. Багато наукових дисциплін почали використовувати цей термін, хоча кожна з них вкладає в нього свій зміст (масова, технічна, економічна, медична, статистична та ін.) [87]. У тлумачному словнику С. І. Ожегова та Н. Ю. Шведової «інформація» — це «відомості про навколишній світ і процеси, що протікають у ньому, сприймані людиною або спеціальним пристроєм» [178, с. 250]. На думку Ю. І. Шемакіна, «інформація» — це семантична сутність матерії, яка має загальну властивість матерії та проявляється в кібернетичних комунікативних процесах. Поняття «матерія» ототожнюється з поняттям «система», складовими елементами якої є речовина, енергія, знання. Дані — це відомості, які не можуть виступати в якості інформації, вони використовуються як будь-який висновок, можливе рішення. А знання — це наслідок пізнавальної діяльності, система понять про дійсність, отриманих з її допомогою [292]. Намагаючись діалектично поєднати всі основні визначення інформації, О. В. Кохановська запропонувала визначити її як «нематеріальне немайнове благо особливого роду, яке нерозривно пов'язане з життям, з його виникненням і закінченням, яке проявляється як особисте немайнове благо, як результат впливу на людину та інших суб'єктів та об'єктів права, як результат інтелектуальної творчої діяльності і як документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, які мали

або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі» [119, с. 172; 77].

Тож інформація — це вся сукупність необхідних даних, які необхідні юридичним відділам для нормального функціонування. А тому повнота та якість інформаційного забезпечення прямо впливають на ефективність роботи останніх. Так, на переконання Г. І. Купалової, інформаційне забезпечення — це система одержання, оцінки, зберігання та переробки даних, створена з метою вироблення управлінських рішень. Це стосується різних видів діяльності, наприклад, виробничої і збутової, сервісного обслуговування, включаючи підвищення технологічності виробництва, якості вироблюваної продукції, зниження її собівартості, рекламу, інформацію про асортимент продукції, ціни, форми організації сервісу тощо. Отже, інформаційне забезпечення є важливим етапом та необхідною умовою організації і проведення економічного аналізу. Це пояснюється тим, що від складу, змісту, якості вихідних даних залежать ефективність аналітичного дослідження, об'єктивність і дієвість його результатів. Інформаційне забезпечення економічного аналізу — це створення бази даних, комплексу інформаційних засобів, необхідних для дослідження господарської діяльності та вирішення завдань управління [130].

Є. В. Моїсеєнко та Є. Г. Лаврушина мають досить цікаве і відмінне від інших науковців бачення. Вони розглядають інформаційне забезпечення як підсистему інформаційної системи підприємства і визначають його як сукупність проектних рішень за обсягами, розміщенням, формами організації інформації (єдиної системи класифікації і кодування інформації уніфікованих систем документації, схем інформаційних потоків), що циркулює в підприємствах і організаціях, а також як методологію побудови баз даних. До складових інформаційного забезпечення науковці відносять показники, довідкові дані, класифікатори і кодифікатори інформації, уніфіковані системи документації, інформацію на носіях тощо. Таке бачення заслуговує

на увагу, але, на наш погляд, є хибним з економічної точки зору і підходить лише для вирішення технічних завдань на підприємстві, зокрема, такий розподіл (на інформаційне, технічне, програмне, методичне, організаційне, правове і лінгвістичне забезпечення) інформаційної системи підходить лише для створення автоматизованої системи управління підприємств і організацій як одного з інструментів ефективного управління [160, с. 27]. У процесі розроблення інформаційного забезпечення варто визначити: склад інформації, що охоплює перелік інформаційних одиниць або сукупностей, потрібних для розв'язання комплексу завдань; структуру інформації та перетворення її, тобто формування показників документів; характеристики руху інформації, тобто обсяг потоків, маршрути, терміни; характеристику якості інформації; способи перетворення інформації [257].

Ю. О. Корнєв у своєму науковому дослідженні запропонував визначити наступні найбільш важливі характеристики поняття «інформаційне забезпечення» [116, с. 21; 184]: 1) інформаційне забезпечення є функціональним комплексом, що забезпечує органічну взаємодію технічних засобів, методів і технологій роботи з інформацією; 2) інформаційне забезпечення — це сукупність інформаційних ресурсів, засобів, методів і технологій, яка сприяє ефективній реалізації процесу управління; 3) інформаційне забезпечення є інструментом, що генерує інформацію, яка складається з важливих даних та не дає відволікатись керівникам на зайву та громіздку інформацію; 4) інформаційне забезпечення — це безперервний процес постійного забезпечення можливості збирання, пошуку, групування, аналізу, зберігання та поширення інформації серед працівників правоохоронних органів; 5) інформаційне забезпечення є інструментом, що забезпечує надходження інформації про стан та параметри функціонування певних об'єктів управління; 6) інформаційне забезпечення — це управлінська технологія, оскільки відображає інформацію щодо стану керованого об'єкта і є основою для прийняття управлінських рішень;

7) інформаційне забезпечення — специфічний вид професійної діяльності, оскільки враховує інформаційні потреби різних суб'єктів; 8) інформаційне забезпечення є складовою системи та процесу управління, виражаючи на міжсуб'єктивному рівні відносини [116, с. 21; 184].

Тож в умовах сьогодення інформаційне забезпечення беззаперечно виступає однією із ключових та необхідних умов належного функціонування юридичних відділів, адже від повноти, всебічності та своєчасності отриманої інформації прямо залежать швидкість та якість прийняття управлінських рішень, а як результат — і ефективність роботи юридичного відділу. Вдосконалення інформаційного забезпечення юридичних відділів має включати: по-перше, покращення науково-методичного забезпечення; по-друге, вдосконалення якості законодавчої та локальної нормативно-правової бази; по-третє, забезпечення швидкого та якісного доступу до баз даних, інформаційних джерел, нормативної бази.

І останній проблемний аспект, якому ми приділимо увагу, — це вдосконалення системи розробки та прийняття управлінських рішень. У попередніх підрозділах дисертаційного дослідження ми вже звертали увагу на визначення поняття «управлінське рішення», а тому ми далі розглянемо найбільш ключові аспекти даної наукової категорії. Управлінські рішення з причини своєї високої складності і відповідальності, різнобічності змісту і дорожнечі витрат на реалізацію вимагають попередньої перевірки на міцність за допомогою процедур обґрунтування. Обґрунтування рішення передбачає визначення і вказівку на те, що воно ґрунтується на істинному знанні нарізних (а не надуманих) потреб, спирається на необхідні і достатні кошти, враховує сформовані умови ситуації і можливу динаміку їх змін, передбачає використання кращого варіанту дій, має необхідні резерви. Логічність змісту рішення передбачає його внутрішню і зовнішню узгодженість з раніше прийнятими рішеннями по вертикалі і горизонталі управління. Внутрішній взаємозв'язок означає, що всі пункти рішення

співвідносяться один з одним, впливають одне з одного, не суперечать один одному. Цим забезпечується і дотримання пропорцій змісту рішення, коли всі його компоненти відповідають один одному за своєю вагою і цільовою спрямованістю. Передбачені в рішенні кошти повинні повністю відповідати ціні дозволеної проблеми і умовам існуючої обстановки, а застосовувані способи і послідовність дій повинні бути відповідні задоволенню даної потреби. Зовнішній взаємозв'язок означає, що рішення відповідає попереднім і не суперечить їм [277].

Ключовими вимогами до управлінських рішень є такі: 1) перша вимога зобов'язує керівників дотримуватися чинного законодавства і затверджених засновниками (акціонерами) положень статутних документів компанії; 2) друга вимога може бути виконана за чіткого розподілу функцій управління за допомогою розробки посадових інструкцій для конкретної посади і конкретного підрозділу; 3) третя вимога реалізується за умови зазначення в тексті рішення ясної і зрозумілої мети, заради якої розробляється і реалізується управлінське рішення, а також переліку конкретних виконавців з необхідними відомостями про них, такими як найменування підрозділу, посади тощо; 4) четверта вимога стосується організаційно-правового боку оформлення управлінського рішення. Основні форми управлінського рішення (наказ, розпорядження, акт та ін.) складаються й заповнюються відповідно до загальних вимог до документів і служб забезпечення документації; 5) п'ята вимога ґрунтується на тому, що найбільшим запитом користуються очікувані і своєчасні рішення. Ті, що надійшли або розроблені зарано, можуть загубитися або стати помилковими, зважаючи на зміну обставин; 6) шоста вимога має технічний характер. Іноді керівники забувають про аналогічні попередні управлінського рішення. Нове рішення може вступити в конфлікт зі старим; 7) сьома вимога стосується технологічного опрацювання управлінського рішення. Кожне рішення повинне мати реальну можливість здійснення і певну корисність. Для

досягнення цього керівник може скористатися послугами відповідних фахівців своєї компанії або консультаційних фірм; 8) восьма вимога припускає реалізацію зворотного зв'язку в ланцюзі розробки або реалізації рішення; 9) дев'ята вимога полягає у тому, що реалізація будь-якого управлінського рішення може мати негативні наслідки. Це пояснюється складністю соціальної системи, в якій працює керівник; 10) десята вимога стосується активізації діяльності персоналу, який розроблятиме або реалізовуватиме управлінське рішення [57].

Таким чином, розробка та прийняття управлінських рішень — це невід'ємна складова організації діяльності юридичних відділів. Від їх якості прямо залежить результативність роботи структурного підрозділу. На нашу думку, удосконалення управлінських рішень вбачається можливим через: 1) професійну підготовку та перепідготовку керівників юридичних відділів; 2) розробку та покращення науково-методичного забезпечення для керівників; 3) підвищення якості психологічної підготовки управлінців, що дозволить підвищити рівень комунікації всередині колективу.

Окремим і надважливим напрямком удосконалення організаційних засад діяльності юридичних відділів є покращення антикорупційних заходів. Справедливим буде відмітити, що на сьогоднішній день корупція охопила фактично всі сфери суспільного життя, вона шкодить нормальному розвитку суспільства. Корупція трапляється в будь-якій політичній та економічній системі і є складовою механізму використання суспільства бюрократичними структурами. В умовах функціонування демократичних або авторитарних механізмів забезпечення нормальної життєдіяльності соціуму корупція виступає другорядним явищем, що істотно не впливає на загальнодержавну ситуацію або стає більш-менш контрольованим. Проте, за певних умов корупція може перетворюватися на структурно-творчий елемент політичного та громадського життя суспільства. Це можливо тоді, коли серед широких верств населення переважає нестримне користолюбство [7]. У Малій

радянській енциклопедії поняття «корупція» в перекладі з латини тлумачиться як: 1) зіпсованість, розбещеність; 2) підкуп; 3) підкупність і продажність громадських і політичних діячів, а також державних чиновників, що існує в будь-якому суспільстві, яке базується на експлуатації одного класу іншим. При цьому, зазначається, що особливого поширення корупція отримала розповсюдження в епоху імперіалізму й загального загнівання капіталізму [90, с. 461]. Сучасні вчені досить розгорнуто підходять до визначення поняття «корупція».

Так, С. С. Рогульський пропонує правовий термін «корупція» визначити як незаконне прийняття майнових та немайнових послуг, благ і переваг особами, що уповноважені на виконання державних функцій, або особами, що відповідно до закону прирівнюються до них, з використанням свого правового статусу та пов'язаних з ним можливостей, а також підкуп зазначених осіб шляхом незаконного надання їм фізичними та уповноваженими представниками юридичних осіб цих благ, послуг та переваг з метою отримання від осіб, уповноважених на виконання державних функцій, або осіб, що прирівнюються до них, певних привілеїв [162, с. 10]. На думку Л. І. Аркуші, корупція — це протиправна діяльність визначених осіб, спрямована на використання свого службового та суспільного статусу для особистого збагачення, збагачення своїх родичів і прибічників, отримання інших переваг і благ всупереч інтересам суспільства [15, с. 41].

На переконання В. Д. Гвоздецького, корупція — це складне і багатоаспектне (правове, економічне, політичне, морально-психологічне) соціальне явище. Соціальна сутність корупції, на переконання автора, проявляється в тому, що вона: має соціальну обумовленість (є продуктом соціального життя); має свою соціальну ціну, яку платить суспільство за існування корупції, істотно впливає на найважливіші соціальні процеси; має історичні витоки і глобальний характер, є правовим, економічним, політичним, психологічним і моральним явищем; має властивість

пристосовуватись до соціальних реалій, постійно мімікрувати та видозмінюватися [59, с. 139]. Конкретні прояви цього соціального явища отримують правову та моральну оцінку з боку держави і суспільства, що теж свідчить про соціальну сутність корупції. Корупція характеризує основні соціальні процеси, які відбуваються у державі та суспільстві, у ній знаходять своє відображення найбільш значущі для держави та суспільства проблеми. У країнах, де корупція набуває значного поширення і суттєвого впливу на соціально-економічні процеси, є структурованою і здійснює системний вплив на посадових осіб (державних службовців), вона із соціальної аномалії поступово перетворюється на правило і виступає звичним способом вирішення життєвих проблем, стає нормою функціонування влади і образом життя значної частини суспільства [59, с. 139].

Варто навести думку В. М. Гаращука та А. О. Мухатаєва, які виокремлюють чотири основні рівні (види) корупції [56; 305]: 1) «високорівнева» (або «елітарна») корупція. Вона характерна для вищих ешелонів влади (вищі органи влади, центральні органи виконавчої влади, центральні апарати правоохоронних органів та судової сфери влади). Саме на цьому рівні, на їхню думку, розробляються корупційні схеми, створюються корупційні мережі. Корупція на цьому рівні становить найбільшу небезпеку для держави та суспільства, оскільки представники центральних органів державної влади є розпорядниками бюджетних коштів, державного майна; 2) корупція у середніх ешелонах влади (регіонального рівня). У зв'язку з меншим рівнем повноважень відрізняється використанням корупціонерами державної власності в особистих цілях. Тут менші фінансові потоки, менша кількість великих об'єктів державної власності, обмежені й владні повноваження чиновників. Однак, шкода від корупційних дій не набагато менша; 3) «низова» корупція (дрібного чиновництва), тобто держслужбовців, які безпосередньо проводять роботу з підготовки управлінських рішень, готують або видають відповідні дозволи, здійснюють контрольні дії та

безпосередньо притягають до правової відповідальності. На думку дослідників, із представниками цього рівня корупції пересічні люди мають справу безпосередньо і доволі часто. Якщо «високорівнева» корупція «ковтає величезні шматки державної та приватної економіки», то корупція дрібна «повсякденно висмоктує матеріальний добробут громадян». Її небезпека полягає ще й у тому, що саме завдяки корупційним діям дрібних чиновників у громадян формується негативне уявлення про роботу державного апарату та про владу загалом; 4) корупція «від злиднів». На думку В. М. Гаращука, А. О. Мухатаєва, це найбільш безпечний вид корупції. Здійснюється дрібним чиновництвом не на постійній основі, ситуативно або коли вже склалось «зовсім скрутне матеріальне становище» [56; 305].

Наведені вище наукові позиції безумовно підтверджують соціальну, політичну та економічну негативність явища корупції, а тому важливим завданням держави є протидія їй на всіх рівнях. О. Я. Прохоренко під протидією корупції у системі державної служби розуміє систему спільних попереджувальних заходів, до яких залучається значна кількість суб'єктів, що протидіють корупційним проявам з метою їх недопущення. При цьому, він вказує, що поняття «протидія» є більш ширшим ніж поняття «боротьба», поглинає його, а також що «протидія» неможлива без контролю за всіма стадіями корупційних проявів [216, с. 5]. М. І. Мельник розглядає протидію корупції у широкому та вузькому тлумаченні. Так, у широкому розумінні протидія корупції — це будь-яка діяльність у сфері соціального управління, яка, не переслідуючи спеціальної мети, сприяє зменшенню можливостей для корумпування суспільних відносин, зокрема шляхом забезпечення верховенства права, реалізації інших принципів права, розвитку демократичного суспільства та утвердження правової держави [156]. У вузькому розумінні протидія корупції — це система заходів політичного, правового, організаційно-управлінського, ідеологічного, соціально-психологічного та іншого характеру, що мають цільове спрямування на

зменшення обсягів корупції, зміну характеру корупційних проявів, обмеження взаємовпливу корупції та інших соціальних явищ і процесів, збільшення ризику для осіб, які вчиняють корупційні правопорушення, нейтралізацію дії та усунення факторів корупції, виявлення, припинення та розслідування проявів корупції, притягнення винних у вчиненні корупційних правопорушень осіб до юридичної відповідальності, поновлення законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення наслідків корупційних діянь [156].

Тож в нинішніх умовах протидія корупції у всіх сферах суспільного життя має займати одне із пріоритетних місць. Зазначене є актуальним в тому числі і в контексті обраної у роботі проблематики. Вдосконалення системи заходів протидії корупції повинно включати: 1) підвищення рівня оплати праці та соціальних гарантій для всіх категорій працівників; 2) підвищення рівня відповідальності за порушення антикорупційного законодавства; 3) створення сприятливих і комфортних умов для здійснення трудової діяльності працівниками юридичних відділів.

Завершуючи наукове дослідження, слід підсумувати, що запропоновані нами напрямки удосконалення організаційних засад діяльності юридичних відділів не обмежуються виключно діяльністю останніх. Вказані шляхи покращення, на нашу думку, можуть бути застосовані у багатьох інших сферах суспільного життя, де здійснюють свою трудову діяльність юристи. Окрім того, хотілося б відзначити, що вдосконалення організаційних засад діяльності юридичних відділів має відбуватись нерозривно від покращення відповідного адміністративного, цивільного та трудового законодавства. Лише у такому випадку, як вбачається, буде можливим здійснити якісні перетворення у досліджуваній сфері суспільних відносин [124].

Висновки до розділу 3

Узагальнено зарубіжний досвід правового забезпечення діяльності юридичних відділів на прикладі таких країн як Сполучені Штати Америки, Великобританія, Німеччина, Республіка Молдова, Республіка Білорусь, Російська Федерація та Республіка Узбекистан. Отримані відомості дають підстави стверджувати, що на сьогоднішній день в світі існує дві основоположні моделі організації та правового забезпечення роботи юридичних відділів, а саме західна та східна. Перша притаманна країнам англосаксонського права та окремим країнам Європейського Союзу. Як правило, до характерних чинників даної моделі можна віднести: складну систему правового регулювання діяльності юридичних відділів, в якій поряд із загальнонаціональним законодавством існує законодавством територіальних утворень, наприклад, штатів, земель тощо; представлення юридичної професії виключно суб'єктами адвокатської діяльності та іншими віднесеними до неї особами; високий рівень професіоналізму та освітніх вимог до представників юридичної професії, зокрема тих, що провадять діяльність із представлення інтересів органів влади; підхід до організації юридичних відділів не як звичайних структурних підрозділів, а як угруповання корпоративних юристів, які за договором працюють на відповідний державний орган чи підприємство.

Встановлено, що на сьогоднішній день не можна однозначно вказати, яка саме модель найбільш прийнятна в рамках українських реалій. Безперечно, досвід пострадянських країн буде ближчим та легшим до імплементації. Окрім того, існуючий національний підхід правового забезпечення юридичних відділів повністю відповідає східній моделі. Відповідно до цього, організація правової роботи в органах влади в Україні володіє своєю характерною системою особливостей, є в деякій мірі «неповторною». В рамках національних реалій, а також відповідно до

історично обумовлених аспектів правової системи вона має дієві переваги. Слепе слідування тенденціям західних країн у сфері правового забезпечення юридичних відділів державних органів, підприємств і організацій може порушити існуючий стан речей, адже в більшості цих країн підхід до юридичної діяльності має власні характерні моменти, обумовлені перш за все культурою відповідної території. У зв'язку із цим, імплементуючи зарубіжний досвід правового забезпечення діяльності юридичних відділів, варто спиратись на пострадянські країни (Республіка Білорусь, Узбекистан, Російська Федерація, Молдова тощо), відповідно до тенденцій яких доречно: розширювати положення нормативно-правових актів, які регламентують діяльність юридичних відділів; якомога «щільніше» систематизувати юридичний матеріал; уточнювати положення зазначених нормативно-правових актів, включати в їх положення тлумачення термінів та понять, пов'язаних із особливостями роботи юридичних відділів, тощо. Такий підхід дасть можливість не тільки зберегти існуючу модель правового забезпечення діяльності юридичних відділів, але й суттєво удосконалити її.

Встановлено, що правова система України, зокрема в частині адміністративного законодавства, яке регулює усі без виключення суспільні відносини, у тому числі відносини в галузі роботи юридичних відділів, знаходиться на стадії реформування, що відбувається у вигляді адаптації, тобто перероблення такого законодавства до стандартів Європейського Союзу. Іншими словами, за даним напрямом розвитку адміністративне законодавство в майбутньому має перейняти юридичні інститути ЄС, що є вимогою подальшої імплементації України у європейську спільноту.

Констатовано, що систематизація законодавства передбачає переробку нормативно-правового матеріалу, вилучення з нього застарілих або «мертвих», фактично недіючих правових норм, а також приведення його до найбільш оптимальної та ефективної для застосування структури. Застосування такого прийому у питанні удосконалення адміністративного

законодавства, яке регламентує діяльність юридичних відділів, дійсно можна вважати одним із реальних напрямів розвитку нормативної бази, адже такий підхід передбачає зведення регуляторних юридичних норм до єдиної, ієрархічної, об'єднаної всередині численними зв'язками структури, що в перспективі може позитивно вплинути на діяльність юридичних служб органів державної влади, підприємств, установ та організацій.

Грунтовний теоретичний аналіз показав, що на сьогоднішній день в Україні не вироблено підходу щодо удосконалення національного адміністративного законодавства, яке регламентує діяльність юридичних відділів. Ані на доктринальному рівні, ані в положеннях чинних нормативно-правових актів національної юридичної системи зазначене питання належним чином не висвітлюється. Так, вчені в більшій частині формують свої погляди на проблему розвитку законодавства про діяльність юридичних відділів поверхнево, звертають на нього увагу лише у ракурсі суміжного дослідження інших наукових позицій. У офіційних державних актах на сьогоднішній день взагалі немає стратегічно орієнтованих норм, які б визначали перспективи майбутнього розвитку юридичних відділів у структурі органів державної влади, підприємств та організацій. Беручи до уваги зазначений аспект, вважаємо доречним виділити наступні напрями удосконалення адміністративного законодавства, що регламентує роботу юридичних відділів в Україні.

1. Найпершим кроком на шляху розвитку адміністративного законодавства має стати його адаптація до нормативної системи Європейського Союзу. В даному випадку ми ведемо мову про приведення національної юридичної реальності до європейських стандартів, що вимагає перейняття іноземних правових інститутів в галузі побудови державного управління та усіх належних до нього структур, зокрема юридичних відділів. При цьому, адаптація не передбачає порушення організаційної моделі, відповідно до якої побудовано структуру юридичних відділів в Україні, а

також систему їх правового регулювання. Мова йде про імплементацію правових інститутів, окремих юридичних положень тощо. Удосконалення всього адміністративного законодавства за цим напрямом дасть можливість переосмислити функції юридичних відділів, точніше визначити пріоритети їх діяльності.

2. Ще одним напрямом розвитку адміністративної нормативної бази, положення якої регулюють діяльність юридичних відділів, виступає її оновлення та систематизації. Реалізація даного напрямку повинна виразитись у прийнятті законодавчого акта про юридичні служби та правову роботу. В положеннях зазначеного акта слід чітко визначити поняття правової роботи, працівника юридичної служби, особливості трудової діяльності останніх, вимоги до кваліфікації.

3. Необхідним є чітке встановлення граничної численності юридичних служб на законодавчому рівні, окреслення їх структурно-організаційних особливостей для всіх без виключення підприємств, установ та організацій, в залежності від функцій та численності працівників в рамках останніх. Так, наприклад, доцільно встановити конкретні вимоги, відповідно до яких юридичні відділи можуть формуватися як департаменти, управління, сектори, відділення тощо.

4. В новий закон про юридичні служби та правову роботу доречно включити норми, які дозволяти б залучати до здійснення правової роботи в органах, підприємствах, організаціях не тільки представників юридичних служб, що є структурними підрозділами відповідних відомств, а й сторонніх суб'єктів юридичної практики на договірних засадах.

З'ясовано, що організація передбачає упорядкування, приведення певної сукупності елементів у певну систему. Тож організаційні засади діяльності юридичних відділів представляють собою сукупність елементів неправового характеру, які разом створюють реальне практичне підґрунтя для функціонування юридичних відділів. Найбільш ключовими

організаційними засадами діяльності юридичних відділів, які, на нашу думку, потребують комплексного вдосконалення, є: кадрове забезпечення; матеріально-технічне та фінансове забезпечення; інформаційне забезпечення; система прийняття управлінських рішень тощо.

Відмічено, що проблема кадрового забезпечення є характерною для всієї юридичної галузі. Зазначене, на нашу думку, пов'язане із декількома важливими аспектами: по-перше, із загальним зниженням рівня та якості освіти: спочатку школярів, а вже потім і студентів–юристів; по-друге, із зниженням рівня престижності юридичних професій та перевантаженням ринку праці такими фахівцями. Тож з метою покращення кадрового забезпечення юридичних відділів, на нашу думку, необхідно:

1) підняти загальний рівень вимог до майбутніх студентів юридичної спеціальності (зокрема, пропонується підвищити прохідний бал ЗНО для навчання по спеціальності 081 — Право);

2) підвищити рівень професійної освіти майбутніх фахівців, наприклад, шляхом збільшення кількості практичних, виїзних та бінарних занять, залучати до освітнього процесу фахівців–практиків;

3) створити сприятливі умови для подальшого навчання та підвищення кваліфікації юристами, а також для обміну практичним досвідом між відповідними фахівцями.

З'ясовано, що на сьогоднішній день проблема матеріально-технічного та фінансового забезпечення діяльності будь-якого органу чи структурного підрозділу є актуальною та нагальною. Зазначене, беззаперечно, пов'язане із складною соціально-економічною ситуацією в країні. Тим не менш, ми переконані, що нині назріла необхідність: по-перше, перегляду рівня оплати праці молодих фахівців. Адже після закінчення закладів вищої освіти їх заробітна плата не дозволяє забезпечити гідний рівень життя, а це апріорі відштовхує працівників від такої роботи та знижує її престижність; по-друге, необхідно переглянути питання забезпечення матеріальними ресурсами

самих юридичних відділів, адже досить часто їх обладнання навіть не дає змогу для нормального доступу до мережі Інтернет.

Акцентовано увагу, що умовах сьогодення інформаційне забезпечення беззаперечно виступає однією із ключових та необхідних умов належного функціонування юридичних відділів. Адже від повноти, всебічності та своєчасності отриманої інформації прямо залежать швидкість та якість прийняття управлінських рішень, а як результат — і ефективність роботи юридичного відділу. Вдосконалення інформаційного забезпечення юридичних відділів має включати: по-перше, покращення науково-методичного забезпечення; по-друге, вдосконалення якості законодавчої та локальної нормативно-правової бази; по-третє, забезпечення швидкого та якісного доступу до баз даних, інформаційних джерел, нормативної бази.

З'ясовано, що розробка та прийняття управлінських рішень — це невід'ємна складова організації діяльності юридичних відділів. Від їх якості прямо залежить результативність роботи структурного підрозділу. На нашу думку, удосконалення управлінських рішень вбачається можливим через:

- 1) професійну підготовку та перепідготовку керівників юридичних відділів;
- 2) розробку та покращення науково-методичного забезпечення для керівників;
- 3) підвищення якості психологічної підготовки управлінців, що дозволить підвищити рівень комунікації всередині колективу.

Відзначено, що в нинішніх умовах протидія корупції у всіх сферах суспільного життя має займати одне із пріоритетних місць. Зазначене є актуальним в тому числі і в контексті обраної у роботі проблематики. Вдосконалення системи заходів протидії корупції повинно включати:

- 1) підвищення рівня оплати праці та соціальних гарантій для всіх категорій працівників;
- 2) підвищення рівня відповідальності за порушення антикорупційного законодавства;
- 3) створення сприятливих і комфортних умов для здійснення трудової діяльності працівниками юридичних відділів.

Наголошено, що запропоновані нами напрямки удосконалення організаційних засад діяльності юридичних відділів не обмежуються виключно діяльністю останніх. Вказані шляхи покращення, на нашу думку, можуть бути застосовані у багатьох інших сферах суспільного життя, де здійснюють свою трудову діяльність юристи. Окрім того, відзначено, що вдосконалення організаційних засад діяльності юридичних відділів має відбуватись нерозривно від покращення відповідного адміністративного, цивільного та трудового законодавства. Лише у такому випадку, як вбачається, буде можливим здійснити якісні перетворення у досліджуваній сфері суспільних відносин.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає у визначенні сутності та розкритті особливостей адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів в Україні, а також опрацюванні напрямів удосконалення відповідного забезпечення з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети, зокрема:

1. Аргументовано, що юридичні відділи – це складові елементи органів влади, підприємств, організацій та установ, основою діяльності яких є правова робота, контроль за дотриманням законності, здійснення представницьких функцій, тобто представлення відповідного суб'єкта у різних правовідносинах, а також проведення в межах своєї компетенції та в рамках, визначених законодавством України, правової експертизи.

Зазначається, що юридичні відділи є безпосередніми учасниками адміністративно-правових відносин, адже: по-перше, це уповноважені структурні утворення державних органів, підприємств, установ та організацій, на які покладається окремий масив адміністративно-юрисдикційних повноважень; по-друге, юридичні відділи мають легальні нормативно встановлені можливості вступати в адміністративно-правові відносини; по-третє, юридичні відділи входять у систему органів державної влади, підприємств, установ та організацій, є підрозділами останніх, а отже, з моменту їх утворення стають частиною внутрішньоуправлінських ієрархічно зумовлених відносин.

2. Доведено, що правове регулювання діяльності юридичних відділів – це систематизований упорядковувачий юридичний вплив на суспільні відносини, які виникають у процесі роботи юридичних відділів. Даний вплив виражається у системі правових норм чинного законодавства

України, а саме в законах та підзаконних нормативно-правових актах. Аналіз останніх показав, що ключове місце серед них належить нормам адміністративного права, адже саме за їх допомогою регламентуються суспільні відносини, пов'язані зі структурною належністю юридичних відділів у системі державного управління, взаємодією даних відділів з органами державної влади, реалізацією ними своїх прав, обов'язків та функцій.

3. Встановлено, що адміністративно-правовий статус суб'єкта – це сукупність юридичних ознак, які визначають його місце у системі адміністративно-правових відносин та виділяють серед інших суб'єктів у галузі державного управління. На основі цього доведено, що адміністративно-правовий статус юридичних відділів полягає в наступному: це структурні підрозділи органів державної влади, підприємств, установ та організацій, підпорядковані та підконтрольні їх керівникам, на які розповсюджується дія внутрішньоорганізаційних засад, а також функції зі здійснення правової роботи у межах відповідних владних структур.

4. Визначено, що об'єктом адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів є суспільні відносини, які виникають у процесі формування, реалізації та припинення юридичними відділами свого правового статусу. З'ясовано, що «предмет» є вужчим, аніж «об'єкт адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів». Доведено, що предмет відповідного забезпечення становлять такі групи правовідносин: 1) правовідносини, пов'язані з утворенням, реорганізацією та ліквідацією відповідних відділів; 2) правовідносини, пов'язані з безпосередньою організацією роботи юридичних відділів, зокрема: матеріально-технічне, фінансове, інформаційне та кадрове забезпечення; 3) правовідносини щодо реалізації контрольних-наглядових та юрисдикційних повноважень; 4) правовідносини, пов'язані із забезпеченням ефективної

взаємодії між працівниками всередині відділу, а також між юридичними відділами та іншими структурними підрозділами.

5. Констатовано, що адміністративно-правове забезпечення діяльності юридичних відділів здійснюється у наступних основних напрямках: створення нормативно-правових та організаційних умов для ефективного функціонування юридичних відділів; визначення процедурних аспектів діяльності юридичних відділів; створення ефективного функціонування системи нагляду і контролю за діяльністю юридичних відділів взагалі та кожного окремого працівника зокрема; забезпечення юридичних відділів професійними кадрами, а також створення умов для їх постійного професійного та особистісного зростання; фінансове та матеріально-технічне забезпечення діяльності відповідних відділів; інформаційне забезпечення діяльності досліджуваних відділів.

Під формою адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів запропоновано розуміти законодавчо визначений зовнішній вираз практичної діяльності уповноважених суб'єктів, яка здійснюється за допомогою використання різноманітних інструментів та засобів з метою створення всіх необхідних умов для функціонування відповідних підрозділів. Основними формами адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів є: нормотворча, контрольна-наглядова, прийняття управлінських рішень, укладення адміністративних договорів.

Під методом адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів пропонується розуміти сукупність законодавчо визначених інструментів та засобів, які використовуються уповноваженими суб'єктами задля забезпечення ефективного функціонування досліджуваних у дисертаційній роботі підрозділів. До вказаних методів віднесено: метод приписів, імперативний метод, метод заборон, дозвільний метод, метод стимулювання.

6. Обґрунтовано, що адміністративні процедури діяльності юридичних відділів являють собою сукупність законодавчо визначених послідовних дій уповноваженого суб'єкта, які він має здійснити задля реалізації прав, свобод та законних інтересів. Дотримання цих процедур сприяє реалізації завдань та функцій, що стоять перед юридичними відділами. Підкреслено, що значення адміністративних процедур у контексті представленої проблематики полягає в тому, що вони: 1) забезпечують прозорість та ефективність діяльності юридичних відділів; 2) обмежують можливість виникнення зловживань з боку керівництва та посадових осіб відповідних підрозділів; 3) сприяють створенню необхідних умов для функціонування відділів та комфортних умов роботи всередині підрозділу; 4) їх дотримання сприяє реалізації принципів верховенства права та законності при здійсненні відповідної діяльності.

7. Узагальнено зарубіжний досвід правового забезпечення діяльності юридичних відділів у таких країнах, як Сполучені Штати Америки, Великобританія, Німеччина, Республіка Молдова, Республіка Білорусь, Російська Федерація та Республіка Узбекистан. Визначено, що найбільш доцільним є запозичення досвіду країн пострадянського простору, адже це дозволить зберегти існуючу національну модель правового забезпечення роботи юридичних відділів, удосконалити її, як структурно, так і законодавчо.

8. Запропоновано напрямки удосконалення національного адміністративного законодавства, яке регламентує діяльність юридичних відділів: адаптація національного адміністративного законодавства до нормативних стандартів Європейського Союзу; оновлення та систематизація адміністративно-правового законодавства, яке регламентує діяльність юридичних відділів; визначення у нормативній базі граничної чисельності юридичних служб, окреслення їх структурно-організаційних особливостей для всіх без виключення підприємств, установ та організацій; включення у

законодавство норм, які б регулювали можливість залучати до здійснення правової роботи в органах, на підприємствах та в організаціях найманих юристів-практиків.

9. Виявлено, що організаційні засади діяльності юридичних відділів являють собою сукупність елементів неправового характеру, які створюють реальне практичне підґрунтя для функціонування юридичних відділів. Відзначено, що ключовими напрямками покращення організаційних засад діяльності юридичних відділів є: 1) вдосконалення кадрового забезпечення, яке має включати: а) підвищення загального рівня вимог до майбутніх студентів юридичної спеціальності; б) підвищення рівня професійної освіти майбутніх фахівців, наприклад шляхом збільшення кількості практичних, виїзних та бінарних занять, залучення до освітнього процесу фахівців-практиків; в) створення сприятливих умов для подальшого навчання та підвищення кваліфікації юристами, а також для обміну практичним досвідом між відповідними фахівцями; 2) вдосконалення матеріально-технічного та фінансового забезпечення юридичних відділів; 3) вдосконалення інформаційного забезпечення досліджуваних відділів, зокрема в частині: покращення науково-методичного забезпечення; вдосконалення якості законодавчої та локальної нормативно-правової бази; забезпечення швидкого та якісного доступу до баз даних, інформаційних джерел, нормативної бази тощо; 4) покращення системи управлінських рішень, що має включати професійну підготовку та перепідготовку керівників юридичних відділів; розроблення та покращення науково-методичного забезпечення для керівників; підвищення якості психологічної підготовки управлінців, що дозволить підвищити рівень комунікації всередині колективу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Административное право: учеб. пособие / Д. М. Овсянко. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Юристъ, 2000. 468 с.
2. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України / Автор-упорядник В. П. Тимошук. Київ: Факт, 2003. 496 с.
3. Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс: підручник / за заг. ред. академіка НАПрН України О. М. Бандурки. Харків: Золота миля, 2011. 584 с.
4. Адміністративне право України: підруч. для юрид. вузів і фак. / за ред. Ю. П. Битяка. Харків: Право, 2000. 520 с.
5. Адміністративне право України: підручник / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса: Юридична література, 2003. 896 с.
6. Адміністративне право України: словник термінів / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. В. К. Калпакова; Держ. вищ. навч. закл. «Запорізь. нац. ун-т». Київ: Ін Юре, 2014. 520 с.
7. Акімов О. О. Психологічні аспекти проявів корупції в державному управлінні. *Державне управління: теорія та практика*. 2014. № 1. С. 181–188.
8. Алексеев С. С. Общая теория права: в 2 т.: Т. 2. Москва: Юрид. лит., 1982. 360 с.
9. Алексеев С. С. Общая теория права: Т. 1. Москва: Юридическая литература, 1981. 361 с.
10. Алексеев, С. С. Общая теория права. Москва, 2008. 320 с.
11. Алімов Р. С. Процедури в адміністративному праві України: теорія і практика: дис.... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Донецький інститут внутрішніх справ. Донецьк, 2002. 164 с.

12. Алфьоров С. М., Ващенко С. В., Долгополова М. М., Купін А. П. Адміністративне право. Загальна частина: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 216 с.
13. Андреев Д. О. Адміністративно-правові засоби захисту прав власників цінних паперів: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ін-т законодавства Верхов. Ради України. Київ, 2008. 199 с.
14. Аппарат государственного управления: Интересы и деятельность / Отв. ред. В. Ф. Сиренко. Киев: Наук. думка, 1993. 165 с.
15. Аркуша Л. И. Выявление и расследование организованной преступной деятельности при наличии коррупционных связей. Одесса: Одесская нац. юр. академия, 2003. 207 с.
16. Армаш Н. О. Керівник органу виконавчої влади: адміністративно-правовий статус: монографія. Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2006. 172 с.
17. Афанасьев К. К. Адміністративні договори: реалії та перспективи: монографія. Луганськ: РВВ ЛАВС, 2004. 320 с.
18. Балика Г. О. Адміністративно-правовий статус пенсійного фонду України: дисертація дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2015. 221 с.
19. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України: підручник. Харків: Університет внутрішніх справ, 1998. 480 с.
20. Бандурка О. О. Управління державною податковою службою в Україні: організаційно-правові аспекти: монографія. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2005. 506 с.
21. Бахрах Д. Н. Основные понятия теории социального управления. Пермь: Изд-во Пермск. ун-та, 1978. 102 с.
22. Бахрах Д. Н. Советское законодательство об административной ответственности. Пермь: б.и., 1969. 344 с.
23. Бачило И. Л., Гандилов Т. М., Гришковец А. А. и др. Словарь административного права. Москва: Фонд «Правовая культура», 1999. 320 с.

24. Берназюк Я. О. Процедурно-процесуальні аспекти нормотворчої діяльності Президента України: основні тези. *Держава і право*. 2012. Вип. 56. С. 23.
25. Берченко Г. Юридична підтримка. Процедура притягнення до адмінвідповідальності (від порушення — до штрафу). *Власне діло*. 2010. № 10. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/sb/2010/may/issue-10/article-94830.html>
26. Біла В. Р. Адміністративна процедура як нормативна модель процесуальних правовідносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2015. Вип. 30 (2). С. 12–15.
27. Білозерська Т. О. Адміністративно-правові засади співробітництва України та європейського союзу в сучасних умовах: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2009. 285 арк.
28. Богачов С. В. Стан і перспективи розвитку правової роботи. *Офіційний веб-портал Міністерства юстиції України*. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_4772.
29. Бойко І. В., Зима О. Т., Соловйова О. М. Адміністративна процедура: конспект лекцій / за заг. ред. І. В. Бойко. Харків: Право, 2017. 132 с.
30. Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України: посіб. Київ: Олан, 2004. 312 с.
31. Болдирєв С. В. Організаційно-правові питання місцевого самоврядування в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2003. 228 с.
32. Бондаренко В. А., Пустова Н. О. Дозвіл як спосіб правового регулювання, класифікація видів дозволів у сфері телекомунікацій. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2017. Вип. 3. С. 72–81.
33. Борщевський І. В. Теоретичні засади систематизації законодавства. *Часопис Київського університету права*. 2007. № 3. С. 19–24.

34. Бояринцева М. А. Адміністративно-правовий статус громадянина України: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.07 / Національна академія наук України. Київ, 2005. 213 с.
35. Буздуган Я. М. Правові та організаційні основи фінансового забезпечення охорони здоров'я в Україні: дис ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2009. 229 с.
36. Бурбика В. О. Процедури взаємодії органів місцевого самоврядування з правоохоронними органами. URL: <http://sd-vp.info/2016/protseduri-vzayemodiyi-organiv-mistsevogo-samovryaduvannya-z-pravoohoronnimi-organami>
37. Бурбика М. М., Солонар А. В., Янішевська К. Д. Адміністративне право України: навчальний посібник. Суми: Видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2015. 358 с.
38. Бурячок А. А., Гнатюк Г. М., Головощук С. І. та ін. Словник синонімів української мови в 2 т.: Т. 2 / Київ: Наукова думка, 1999–2000. 954 с.
39. Буткевич С. А. Адміністративно-правовий статус Державного комітету фінансового моніторингу України: дис. ... канд. юр. наук: спеціальність 12.00.07 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпропетровськ, 2009. 233 с.
40. Варналій З. С. Політико-правове регулювання підприємництва в Україні: теорія і практика: монографія / З. С. Варналій, В. М. Кампо, І. І. Мазур та ін. Київ: Знання України, 2005. 380 с.
41. Ватрас В. А. Суб'єкти сімейних правовідносин: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.03 / Національна академія наук України інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2008. 99 с.
42. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад і голов, ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

43. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
44. Вербець В. В, Субот О. А, Христюк Т. А. Соціологія: навчальний посібник. Київ: КОНДОР, 2009. 550 с.
45. Виконавча влада і адміністративне право / За заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Видавничий Дім «Ін-Юре», 2002. 668 с.
46. Витченко А. М. Метод правового регулювання соціалістических общественных отношений. Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1974. 161 с.
47. Вінник О. М. Господарське право: навчальний посібник. 2-е вид., змін. та доп. Київ: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 766 с.
48. Внутрішній економічний механізм підприємства: навчальний посібник / В. М. Гончаров, Н. В. Касьянова, Н. В. Вецепура, Д. В. Солоха та ін. Донецьк: СПД Купріянов В. С., 2007. 284 с.
49. Войнаровський М. М. Зарубіжний досвід управління юридичними службами та його застосування в Україні. *Університетські наукові записки*. 2010. № 3 (35). С. 135–141.
50. Волинець Т. В. Основні завдання і напрями роботи юридичної служби в господарських організаціях / Т. В. Волинець // Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія : Юридична. 2015. Вип. 1. С. 80-89
51. Галаван З. С. Особливості правового регулювання праці слідчих ОВС як суб'єктів трудового права України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. Луганськ, 2009. 200 с.
52. Галіцина Н. В. Адміністративна процедура як інститут адміністративного процесу. *Форум права*. 2010. № 4. С. 163–177.
53. Галуцько В. В., Пономаренко Г. О., Шкарупа В. К. Теорія держави та права: конспект лекцій / за заг. ред. В. К. Шкарупи. Херсон: ВАТ «ХМД», 2008. 280 с.

54. Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О. Адміністративне право України. Повний курс: навчальний посібник. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
55. Гальонкін С. А. Адміністративно-правове забезпечення апеляційного провадження в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Сум. держ. ун-т. Суми, 2018. 224 с.
56. Гаращук В. М., Мухатаєв А. О. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні: монографія. Харків: Право, 2010. 144 с.
57. Гаркуша Н. М., Цуканова О. В., Горошанська О. О. Моделі і методи прийняття рішень в аналізі та аудиті: навч. посіб. Київ: Знання, 2011. 591 с.
58. Гармаш Є. В. Організаційно-правові основи підготовки, прийняття та виконання адміністративних рішень в митній службі України: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07 / Держ. податк. адмін. України, Нац. Ун-т держ. податк. служби України. Донецьк, 2010. 209 с.
59. Гвоздецький В. Д. Корупція як соціальне, психологічне і моральне явище. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 63. С. 139–145.
60. Годованюк А. Й. Правовий режим земель природно-заповідного фонду: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Одеська національна юридична академія. Одеса, 2008. 212 с.
61. Голосніченко І. П. Поняття адміністративної відповідальності та її законодавче регулювання. *Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т.: Т. 1: Загальна частина*. Київ: Юридична думка, 2004. С. 430–432.
62. Голосніченко І. П. Попередження корисливих проступків засобами адміністративного права. Київ: Вища школа, 1991. 207 с.
63. Гончарук С. Т. Основи адміністративного права України: навч. посіб. Київ: Аванпост-Прим, 2004. 200 с.

64. Городянко С. В. Організаційно-правове забезпечення безпеки діяльності працівників ОВС України: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.07 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2007. 189 с.
65. Горшенев В. М., Шахов И. Б. Контроль как правовая форма деятельности. Москва: Юрид. лит., 1987. 176 с.
66. Гриценко І. С., Мельник Р. С., Пухтецька А. А. та інші Загальне адміністративне право: підручник / за заг. ред. І. С. Гриценка. Київ: Юринком Інтер, 2015. 568 с.
67. Грітчина В. Ю. Адміністративно-правове забезпечення кадрових процедур в Національній поліції України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». Київ, 2017. 199 с.
68. Гумін О. М., Пряхін Є. В. Адміністративно-правове забезпечення: поняття та структура. *Наше право*. 2014. № 4. С. 46–50.
69. Гусар О. А. Адміністративно-правовий статус персоналу державного управління. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 2 (4). С. 116–123.
70. Гусаров С., Білоус В. Визначення понять адміністративної процедури та адміністративного процесу в адміністративному праві України. *Вісник Академії Управління МВС*. 2008. № 3. С. 6–18.
71. Даль В. И. Толковый словарь русского языка. Современная версия. Москва: ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс, 1999. 736 с.
72. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: Том 4. Москва: Государственное изд-во иностранных и национальных словарей, 1956. 699 с.
73. Данильян О. Г., Тараненко В. М. Філософія: підручник. 2-ге вид., допов. і переробл. Харків: Право, 2012. 312 с. URL: <https://textbook.com.ua/filosofiya/1473453655/s-22>

74. Дараганова Н. В. Адміністративно-правовий статус екіпажу повітряного судна України: дис. ... к.ю.н.: 12.00.07 / Національний авіаційний університет юридичний інститут «Інститут повітряного і космічного права». Київ, 2009. 228 с.

75. Дараганова Н. В. Дискусійні питання класифікації суб'єктів адміністративного права (на прикладі екіпажу повітряного судна України). *Вісник НТУУ «КПІ»*. Політологія. Соціологія. Право. 2010. № 4-1. С. 227–232.

76. Діденко С. В. Адміністративно-правове забезпечення обігу та застосування зброї в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07 / Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». Київ, 2016. 443 с.

77. Дмитренко О. А. Право фізичної особи на власні персональні дані в цивільному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва. Київ, 2010. 210 с.

78. Домбровський С. Ф., Тараненко Л. С. Правове забезпечення організації та діяльності юридичної служби в Україні та Польщі: порівняльно-правові аспекти. *Університетські наукові записки*. 2016. № 57. С. 164–174.

79. Економіка підприємства / за ред. Акад. С. Ф. Покропівного. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ: КНЕУ, 2013. 402 с.

80. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. 820 с.

81. Ерохин В И Теоретические основы обеспечения неприкосновенности частной жизни при реализации юридической ответственности: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.01. Владимир, 2006. 213 с.

82. Євтушенко О. Н. Управлінські рішення: сутність та характерні риси. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра*

Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія: Державне управління. 2014. Т. 239, Вип. 237. С. 47-51

83. Жорнокуй Ю. Шляхи вирішення конфліктних ситуацій (корпоративних конфліктів) в акціонерних товариствах. *Право України*. 2009. № 10. С. 190–198.

84. Журавльов Д. В. Система трудового законодавства України: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.05 / Національний університет внутрішніх справ. Харків, 2005. 174 с.

85. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Поняття, зміст, сутність та види систематизації законодавства. *Правова держава: щорічник наукових праць Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України*. 2003. № 14. С. 8–13.

86. Замоиский И. Е. Правовая работа на предприятии хозяйство и право. 1981. № 10. С.41-45

87. Захарова І. В., Філіпова Л. Я. Основи інформаційно-аналітичної діяльності: нав. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 336 с.

88. Зозуля В. О. Ефективне кадрове забезпечення складова демократичного врядування. *Державно-управлінські студії*. 2017. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/deruprs_2017_2_18

89. Зозуля І. В., Шулатова І. С. Особливості державної фіскальної служби України як суб'єкта державного управління. *Право і безпека*. 2015. № 2 (57). С. 59–66.

90. Ингулов С. Б., Мещерякова Н. Л. Малая Советская Энциклопедия. Второе изд. Москва: Гос. Ин-т «Совет. Энцикл.», 1937. Т. 5. 571 с.

91. Іерусалімова І. О. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2006. 205 с.

92. Ізуїта П. Правове регулювання охорони праці в умовах ринкової економіки: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2008. 177 с.
93. Кагановська Т. Є. Сутність та завдання кадрового забезпечення як засобу сприяння функціонуванню держави та її органів. *Форум права*. 2008. № 1. С. 215–220.
94. Камышанский В. П. Ограничения права собственности: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.03. Санкт-Петербург, 2000. 357 с.
95. Каращенко А. С. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції у митних органах України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет». Ужгород, 2019. 242 с.
96. Карпишин Н. І. Фінансове забезпечення охорони здоров'я в реалізації державних функцій на ринку медичних послуг: дис. канд. екон. наук: 08.04.01. Тернопіль, 2006. 208 с.
97. Катущинська Л.С. Організація юридичної служби в суспільному виробництві: навчальний посібник. Київ, 2010. 197 с.
98. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія права (зі схемами, кроссвордами, тестами): підручник. Київ: Кондор, 2002. 353 с.
99. Кириченко В. М., Куракін О. М. Теорія держави і права: модульний курс: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 264 с.
100. Клишин А. А. Адвокатская практика: учебник. Москва: Статут, 2016. 506 с.
101. Коваль Л. Адміністративне право України: курс лекцій (Загальна частина). Київ: Основи, 1994. 154 с.
102. Кожевникова В. О. Науково-теоретичні засади обмеження прав суб'єктів сімейних відносин: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03 / Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль, 2019. 520 с.

103. Кожевникова В. О. Співвідношення правової категорії «обмеження» з іншими правовими категоріями у праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 1. С. 18–21.

104. Козій І. С. Місце і значення фінансового забезпечення в структурі фінансового механізму. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2008. Вип. 18.9. С. 223–229.

105. Колесников Є. Є. Поняття та особливості адміністративно-правового забезпечення захисту прав споживачів. *Форум права*. 2011. № 2. С. 432–438.

106. Колодій А. М., Копейчиков В. В., Лисенков С. Л. та ін. Загальна теорія держави і права: навч. посіб. /; за ред. В. В. Копейчикова. Київ: Юрінком Інтер, 1999. 317 с.

107. Коломієць К. Є. Юридична служба Збройних Сил України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Юридична наука*. 2013. № 6. С. 97–101.

108. Коломоєць О. Д. Адміністративно-правове регулювання відповідальності за вчинення насильства у сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.07 / Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2010. 223 с.

109. Колпаков В. К. Адміністративне право України: підруч. Київ: Юрінком Інтер, 1999. 736 с.

110. Комар Р. В. Объект правоотношений надзора и контроля за соблюдением законодательства о работе Украины. *Актуальные проблемы права: теория и практика*. 2010. № 17. С. 202–212.

111. Комаров С. А. Теория государства и права: учеб. для студентов вузов, обучающихся по спец. «юриспруденция». Москва: НОРМА: ИНФРА-М, 2001. 440 с.

112. Комзюк А. Т. Адміністративний примус в правоохоронній діяльності міліції України: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2002. 408 с.
113. Комзюк А. Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації: монографія / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків: Вид-во нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 336 с.
114. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Офіційний вісник України*. 2010. № 72/1. Ст. 2598.
115. Корж-Ікаєва Т. Г. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод неповнолітніх: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2008. 17 с.
116. Корнєєв Ю. О. Інформаційне забезпечення розвитку підприємницької діяльності. *Вісник НАН України*. 2008. № 5. С. 24–31.
117. Костюченко О. Є. Визначення поняття «правове забезпечення». *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України*. 2015. № 1 (68). С. 11–16.
118. Котенко А. О. Правове регулювання в контексті дії права та його основоположних принципів. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 199–202.
119. Кохановська О. В. Теоретичні проблеми інформаційних відносин у цивільному праві: монографія. Київ: Київський університет, 2006. 463 с.
120. Кривко О. О. Адміністративно-правовий статус юридических отделов. *Верховенство права*. 2018. № 4. С. 215–219.
121. Кривко О. О. Адміністративні процедури діяльності юридических відділів. *Європейські перспективи*. 2018. № 1. С. 208–213.
122. Кривко О. О. До проблеми вдосконалення кадрового забезпечення юридических відділів в Україні. *Адміністративне право та процес: актуальні проблеми та шляхи вирішення* : тези доп. учасників наук.-

практ. семінару, м. Харків, 21 лютого 2020 р. Харків: НДІ ППСН, 2020. С. 60–63.

123. Кривко О. О. Матеріально-технічне та фінансове забезпечення діяльності юридичних відділів. *Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє* : міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 1–2 листоп. 2019 р. Харків : Східноукр. наук. юрид. орг., 2019. С. 78–80.

124. Кривко О. О. Напрямки удосконалення організаційних засад діяльності юридичних відділів. *Наше право*. 2017. № 2. С. 208–213.

125. Кривко О. О. Нормотворчість, як важлива форма адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів. *Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи* : міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 9–10 берез. 2018 р. – К. : Центр прав. наук. дослідж., 2018. С. 60–63.

126. Кривко О. О. Об'єкт та предмет адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів. *Верховенство права*. 2019. № 3. С. 236–241.

127. Кривко О. О. Правове регулювання діяльності юридичних відділів та місце у ньому адміністративного законодавства. *Право UA*. 2020. № 1. С. 46–51.

128. Кривко О. О. Сутність та особливості адміністративних процедур в діяльності юридичних відділів. *Запорізькі правові читання: матеріали Щорічної міжнародної науково-практичної конференції*, м. Запоріжжя, 19–20 травня 2020 року / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Запоріжжя: ЗНУ, 2020. С. 301–302.

129. Кривко О. О. Форми та методи адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів. *Право UA*. № 1. 2016. С. 204–209.

130. Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 639 с.

131. Куракін О. М. Поняття і зміст нормативно-правового регулювання як юридичного явища. *Держава та регіони*. Сер.: Право. 2013. № 3. С. 10–15.

132. Курило С. Л. Адміністративно-правовий статус органів внутрішніх справ як суб'єкта взаємодії з органами місцевої влади з питань забезпечення громадської безпеки та громадського порядку. *Форум права*. 2012. № 1. С. 523–526.

133. Курусь Т. В. Співвідношення нормотворчої діяльності з суміжними правовими поняттями. URL: [https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwiIsPLU2pjpAhURrosKHVNMCUsQFjAAegQIARAB&url=http%3A%2F%2Fnbu.gov.ua%2Fj-pdf%2FNvmgu_jur_2013_6-3\(1\)_4.pdf&usg=AOvVaw1ZXuDtm-dLzBd9ux7epmpi](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwiIsPLU2pjpAhURrosKHVNMCUsQFjAAegQIARAB&url=http%3A%2F%2Fnbu.gov.ua%2Fj-pdf%2FNvmgu_jur_2013_6-3(1)_4.pdf&usg=AOvVaw1ZXuDtm-dLzBd9ux7epmpi)

134. Лагода О. С. Адміністративна процедура: теорія і практика застосування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2007. 187 с.

135. Лазнюк Н. В. Нормативно-правові акти міністерства внутрішніх справ України (теоретичні питання): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ: Київський національний університет імені Траса Шевченка, 2002. 191 с.

136. Ластович Д. М. Поняття адміністративно-правового статусу поліції як суб'єкта надання поліцейських послуг. *Наше право*. 2015. № 6. С. 71–75.

137. Лата Н. Ф. Адміністративно-правове регулювання нормотворчої діяльності органів виконавчої влади: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Київський національний торговельно-економічний університет. Київ, 2004. 198 с.

138. Левченко О. В. Адміністративна процедура як правова форма надання адміністративних послуг: поняття, ознаки та співвідношення із суміжними правовими поняттями. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Випуск 2 (8). С. 106–111.

139. Левченко О. В. Адміністративні процедури: оновлені підходи до положень про критерії класифікації. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 1. С. 62–64.

140. Легких К. В. Загальнонаукові та процесуальні питання проведення судової правової експертизи в судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Академія адвокатури України. Київ, 2009. 215 с.

141. Лекторский В. С. Проблема субъекта и объекта в классической и современной буржуазной философии. Москва: Политиздат, 1965. 124 с.

142. Лепех Ю. Питання про співвідношення понять «правотворчість» та «нормотворчість». *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія Юридичні науки. 2016. № 855. С. 225–231. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5657/vnulpurn201685537.pdf>

143. Литвин І. Сутність системи суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері надання освітніх послуг. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 5. С. 63–66.

144. Литвин О. В. Адміністративно-правове регулювання статусу державного службовця в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь: Національний університет державної податкової служби України, 2009. 210 с.

145. Лищук В. В., Рузакова О. А., Рукавишников С. М. Основы права. Москва, 2004. 370 с.

146. Лівак П. Є., Степанова І. О. Правове регулювання діяльності юридичних служб закладів та органів охорони здоров'я в умовах стратегічних і концептуальних реформ. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 11. С. 23–26.

147. Лошицький М. В., Короед С. О. Адміністративний процес: основні підходи до розуміння. *Держава і право*. 2012. Вип. 55. С. 236–242.

148. Лукашук И. И. Механизм международно-правового регулирования. Киев: Вища школа, 1980. 164 с.
149. Малиновський В. Я. Державне управління. Київ: Атіка, 2003. 573 с.
150. Маліков С. К. Поняття та сутність адміністративних процедур контролю та нагляду у сфері містобудівної діяльності. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1-2_2017/29.pdf
151. Малько А. В. Стимулы и ограничения в праве. Теоретико-информационный аспект. Саратов: Изд-во СГУ, 1994. 184 с.
152. Мариняк Н. М. Адміністративна послуга та її співвідношення з суміжними поняттями. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2015. № 824. С. 60–64.
153. Марузо Ж. Словарь лингвистических терминов / Пер. с фр. Н. Д. Андреева. М., 1960. 436 с.
154. Маршал А. Принципы экономической теории. Москва: Прогресс, 1992. 134 с.
155. Матюхіна Н. П. Управління персоналом: теоретичні та практичні аспекти органів внутрішніх справ України: монографія. Харків, 1999. 285 с.
156. Мельник М. І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Нац. акад. внутр. справ України. Київ, 2002. 31 с.
157. Методичні рекомендації щодо проведення правової експертизи проектів нормативно-правових актів: рекомендації від 21.11.2000 № 41. *Офіційний веб-портал законодавства України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va041323-00>.
158. Михайлова Л. І. Економічні основи формування людського капіталу в АПК. Суми: Довкілля, 2003. 326 с.

159. Міщенко І. В. Новели інституту митного режиму в контексті реформування митного законодавства. *Адміністративне право і процес*. 2012. № 2 (2). С. 73–77.

160. Моисеенко Е. В., Лаврушина Е. Г. Информационные технологии в экономике. Владивосток: ВГУЭС, 2015. 246 с.

161. Мотрук Т. В. Поняття та ознаки адміністративної процедури. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 190–194.

162. Невмержицький Є. В. Корупція як соціально-політичний феномен: дис. ... д-ра політ. наук: спец. 23.00.02 / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. Київ, 2009. 408 с.

163. Нерсисянц В. С. Общая теория права и государства: учеб. для студ. вузов, обуч. по спец. «юриспруденция» / Ин-т государства и права РАН, Акад. правовой ин-т. Москва: НОРМА: Изд. группа «НОРМА ИНФРА-М», 2001. 539 с.

164. Нижник Н. Проблеми сьогодення державного управління в Україні. *Актуальні проблеми державного управління на новому етапі державотворення*: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (31 трав. 2005 р., м. Київ). Т. 1 / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. Київ: Вид-во НАДУ, 2005. С. 23–29.

165. Німко О. Б. Адміністративно-правове регулювання державного молодіжного житлового кредитування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2008. 19 с.

166. Новейший философский словарь / Сост. А. А. Грицанов. Минск: Изд. В. М. Скакун, 1998. 896 с.

167. Новий Тлумачний словник української мови у чотирьох томах: 42 000 слів / Укладачі: проф. В. В. Яременко, кандидат філологічних наук О. С. Сліпушко. Київ: Аконіт, 2000. 3690 с.

168. Новицкий И. Б. Римское право / отв. ред. Е. А. Суханов. 6. изд., стереотип. Москва: Гуманитарное знание, 1995. 245 с.

169. Новохатська Я.В. Правове регулювання майнових відносин подружжя (порівняльно-правовий аспект): дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Новохатська Яна Володимирівна ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2006. 189 с.

170. О мерах по коренному совершенствованию деятельности юридической службы: постановление от 19.01.2017 № ПП-2733. *Офіційний веб-портал законодавства Республіки Узбекистан*. URL: <https://lex.uz/docs/3098961>.

171. О некоторых мерах направленных на повышение роли и качества работы юридических служб: постановление от 31.12.2008 № 2070. *Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь*. URL: <http://www.pravo.by/document/?guid=3871&p0=C20802070>.

172. О юридической службе органа публичного управления: постановление от 27.12.2002 № 1714. *Официальный веб-портал Республики Молдова*. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105052&lang=ru.

173. Об утверждении типового положения о юридической службе федерального органа исполнительной власти: постановление от 02.04.2002 № 207. *Официальный веб-портал законодательства Российской Федерации*. URL: http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&link_id=17&nd=102075461&intelsearch=

174. Общая теория государства и права: Академический курс: в 2 т.: Т. 2: Теория права / под ред. М. Н. Марченко. Москва: Зерцало, 1998. 656 с.

175. Общая теория права и государства / Под ред. В. В. Лазарева. Москва: Юрид. лит., 2001. 520 с.

176. Ожегов С. И. Словарь русского языка / [под ред. Ю. Ю. Шведовой]. Москва: Советская энциклопедия, 1973. 846 с.

177. Ожегов С. И. Словарь русского языка: 70000 слов / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. 23-е изд. испр. Москва: Русский язык, 1991. 917 с.
178. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений / Российская академия наук. Институт русского языка им. В. В. Виноградова. 4-е изд., дополненное. Москва: Азбуковник, 1999. 944 с.
179. Оніщенко Н. М. Правове регулювання та правовий вплив: поняття, взаємообумовленість та відмінність. *Держава і право*. 2004. Випуск 25. С.3-8
180. Онопенко П. В. Функції сучасної держави, її сутність, різновиди та тенденції розвитку. *Держава і право*. 2000. Вип. 7. С.177-191
181. Органи юстиції. Здобутки та перспективи. *Офіційний веб-портал Міністерства юстиції України*. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_23381.
182. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права: навч. посібник / За заг. редакцією Р. О. Куйбіди, В. І. Шишкіна. Київ: Старий світ, 2006. 576 с.
183. Павличенко П. П., Литвиненко Д. А. Соціологія: навчальний посібник. Київ: Лібра, 2000. 254 с.
184. Палагута, С. С. Особливості інформаційного забезпечення управління підприємств і організацій. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 16. С. 418–421.
185. Панов М. М. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Академія правових наук України. Харків, 2006. 194 с.
186. Панчишин А. В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус». *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 95–98.

187. Патерило І. В. Напрями реформування адміністративного законодавства в сфері функціонування публічної адміністрації України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 11. С. 144–147.

188. Передерій О. С. Правовий статус поліції країн континентальної правової сім'ї (загальнотеоретична характеристика на матеріалах Франції, Німеччини, Польщі): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2009. 211 с.

189. Перепелюк В. Г. Адміністративний процес. Загальна частина: навчальний посібник. Чернівці: Рута, 2003. 367 с.

190. Петришин О. В. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. Харків: Право, 2014. 368 с.

191. Пиголкін А. С. Язык закона. Москва: Юрид. лит-ра, 1990. 200 с. :

192. Пирожкова О. В. Система суб'єктів адміністративно-правового регулювання у сфері автомобілебудування: сучасний правовий аналіз. *Держава і право*. 2008. Випуск 42. С. 266–271.

193. Питання юридичної служби Міністерства оборони України: наказ від 16.05.2016 № 259. *Офіційний веб-портал Міністерства оборони України*. URL: https://www.mil.gov.ua/content/gsc_orders/MOU2016_259.pdf.

194. Плиска В. В. Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції: автореферат ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Ужгород, 2015. 18 с.

195. Подорожній Є. Ю. Особливості юридичної відповідальності у трудовому праві України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.05 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2016. 426 с.

196. Попов Л. Л., Мигачев Ю. И., Тихомиров С. В. Административное право Российской Федерации / под ред. Л. Л. Попова. Москва: Юрайт, 2010. 444 с.

197. Попович Є. М. Управління органами прокуратури України: організаційно-правові проблеми: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2010. 180 с.

198. Популярна юридична енциклопедія / Кол. авт.: В. К. Гіжевський, В. В. Гловченко, В. С. Ковальський (кер) та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 528 с.

199. Примаков К. Поняття та ознаки адміністративно-правового регулювання у сфері масової інформації в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 145–150.

200. Про вдосконалення організації правової роботи в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади: постанова від 14.12.2001 № 1693. *Офіційний веб-портал Міністерства юстиції України*. URL: <https://minjust.gov.ua/m/postanova-kabinetu-ministriv-ukraini-vid-14-grudnya-2001-roku-1693-pro-vdoskonalennya-organizatsii-pravovoi-roboti-v-ministerstvah-inshih-tsentralnih-organah-vikonavchoi-vladi>.

201. Про деякі заходи щодо зміцнення юридичних служб державних органів: указ від 30.03.2006 № 272/2006. *Офіційний веб-портал Міністерства юстиції України*. URL: <https://minjust.gov.ua/m/ukaz-prezidenta-ukraini-vid-11-grudnya-2001-roku-1207-pro-deyaki-zahodi-schodo-zmitsnennya-yuridichnih-slujb-derjavnih-organiv>.

202. Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: закон від 18.03.2004 № 1629-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 29. Ст. 367.

203. Про затвердження Загального положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації: постанова, положення від 26.11.2008 № 1040. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3068.

204. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації правової роботи в головних управліннях (управління) ДСНС України в АР

Крим, областях, мм. Києві та Севастополі, на підприємствах, в установах, організаціях і спеціальних формуваннях сфери управління ДСНС України: наказ від 25.04.2014 № 186. *Офіційний веб-портал ДСНС України*. URL: <https://www.dsns.gov.ua/ua/YUridichne-upravlinnya-docs.html>.

205. Про затвердження Положення про Департамент юридичного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України: наказ від 15.03.2018 № 206. *Веб-портал «Ліга-закон»*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MVS837>.

206. Про затвердження Положення про юридичний відділ апарату Збараської районної державної адміністрації: розпорядження від 14.09.2018 №33/-од. URL: <http://www.oda.te.gov.ua/data/upload/catalog/zabarazka/ua/69496/331.pdf>.

207. Про затвердження Положення про Юридичний департамент Харківської обласної державної адміністрації у новій редакції: розпорядження від 09.11.2018 № 607. *Офіційний веб-портал Харківської державної адміністрації*. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/959/95864/files/181109-01-11-zagal-607-rozp.pdf>.

208. Про затвердження Положення про юридичну службу Збройних Сил України: Наказ начальника Генерального штабу Головнокомандувача Збройних Сил України від 7 грудня 2005 року № 202 URL: https://www.mil.gov.ua/content/gsc_orders/MOU2016_259.pdf

209. Про затвердження Порядку погодження у Міністерстві юстиції України призначення на посаду керівників юридичних служб міністерств, інших центральних органів виконавчої влади: наказ від 29.03.2017 № 1042/5. *Офіційний веб-портал Міністерства юстиції України*. URL: <https://minjust.gov.ua/m/nakaz-ministerstva-yustitsii-ukraini-vid-29-bereznia-2017-roku-10425-pro-zatverdjennya-poryadku-pogodjennya-u-ministerstvi->

yustitsii-ukraini-priznachennya-na-posadu-kerivnikov-yuridichnih-služb-ministerstv-inshih-tsentralnih-organiv-vikonavchoi-vladi-zaree.

210. Про затвердження Примірної програми проведення перевірок стану правової роботи та систематизації законодавства в міністерствах, інших органах виконавчої влади, на державних підприємствах, в установах, організаціях та державних господарських об'єднаннях: наказ від 11.03.2013 № 403/5. *Офіційний веб-портал Міністерства юстиції України*. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_43450.

211. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: указ, концепція від 22.07.1998 № 810/98. *Офіційний вісник України*. 1999. № 21. Ст. 943.

212. Про Кабінет Міністрів України: закон від 27.02.2014 №794-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.

213. Про центральні органи виконавчої влади: закон від 17.03.2011 № 3166-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст. 385.

214. Проблемы общей теории права и государства / [под общ. ред. В. С. Нерсисянца]. Москва: Юристъ, 2002. 490 с.

215. Прокопець Л. В. Діловодство як складова управлінської діяльності. *Економіка та держава*. 2017. № 4. С. 61–63.

216. Прохоренко О. Я. Протидія корупційним проявам у системі державної служби України (організаційно-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 25.00.03. Київ, 2004. 20 с.

217. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посібник. Вид. 9-е, зі змін. Львів: Край, 2007. 188 с.

218. Радаев В. Хозяйственная организация в свете экономических и социальных теорий. *Вопросы экономики*. 1996. № 12. С. 88–100.

219. Решетов Ю. С. Нормативное и индивидуальное правовое регулирование. *Вестник Пермского университета*. 2013. Вып. 2 (20). С.17-22

220. Рибалка Н. О. Адміністративно-правовий статус органів державного фінансового контролю в умовах реформування міжбюджетних відносин. *Наше право*. 2015. № 3. С. 50–56.

221. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство»): рішення від 19.07.1998 № 12-рп/98. *Офіційний вісник України*. 1998. № 32. Ст. 1209.

222. Романчиков В. І. Основи наукових досліджень: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 254 с.

223. Рутьєв В. А., Гуткевич С. О. Менеджмент: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 312 с.

224. Рунова Н. О. Об'єкт правовідносин державної служби. *Публічне право*. 2013. № 3. С. 175–181.

225. Рябов А. А. Организация правовой работы в народном хозяйстве: учебное пособие. Казань: Издательство Казанского университета, 1988. 118 с.

226. Салига К. С. Методологія наукового дослідження економічної ефективності інвестицій в інноваційні проекти. *Ефективна економіка*. 2013. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_2_23

227. Салманова О. Ю. Відомча нормотворчість МВС у системі законодавства України. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/VKhnuvs_2011_2_34

228. Самонд и Вильямс. Основы договорного права. Москва: Изд. иностр. лит-ры, 1955. 704 с.

229. Святоцький О. Д., Медведчук В. В. Адвокатура: історія і сучасність. Київ: Ін Юре, 1997. 320 с.

230. Середя О. Г. Поняття і сутність нагляду та контролю за дотриманням трудового законодавства. *Публічне право*. 2012. № 4. С. 227–232. URL: <http://www.yourfuture.org.ua/ua/pb/2012/8/Sereda.pdf>

231. Серьогін С. М., Шпекторенко І. В., Липовська Н. А. та ін. Сучасні технології роботи з персоналом: наук. розробка / Київ: НАДУ, 2010. 48 с.

232. Сірко В. С. Поняття адміністративно-правового забезпечення волонтерської діяльності в Україні. *Правова просвіта*. 2018. № 8. URL: <http://www.pravo.nauka.com.ua/?n=8&y=2018>

233. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): підручник; видання 2-е, перероблене і доповнене. Харків: Еспада, 2009. 752 с.

234. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник / пер. з рос. Харків: Консум, 2001. 656 с.

235. Скворцов С. С. Адміністративний договір як засіб управлінської діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / НУВС. Харків, 2005. 25 с.

236. Слабунова Ю. В. Поняття та види форм адміністративно-правового забезпечення прав громадян органами прокуратури. *Право і суспільство*. 2013. № 4. С. 100–106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2013_4_20

237. Словник іншомовних слів / Уклад. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ: Наук. думка, 2000. 680 с.

238. Словник української мови: в 11 т.: Т. 7: Поїхати–Приробляти. Київ: Наук. думка, 1976. 724 с.

239. Советское административное право / Под ред. В. М. Манохина. Москва: Юрид. лит., 1977. 544 с.

240. Сокурєнко В. В. Поняття адміністративно-правового регулювання у сфері оборони. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2014. № 2. С. 177–182.

241. Сорокин В. Д. Метод правового регулирования. Теоретические проблемы. Москва: Юридическая литература, 1976. С. 85-97.
242. Спиридонов Л. И. Теория государства и права. Москва: 1996. 231 с.
243. Старинський М. В. Банки як учасники адміністративно-деліктних відносин у сфері банківської діяльності: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.07 / Національна академія наук України. Київ, 2009. 189 с.
244. Стеценко С. Г. Адміністративне право України: навч. посіб. вид. 2-ге, перероб. та доп. Київ: Атіка, 2009. 640 с.
245. Стрельченко О. Г. Заохочення як метод управління у сфері охорони здоров'я: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.07 / Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2009. 251 с.
246. Строченко Н. І., Коблянська І. І. Планування і контроль на підприємстві: навчальний посібник для студентів економічного напрямку підготовки денної та заочної форм навчання освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр». Суми: СНАУ, 2015. 272 с.
247. Сущенко Д. В. Адміністративні процедури в Україні та країнах Європи: порівняльно-правовий аспект: дис. ... канд. юридич. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2018. 211 с.
248. Танривердієв І. М. Поняття й види методів адміністративно-правового забезпечення органами прокуратури України законності притягнення осіб до адміністративної відповідальності. *Право і суспільство*. 2015. № 4. С. 112–116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_4_23
249. Тарахонич Т. І. Правове регулювання та правовий вплив як юридичні категорії: співвідношення понять. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. С. 10–14.
250. Теория государства и права / Под ред. В. М. Корельского и В. Д. Перевалова. Москва: НОРМА-ИНФРА М., 1988. 570 с.

251. Теория государства и права: курс лекций / под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. Москва: Юристъ, 1997. 672 с.
252. Теория государства и права: учебник / Под ред. В. К. Бабаева. Москва: Юристъ, 2003. 592 с.
253. Теория государства и права: учебник / под ред. М. Н. Марченко. Изд. 3-е, расшир. и доп. Москва: Зерцало, 2001. 559 с.
254. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 685 с.
255. Теорія держави і права: підручник / за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. 368 с.
256. Теорія управління органами внутрішніх справ: підручник / За ред. канд. юрид. наук Ю. Ф. Кравченка. Київ: Національна академія внутрішніх справ України, 1999. 702 с.
257. Терещенко Л. О., Матієнко-Зубенко І. І. Інформаційні системи і технології в обліку: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2004. 187 с.
258. Терещенко Т. В. Теорія організації: навчальний посібник. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2015. 336 с.
259. Тимощук В. Адміністративні послуги: посібник / Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні DESPRO». Київ: ТОВ «Софія-А», 2012. 104 с.
260. Тимощук В. П. Адміністративні акти: процедура прийняття та припинення: монографія. Київ: Конус-Ю, 2010. 296 с.
261. Тихомиров Ю. А., Талапін Е. В. Адміністративні процедури і право. *Журнал російського права*. 2002. № 4. С. 3–13.
262. Тихомирова Т. О. Реалізація державної політики охорони здоров'я в системі МВС України: адміністративно-правовий аспект: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.07 / Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». Київ, 2010. 217 с.

263. Тімашов В. О. Поняття адміністративного процесу, його ознаки, принципи, структура, класифікація. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 11. С. 137–143.

264. Тлумачний он-лайн словник української мови «Укрліт.org». URL: <http://ukrlit.org/slovnuk/%D0%B4%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D1%96%D0%BB>

265. Тлумачний словник української мови / Уклад. Т. В. Ковальова, Л. П. Коврига. Харків: Синтекс, 2005. 672 с.

266. Тодика Ю. М. Конституція України Основний Закон держави і суспільства: навч. посіб.-Х.:Факт, 2001. 382с.

267. Топорнин Б. Н. Юридическая энциклопедия / Отв. ред. Б. Н. Топорнин. Москва: Юристь, 2001. 1272 с.

268. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами–членами, з іншої сторони: угода, міжнародний документ від 27.06.2014. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Ст. 2125.

269. Угровецький О. П. Система оподаткування в Україні: становлення, реформування, адміністрування: монографія. Харків: ТД «Золота миля», 2008. 308 с.

270. Угровецький П. О. Адміністративні акти органів прокуратури: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.07 / ХНУВС. Харків, 2011. 195 с.

271. Ушаков В. Н., Чеканов В. Е. ФСБ России: правовое регулирование деятельности федеральной службы. Москва: Эксмо, 2006. 591 с.

272. Фелик В. І. Адміністративно-правове забезпечення профілактичної діяльності Національної поліції України: дис. ... д.ю.н.: 12.00.07 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2017. 479 с.

273. Философская энциклопедия: Т. 4 / Гл. ред. Ф. В. Константинов. Москва: Сов. энцикл., 1967. 592 с.
274. Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролова. 7 изд., перераб. и доп. Москва: Республика, 2001. 719 с.
275. Философский словарь / Под ред. М. М. Розенталя, П. Ф. Юдина. Москва: Политиздат, 1968. 432 с.
276. Философский энциклопедический словарь. Москва: ИНФРА-М, 1997. 575 с.
277. Фирсова, И. А., Мельник М. В. Методы принятия управленческих решений: учебник и практикум для академического бакалавриата. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Юрайт, 2015. 542 с.
278. Філософія / За ред. І. Ф. Надольного. Київ: Вікар, 1997. 584 с.
279. Фролов Ю. М. Адміністративні процедури: зміст та особливості. *Форум права*. 2013. № 3. С. 692–698.
280. Функції Департаменту юридичного забезпечення: витяг з Положення про Департамент юридичного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України, затвердженого наказом МВС від 15 жовтня 2014 року № 1075. URL: <http://mvs.gov.ua/ua/structure/Departament-yuridichnogo-zabezpechennya.htm/>.
281. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении. М., 1974. 352 с.
282. Хаустова М. Суб'єкт права як елемент правової системи суспільства. *Вісник Академії правових наук України*. 2009. № 3 (58). С. 29–39.
283. Хитра І. Я. Адміністративно-правове забезпечення діяльності банків в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2011. 17 с.
284. Хохленко О. М. Адміністративно-правове забезпечення діяльності місцевих державних адміністрацій у сфері освіти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Київ. держ. акад. вод. трансп. Київ, 2010. 199 арк.

285. Хропанюк В. Н. Теория государства и права / под ред. В. Г. Стрекозова, В. Н. Хропанюк. 2-е изд., доп., испр. Москва: Дабахов, Ткачев, Димов, 1995. 377 с.

286. Цвік М. В., Ткаченко В. Д., Богачова Л. Л. та ін. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2002. 432 с.

287. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.

288. Циганок С. Поняття і зміст адміністративно-правового забезпечення діяльності прокуратури України. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. Вип. 11. С. 135–139.

289. Чистоколяний Я. В. Конституційно-правові норми в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Національна академія наук України. Київ, 2005. 20 с.

290. Чомахашвілі О. Ш. Адміністративно-правове регулювання охорони прав на промислові зразки в Україні: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». Ірпінь, 2008. 217 с.

291. Шатерніков М. І. Адміністративно-правовий статус господарських судів: сутність і зміст. *Право і безпека*. 2016. № 2 (61). С. 60–64.

292. Шемакин Ю. И. Теоретическая информатика. Москва: МГУ, 1995. 512 с.

293. Шехлович А. М. Дослідження та удосконалення кадрового забезпечення інноваційної діяльності підприємства в умовах впровадження ІТ-технологій. URL: https://iierlviv.files.wordpress.com/2014/12/a_1.pdf.

294. Шопіна І. М. Щодо концептуальних підходів до визначення поняття правового регулювання. *Форум права*. 2011. № 2. С. 1055–1061.

295. Штанько И. Н. Достоинство личности как правовое явление: дисс. ... канд. юр. наук: 12.00.01 / Владимирский юридический институт Федеральной службы исполнения наказаний. Владимир, 2006. 194 с.
296. Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона. С.-Пб., 1901. том 32. 670 с.
297. Юридический словарь / ред.-сост. А. Н. Азрилиян. Москва: Институт новой экономики, 2007. 1152 с.
298. Юридична енциклопедія: в 5 т.: Т. 5 / [упоряд. Ю. С. Шемшученко та ін. Київ: «Українська енциклопедія, 1998. 733 с.
299. Юридична енциклопедія: в 6 т.: Т. 3 / Редкол. Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 1998. 789 с.
300. Юридична енциклопедія: в 6 т.: Т. 4 / Редколегія: Ю. С. Шемшученко (голова редколегії) та ін. Київ, 2002. 756 с.
301. Юридична енциклопедія: в 6 т.: Т. 5: П–С / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 2003. 736 с.
302. Як визначати об'єкт дослідження? URL: <http://ukped.eom/skarbnichka/1154-.html>
303. Якимів Л. І. Систематизація законодавства для юридичних служб. *Офіційний веб-портал Рогатинського районного управління юстиції*. URL: <http://obljustif.gov.ua/rogatun/58740-2/>.
304. Яковенко О. В. Правовая процедура: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Саратов, 1999. 219 с.
305. Яковенко С. Б. Сутність корупції та її класифікація. *Держава та регіони*. Серія: Державне управління. 2017. № 1 (57). С. 109–114.
306. Яровий С. М. Організаційно-правове забезпечення виховної роботи в закладах освіти МВС України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Національний університет внутрішніх справ України. Харків, 2003. 204 с.

ДОДАТКИ*Додаток 1***СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ
ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ,*****в яких висвітлено основні наукові результати дисертації:***

1. Кривко О. О. Форми та методи адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів. *Право UA*. № 1. 2016. С. 204–209.
2. Кривко О. О. Напрямки удосконалення організаційних засад діяльності юридичних відділів. *Наше право*. 2017. № 2. С. 208–213.
3. Кривко О. О. Адміністративні процедури діяльності юридичних відділів. *Європейські перспективи*. 2018. № 1. С. 208–213.
4. Кривко О. О. Административно-правовой статус юридических отделов. *Верховенство права*. 2018. № 4. С. 215–219.
5. Кривко О. О. Об'єкт та предмет адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів. *Верховенство права*. 2019. № 3. С. 236–241.
6. Кривко О. О. Правове регулювання діяльності юридичних відділів та місце у ньому адміністративного законодавства. *Право UA*. 2020. № 1. С. 46–51.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Кривко О. О. Нормотворчість, як важлива форма адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів. *Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи* :

міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 9–10 берез. 2018 р. – К. : Центр прав. наук. дослідж., 2018. С. 60–63.

8. Кривко О. О. Матеріально-технічне та фінансове забезпечення діяльності юридичних відділів. *Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє* : міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 1–2 листоп. 2019 р. Харків : Східноукр. наук. юрид. орг., 2019. С. 78–80.

9. Кривко О. О. До проблеми вдосконалення кадрового забезпечення юридичних відділів в Україні. *Адміністративне право та процес: актуальні проблеми та шляхи вирішення* : тези доп. учасників наук.-практ. семінару, м. Харків, 21 лютого 2020 р. Харків: НДІ ППСН, 2020. С. 60–63.

10. Кривко О. О. Сутність та особливості адміністративних процедур в діяльності юридичних відділів. *Запорізькі правові читання: матеріали Щорічної міжнародної науково-практичної конференції*, м. Запоріжжя, 19–20 травня 2020 року / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Запоріжжя: ЗНУ, 2020. С. 301–302.

АКТИ ВПРОВАДЖЕНЬ

Додаток 2

**Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Сумського державного університету

В.Д. Карпуша

« 13 » лютого 2020 р.

АКТ

про впровадження в освітній процес результатів дисертаційного дослідження здобувача Кривко Ольги Олегівни «Адміністративно-правове забезпечення діяльності юридичних відділів в Україні» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Комісія у складі:

Голова – завідувач кафедри АГПФЕБ, д.ю.н., доцент Гаруст Ю.В.

Члени комісії – к.ю.н., доцент кафедри АГПФЕБ Солонар А.В.;

- д.ю.н., доцент кафедри АГПФЕБ Резнік О.М.

Комісія склала цей акт з приводу розгляду результатів дисертаційного дослідження здобувача Кривко Ольги Олегівни «Адміністративно-правове забезпечення діяльності юридичних відділів в Україні» і їх використання в освітньому процесі з дисципліни «Адміністративне право» кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету.

Висновок: комісія вважає, що результати проведеного дослідження здобувачем Кривко Ольги Олегівни «Адміністративно-правове забезпечення діяльності юридичних відділів в Україні» отримані на основі ґрунтовного аналізу та вивчення сутності та особливостей діяльності юридичних відділів в

Україні, мають комплексний характер та використовуються під час проведення лекцій, семінарських і практичних занять кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету зі студентами при вивченні дисципліни «Адміністративне право».

Акт виконаний у 2-х примірниках.

Голова комісії

Ю.В. Гаруст

Члени комісії

А.В. Солоняр

О.М. Резнік

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ
ІНСТИТУТ
ПУБЛІЧНОГО ПРАВА**
вул. Козацька, 116, м. Київ, 03118
Тел. 228-10-31
E-mail: sipl@i.ua
www.sipl.com.ua

**SCIENTIFIC INSTITUTE
OF PUBLIC LAW**
116 Kozatska Str., Kyiv, 03118
Tel. 228-10-31
E-mail: sipl@i.ua
www.sipl.com.ua

21.01.2020 р. № _____ На № _____ від _____

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

результатів дисертації здобувача наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право Кривко Ольги Олегівни «Адміністративно-правове забезпечення діяльності юридичних відділів в Україні» у правотворчу діяльність Науково-дослідного інституту публічного права, зокрема під час внесення змін і доповнень до законодавства, що регламентує діяльність юридичних відділів

Повідомляємо спеціалізованій вченій раді, що результати дисертації Кривко Ольги Олегівни «Адміністративно-правове забезпечення діяльності юридичних відділів в Україні» спрямовані на: встановлення особливостей їх адміністративно-правового статусу; визначення об'єкта і предмета адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів, напрямів, форм та методів адміністративно-правового забезпечення діяльності юридичних відділів; розкриття особливостей адміністративних процедур в їх діяльності використовуються Науково-дослідним інститутом публічного права під час розробки пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення національного законодавства та розроблення нових нормативно-правових актів з питань правничої діяльності в межах реалізації теми наукового дослідження «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації №0115U005495).

**Завідувач відділу аспірантури
Науково-дослідного інституту
публічного права,
к.ю.н., доцент**

**Завідувач відділу
науково-правових експертиз
та законопроектних робіт
Науково-дослідного інституту
публічного права,
к.ю.н., старший дослідник**

Л. В. Сорока

К. М. Куркова

ЗАТВЕРДЖУЮ

Відповідальний секретар

Кримінологічної асоціації України

доктор юридичних наук, професор

Олексій ЛИТВИНОВ

» *сідм* 2020 р.

А К Т

про впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право Кривко Ольги Олегівни «Адміністративно-правове забезпечення діяльності юридичних відділів в Україні» у наукову діяльність Кримінологічної асоціації України

Комісія у складі:

- 1. Яценка А. М.** – доктора юридичних наук, професора, члена Кримінологічної асоціації України.
- 2. Кондратова Д. Ю.** – кандидата юридичних наук, доцента, члена Кримінологічної асоціації України.
- 3. Черевка К. О.** – кандидата юридичних наук, доцента, члена Кримінологічної асоціації України.

цим актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Кривко Ольги Олегівни «Адміністративно-правове забезпечення діяльності юридичних відділів в Україні», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право та процес; фінансове право; інформаційне право, використовуються у наукових дослідженнях Кримінологічної асоціації України.

Зокрема при: 1) встановленні місця та особливостей юридичних відділів у системі інших суб'єктів забезпечення законності; 2) узагальненні форм та методів діяльності юридичних відділів щодо забезпечення законності та дисципліни, протидії правопорушенням; 3) удосконаленні інформаційного забезпечення діяльності юридичних відділів; 4) наданні консультативно-дорадчої допомоги персоналу юридичних відділів; 5) розробці пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення національного законодавства, яке регулює діяльність юридичних відділів у напрямі профілактики правопорушень.

Впровадження результатів дисертаційного дослідження Кривко Ольги Олегівни «Адміністративно-правове забезпечення діяльності юридичних відділів в Україні» в наукову діяльність Кримінологічної асоціації України забезпечило розширення науково-методичного інструментарію експертно-кримінологічного дослідження нормативно-правових актів і їх проектів з питань правозастосовної діяльності юридичних відділів.

Члени комісії:

_____ Андрій ЯЩЕНКО

_____ Дмитро КОНДРАТОВ

_____ Кирило ЧЕРЕВКО

« 20 » 01 _____ 2020 р.

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Начальник відділу
юридичного забезпечення
Харківського національного
університету внутрішніх справ

В.І. Староста

«22» січня 2020 року

А К Т

про впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право Кривко Ольги Олегівни «Адміністративно-правове забезпечення діяльності юридичних відділів в Україні»

Комісія у складі:

1. Заступника начальника відділу юридичного забезпечення – Фесика Антона Володимировича (голова).
2. Провідного юрисконсульта відділу юридичного забезпечення – Бондаренко Надії Михайлівни.
3. Юрисконсульта відділу юридичного забезпечення – Романишиної Лесі Степанівни.

цим актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Кривко Ольги Олегівни «Адміністративно-правове забезпечення діяльності юридичних відділів в Україні», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 - адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право, використовуються під час організації діяльності відділу юридичного забезпечення Харківського національного університету внутрішніх справ.

Зокрема під час: 1) надання консультативно-дорадчої допомоги щодо супроводження судочинства; 2) організації претензійної та позовної роботи; 3) розробки пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення чинного національного законодавства та розроблення нових нормативно-правових актів

з питань правничої діяльності; 4) підготовки методичних рекомендацій та роз'яснень з правових питань; 5) розроблення проектів актів та інших документів; 6) проведення юридичної експертизи проектів актів та інших документів, підготовлених структурними підрозділами; 7) укладення договорів (контрактів); 8) забезпечення законності у реалізації прав трудового колективу підприємства під час вирішення виробничих та соціальних питань.

Комісія констатує, що впровадження результатів дисертаційного дослідження Кривко Ольги Олегівни «Адміністративно-правове забезпечення діяльності юридичних відділів в Україні» забезпечило удосконалення організації правової роботи, спрямованої на правильне застосування і неухильне дотримання вимог законодавства та інших нормативних актів.

Члени комісії

 А. В. Фесик
 Н. М. Бондаренко
 Л. С. Романишина